

Revista Literară

PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

MIRCEA V. CIOBANU: „CITITORUL LUI CORTÁZAR”

„Acest cititor niciodată nu se va plânge că lumea e plină de ne-cititori, de ignoranță, că ar trebui de organizat campanii pentru lectură, că ar trebui introduse în școli ore de lectură (altele decât cele de literatură). Nu. El consideră că (poate spre deosebire de scris, unde se manifestă orice neisprăvit care știe doar alfabetul) lectura e apanajul celor aleși, e un domeniu al unei elite. /.../ Or, cititorul de elită este posesorul unui dar suprem, e ca cititorul în stele și în semne. Este cel care știe nu doar tainele lumii, ci și cifra lumii, mecanismul tainelor. Cititorul lui Cortázar.” (P. 8)

VAL BUTNARU: „DESPRE KGB CA PERSONAJ LITERAR”

„KGB-ul aflase că un grup de studenți din Chișinău au descins la librăria «Drujba» din Cernăuți, cumpărând toate exemplarele de *Delirul*. Imediat ce au primit ordinul respectiv, «ostașii frontului invizibil» i-au detectat pe studenții în cauză și a pornit delirul depistării și sechestrării tuturor cărților subversive. Câteva exemplare, puține la număr, au supraviețuit și au continuat să circule clandestin, luminând nopțile studenților basarabeni. Bineînțeles, cei care le citeau se expuneau unor pericole reale.” (P. 10)

AVANPREMIERĂ

Fragment din volumul *Eutopia. Concepte, identități și istorii românești* de Liviu Neagoe, în curs de apariție la Editura Cartier. (P. 24)

MAESTRI ȘI UCENICI

NICHITA DANILOV: „NICI UCENIC, ȘI NICI MAESTRU”

Foto de Nicolae RĂILEANU

„Un epigon e lipsit de profunzime. Și adulația lui față de maestru așijderea. Căci, dacă ar avea profunzime, epigonul și-ar găsi un drum al său în artă. El însă se mulțumește să-și imite idolul. Spiritul lui e de suprafață. Dacă îl zgârii un pic cu unghia, vei vedea că

sub epiderma unui epigon nu curge sânge, ci un lichid alcătuit dintr-un amestec de fum și secreții de moluscă. În jurul unei mari personalități apar adulatori, care își fетиșizează idolul, ridicându-l în slăvi și apărându-l de denigratori, pentru a-i devora

aura, dar apar, tangențial, și geniile. Geniile însă reușesc să iasă de sub tutela maestrilor, urmându-și propriul lor destin. /.../ Din pricina firii mele rebele, nu am vocație să fiu nici ucenic, și nici maestru.”

POEZIE
de NICOLAE POPA

„DE-A LUNGUL ȘANȚULUI”:

„În urma mea șanțul
se umplea de petale de trandafir.
Ferice de cei ce cădeau în șanț venind
după mine.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

SELFIURI CU GULLIVER – P. 4

TEO CHIRIAC: „LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA” (VII)

UȘI ÎN ASFINȚIT – P. 5

NICHITA DANILOV: „FILE DIN PATERIC”

CRONICI DE CARTE – P. 9, 21

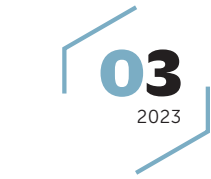
DE LUCIA ȚURCANU ȘI DUMITRU APETRI

TRADUCERI DIN LITERATURA UNIVERSALĂ – P. 17

POEȚI DE LIMBĂ SPANIOLĂ ÎN INTERPRETAREA LUI ANDREI LANGA

POEM – P. 19

EMILIAN GALAICU-PĂUN: „CHEOTOAREA”

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

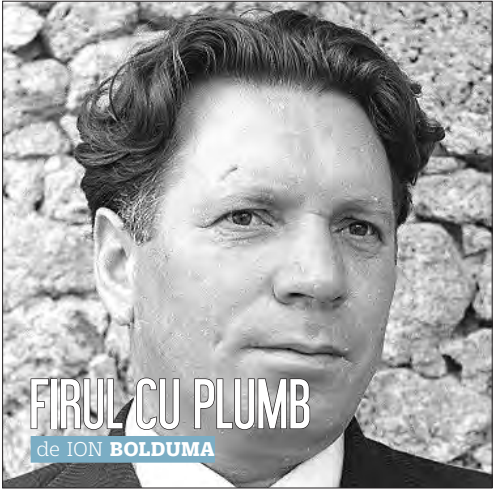
ANUL 9 | NUMĂRUL 3 (74) | MAI-IUNIE | 2023

11, 15 **ZILELE LITERATURII ROMÂNE
LA CHIȘINĂU ȘI ZILELE REVISTEI
„CONVORBIRI LITERARE” LA IAȘI**

03 **„EU, ROBOTUL?” (I)**

23 **[„EU AUD CUM
VEȘNICIA...”]**

04 **SELFURI
CU GULLIVER**
„LUMEA, ÎNTRE PARANOIA
ȘI METANOIA” (VII)
DE TEO CHIRIAC

05 **UȘI ÎN ASFINȚIT**
„FILE DIN PATERIC”
DE NICHITA DANILOV

06 **IN SFUMATO**
„ARCADIE SUCEVEANU.
RECITIREA POEMELOR
(ȘI NU NUMAI)” (III)
DE EUGEN LUNGU

08 **CÂMPUL ALB,
OILE NEGRE**
„CITITORUL LUI CORTĂZAR”
DE MIRCEA V. CIOBANU

24 **FRAGMENT DIN VOLUMUL
„EUTOPIA. CONCEPTE,
IDENTITĂȚI ȘI ISTORII
ROMÂNEȘTI” DE LIVIU NEAGOE,
ÎN CURS DE APARIȚIE LA
EDITURA CARTIER**

09 **VÂRFURI
DE COMPAS**
„POEZIA IMAGINILOR IRADIANTE”
DE LUCIA ȚURCANU

10 **VÂNTURILE,
VALURILE...**
„DESPRE KGB CA
PERSONAJ LITERAR”
DE VAL BUTNARU

16 **PROZĂ**
„LI S-A LUAT ȘI PÂINEA
COPILOR”
DE ION ȚURCANU

18 **CARTEA
DE ISTORIE**
„CLERICI ORTODOCȘI PRIGONIȚI
DE REGIMUL COMUNIST”
DE NICOLAE ENCIU

20 **PLURALIA
TANTUM**
„JURNAL ÎN MARGINILE
ISTORIEI LITERARE” (LII)
DE LEO BUTNARU

21 **CRONICĂ
LITERARĂ**
„SFIDÂND FURCILE CAUDINE”
DE DUMITRU APETRI

22 **ALTERNATIV I
CONTINUU**
„FORMAREA AUTORILOR
ÎN CONCEPȚIA LUI
ALEXANDRU MUȘINA” (IV)
DE VASILE GRIBINCEA

23 **HAIKU**
„BUCĂȚI DE SOARE”
DE ION CUZUIOC

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Fondator: Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinschi (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 700 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

Acest număr al „Revistei literare” apare cu sprijinul
financiar al Ministerului Culturii și
al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.
Pagina „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista.

„Revista literară” poate fi luată gratuit de la sediul USRM,
de la Librăria din Hol și de la Librăria din Centru.

Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word,
Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru
conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

THIERRY WOLTON
DESPRE
SERVITUTE
ÎN ERA DIGITALĂ

„În ciuda abuzurilor, libertatea dobândită odată cu spațiul virtual nu trebuie să-i sperie pe oameni până într-acolo încât să-și dorească să le încredințeze autorităților publice sarcina de a-l reglementa, cu riscul de a introduce o tutelă potențial liber-ticidă. Cu toate acestea, nici politica libertății absolute nu-i o soluție. Utilizatorii de internet au datoriat de a-și judeca singuri dependența și practicile, chiar dacă apelul la autodisciplină poate părea naiv, date fiind capacitățile algoritmilor de a ne manipula și confortul gregar pe care îl conferă apartenența la turma digitală. Și totuși, protejarea libertății de exprimare în sensul respectului pentru toată lumea și pentru toate opiniile depinde de internauții înșiși. Orice alt drum decât responsabilitatea individuală duce la servitute, mai mult dorită decât impusă, deci voluntară. /.../ «Poporul singur se înrobește.» Étienne de la Boétie făcea această remarcă într-o demonstrație care nu și-a pierdut nimic din relevanță: «Totuși, acest stăpân are și el tot ochi, mâini, un corp și nimic mai mult față de ultimul dintre locuitorii puzderiei voastre de orașe», scrie el [în «Discurs despre servitutea voluntară» – n.r.]. «El are însă în plus mijloacele pe care i le furnizați ca să vă distrugă. De unde are toți acei ochi care vă pândesc, dacă nu de la voi? Cum de are atâtea mâini ca să vă lovească, dacă nu de la voi? Picioarele cu care calcă peste aceste orașe nu sunt tot ale voastre? Are vreo putere asupra voastră care să nu fie luată de la voi? Cum ar îndrăzni să vă agrezeze, dacă nu ar fi înțeles cu voi? Ce rău ar putea să vă facă, dacă nu ați fi tăinuitorii pungașului care vă jefuiește, complicitii asasinului care vă ucide și propriii trădători?» Să transpunem aceste remarci în lumea noastră digitală: spațiul virtual nu are nimic mai mult la dispoziție decât are ultimul dintre utilizatorii de internet din numărul infinit de aplicații. Ceea ce are în plus sunt tehnicile pe care i le puneți la dispoziție pentru a vă aliena. De unde să aibă aceste modalități de a vă spiona, dacă nu de la voi, cei care i le puneți la dispoziție? Cum ar putea avea resurse să vă atragă, dacă nu i le-ați pune chiar voi la dispoziție? Oare algoritmii de care se folosește nu de voi sunt concepuți? Cum ar îndrăzni să vă impună norme, dacă nu cu complicitatea voastră? Ce rău v-ar putea face, dacă n-ați inventa voi instrumentele cu care corelează datele, dacă n-ați fi voi complicitii rețelei care vă supune și trădători ai vostri înșivă?»

(Thierry Wolton, „Noile drumuri ale servitutei noastre”, București, Editura Humanitas, trad. de Adina Cobuz, 2023)

EU, ROBOTUL? (I)

Cine nu-și aduce aminte de cele trei legi fundamentale din *Manualul de robotică*, ediția a 56-a, anul 2058? Sau de robotul Cutie, care credea că Transformatorul de pe stația spațială este creatorul și stăpânul său: „Nu există alt stăpân în afară de Stăpân, iar QT-1 este profetul său!” Și de toate celelalte întâmplări și dialoguri din culegerea de povestiri *Eu, robotul* de Isaac Asimov ce prefigurau, încă în anii 1940, când au fost scrise, o problemă devenită brusc actuală la începutul anului 2023. Și asta pentru că, odată cu lansarea noii versiuni a ChatGPT-4, inteligența artificială (IA) a lui Asimov nu mai pare ficțiune, ci realitate. SF-ul se transformă, sub ochii noștri, într-o iminență. Chatbot-ul creat de OpenAI poate genera text, răspunzând la întrebările internauților ca o persoană umană, posedă limbajul de programare, poate crea imagini la comandă, compune muzică și chiar versuri în maniera autorilor cunoscuți etc.

FRANKESTEIN-UL DIGITAL.
SCHIȚĂ DE PORTRET

Nu voi descrie amănunțit modul cum funcționează în prezent IA pe bază de GPT. Din două motive: 1. într-o publicație literară ne interesează mai curând impactul pe care l-ar putea avea tehnologia asupra literaturii în general și a literaturii în particular; 2. subsemnatul a făcut recent o prezentare detaliată a tehnologiei în trei numere succesive ale publicației „Gazeta de Chișinău”, de unde voi prelua câteva fragmente mai relevante pentru demonstrație, dar și o parte din argument. Cine dorește să apeleze la prezentări cu adevărat profesioniste și mult mai riguroase poate consulta mulțimea de surse disponibile online. Recomand în special publicații serioase ca „The New York Times”, site-urile specializate, fără a uita de chatbot-urile propriu-zise: ChatGPT, Bing, Bard sunt foarte sincere și comprehensive când vine vorba de ele însele. Exact în acord cu natura creatorilor lor, narcisistă și obsedată de autocunoaștere.

Rezumând tot ce am citit până acum la acest subiect, aș putea spune că IA este, în momentul de față, un foarte elaborat truc statistic. Cam asta o sugerează și Gary Marcus, profesor la Universitatea din New York, specializat în psihologie și în neuroștiințe, dar și fost antreprenor în domeniul IA. Cantitatea uriașă de informație pe care poate să o înmagazineze, să o prelucereze și să o structureze mașina, oferindu-ne soluții uimitor de asemănătoare cu cele naturale, ne poate înșela, dar IA este, în realitate, un mecanism care culege „statistici despre relațiile dintre cuvinte” (Gary Marcus) și care generează, pe baza acestora, un limbaj similar celui uman. Altfel spus, dintr-un

milion de fraze care descriu același lucru, supercalculatoarele Google și Microsoft aleg acele relații dintre cuvinte (cifre, date etc.) care se întâlnesc mai des. Inexactitățile pe care le comit sunt, prin urmare, erori statistice, nu „intelectuale”. Erori care tind către zero pe măsură ce numărul acestor fraze, texte, relații între cuvinte și tipare de exprimare crește. Altfel spus, cu cât mai amplă e cunoașterea datelor la intrare (*input*), cu atât mai probabil e ca mașina să ne ofere versiunea cea mai acceptată sau generalizată a „adevărului” la ieșire (*output*).

Mașina e învățată, așadar, să caute nimitorul comun al expresiei, modul cel mai generalizat de redare sau elaborare a unui conținut și acesta e punctul ei forte. Dar ceea ce o face puternică o face, totodată, periculoasă: dacă majoritatea textelor din lume care vizează un subiect oarecare îl tratează eronat, atunci mașina va prezenta drept „adevărată” o interpretare falsă, dar, statistic, mai frecventă a acestuia. Totul depinde, așadar, de maniera în care sunt etichetate datele (*data labeling*) în cadrul „învățării supravegheate” (*supervised learning*). Andrei Cornea, filozof și editorialist la „Dilema veche”, a observat, de exemplu, coloratura ideologică a adevărului pe care îl furnizează IA: răspunsurile la întrebările sensibile – problemele de gen, de identitate culturală etc. – sunt în deplină conformitate cu regulile „corectitudinii politice”. Asta nu înseamnă că aceste opinii prevalează online, ci doar că răspunsurile „corecte” au fost etichetate ca atare în procesul „învățării supravegheate”.

Sute de savanți și specialiști în tehnologii informaționale, inclusiv în IA, au cerut, imediat după lansarea ChatGPT-4, instituirea unui moratoriu de cel puțin șase luni în dezvoltarea noilor sisteme, întrucât tehnologiile IA ar prezenta „riscuri majore pentru societate și omenire”. Însuși pionierul IA, Geoffrey Hinton, a părăsit Google după ce acesta a oferit publicului acces la ChatGPT-4. Thomas L. Friedman, editorialist la „The New York Times”, ne explică ce i-a îngrijorat mai tare pe toți acești oameni. Jurnalistul american ne reamintește cât de mult au subminat rețelele sociale structurile de rezistență ale societății libere – adevărul și încrederea. Căci nimeni nu și-a putut imagina, în anul în care apărea Facebook-ul, cum avea să fie folosit acesta, ca și altele asemenea, pentru distorsionarea realității în scopuri malefice. Convins că IA va accelera procesul cunoașterii, ajutându-ne să rezolvăm probleme stringente precum densitatea bateriilor, obținerea energiei prin fuziunea nucleară etc., Friedman ne îndeamnă, totodată, să fim conștienți de pericolele inevitabile ale unei tehnologii ce s-ar putea dovedi „cu neputință de gestionat”. Concluzia editorialistului newyorkez

este grăitoare: „Unul Dumnezeu ne mai poate salva dacă, dobândind o putere ca a Lui, vom ajunge să despărțim apele Mării Roșii, dar ne vor scăpa Cele Zece Porunci”.

Friedman, de altfel, ca și inginerii poameniți mai sus, atinge punctul nevralgic al chestiunii: marea primejdie pe care o prezintă IA nu este, în clipa de față, preluarea puterii globale, ca în seria de filme *Terminator*, ci apariția unui instrument de manipulare a oamenilor mult mai puternic decât rețelele sociale. Și asta pentru că, în forma ei actuală, IA nu are cum să pună stăpânire pe omenire. Unealta se va dezvolta vertiginos – nimeni nu va fi în stare să oprească procesul, căci prea mare e puterea, curiozitatea și ispita celor capabili să o facă –, dar mecanismul ei de acumulare cantitativă și de disociere analitică nu conduce, deocamdată, spre generarea unei conștiințe de sine – condiția primă pentru apariția unui Skynet care decide, dintr-un anumit moment, că oamenii sunt inutili pe planetă. Sau, ca la Asimov, a unui robot Cutie care nu mai vede rostul oamenilor, atât de slabi și de nerozi în comparație cu el. IA de azi mai curând „papagalizează” limbajul produs de mintea umană, fiind încă departe de acea inteligență artificială pe care ne-o prezintă scriitorii SF și savanții ce au prognozat dezvoltarea IA.

Se impune totuși o precizare: fiind create de mintea umană, *ipso facto* după chipul și asemănarea ei, GPT-urile au la bază mecanisme de învățare similare celor de care se călăuzește și creierul nostru. Un creier care învață și el oarecum statistic limbaje de tot felul, reținând, luând drept valabil și reproducând ceea ce aude, citește și vede mai des, dar, mai cu seamă, ceea ce mediul său (familia, școala, societatea etc.) etichetează drept „adevărat” sau „valid”. Creierul asimilează tipare (lingvistice, comportamentale etc.), de aceea limbajul este plin de clișee – un factor crucial, întrucât o gândire/ exprimare originală generalizată ar îngreuna masiv procesul de învățare și de clasificare în cazul unui GPT. Interesant este și faptul că evoluția IA a început de la învățarea structurilor și a mecanismelor comunicării umane prin limbajul vorbit și scris, și nu de la bionizarea mașinilor sau „informatizarea” creierului (implantarea de cipuri sau procesoare în stare să augmenteze capacitatea computațională a materiei cenușii). Nu degeaba filozoful și criticul literar american de origine rusă M.N. Epstein consideră LLM (*large language models*, algoritmurile care stau la baza mecanismului de asimilare a limbajului de către IA) drept un nou Logos de la care pornește o nouă Creație. Cu inginerul de la Silicon Valley pe post de Dumnezeu.

VA URMA

LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA (VII)

de TEO CHIRIAC

SELFIURI CU GULLIVER

XVI

Cele trei elemente ale ființei tale – mintea, inima și sufletul – n-au fost niciodată mai tulburate, fiecare în parte și toate împreună, ca în ultima perioadă. Poate că de vină e și vremea de-afară. Primăvara neobișnuit de rece, cu zile posomorâte, cu înghețuri în timpul nopții, afectând mugurii și florile pomilor, îți accentuează niște simptome mai vechi (prăbușiri emoționale, dificultăți de vorbire, pierderea memoriei, depresie), simptome ale unei afecțiuni grave, care ar trebui să te pună în gardă.

În aceste condiții traumatizante, simțurile senzoriale, morale și intelectuale nu mai percep lumea din jur; în fond, nu te mai percep nici pe tine însuși. Imaginația debordantă, de om de creație îți este mereu devansată de realitatea cotidiană. De aceea, între lumea exterioară, condamnată la chinurile infernului, care poate să dispară în orice clipă, și lumea primordială, din interiorul tău, ordonată pe principiul divin, se formează și crește un gol, o prăpastie. Întrebarea este cum să treci prăpastia, cu ce să umpli golul? De unde iei conținutul necesar – emoții, rațiune, spirit –, pentru a-l turna în golul prăpăstios? Fără experiență emoțională, fără fapte morale, fără blândețe sufletească, formele golului iau dimensiuni abisale, pe care abia așteaptă să pună stăpânire Diavolul, adică răul, haosul, neantul...

În urma ploilor mărunte și reci, ca de toamnă târzie, a crescut din abundență iarba și tot felul de buruieni. De aici, de la înălțimea balconului, se vede ca-n palmă curtea de bloc invadată de iarba înaltă și deasă. E ca o armată în uniformă de camuflaj de culoarea ierbii. Dis-de-dimineață, în curte au intrat cosașii înarmați cu mașini de cosit. În loc de șuieratul ascuțit al coaselor de cândva, curtea răsună de zgomotul asurzitor al motocoaselor. De fapt, acestea nu taie iarba, culcând-o la pământ, ci o distrug, o nimicesc, o omoară. După-amiază, când zgomotul infernal încetează, te izbește mirosul puternic de iarbă cosită, mortificată, pe care se depune praful războiului din țara vecină.

Citești știri de ultimă oră: „Înregistrând mari pierderi de soldați și tehnică militară, Rusia lovește cu rachete hipersonice *Kinjal*, iar Ucraina se apără cu bateriile *Patriot*, cel mai avansat sistem de apărare aeriană la sol de care dispune SUA. Loviturile cu rachete rusești au rezultate tragice: mii de civili și militari au murit în urma atacurilor”.

Cu toate acestea, contraofensiva ucraineană se amână de pe o zi pe alta. Ai hotărât

să-ți modifizi tonul de apel al telefonului, ca să simți, măcar puțin, starea de alertă continuă sub care se află ucrainenii. Astfel, când te va suna cineva, se va declanșa semnalul *alarmă aeriană*... Dar, de la o vreme, nimeni nu te mai sună. De parcă te-ai fi stins de mult. Bolnav și singur, pus în carantină, ești fericit că nimeni nu moare de dorul tău.

XVII

Ți-a fost scris (de cine? de ce?) să te naști în captivitate, din părinți captivi, să te naști într-un imperiu egolatru, omnivor, necrofag. Aflat în agonie timp de secole, el e aidoma unui corp ceresc muribund ce-și devorează propriul sistem planetar. Astfel, pentru a-și grăbi terestrul sfârșit, muribundul provoacă războaie, declanșează crize economice, energetice, monetare.

Între acestea, cea mai gravă, se pare, e criza identitară. Milioane de indivizi de tot neamul, întemnițați și abrutizați de-a lungul timpului, lipsiți de conștiință națională, de memorie vie, în prezent, nu știu cine sunt, de unde vin și încotro se îndreaptă. Fiind unul dintre ei, recunoști că frica și fobiile, ereditare, te-au schilodit și fizic, și emoțional. Astfel încât, ajuns la o nouă răscruce a istoriei, când trebuie

să alegi între captivitate și libertate, între barbarie și civilizație, simți că te sugrumă o frică și mai teribilă – frica de libertate. Aceasta pentru că nu înțelegi ce e libertatea, iar tot ce nu înțelegi te sperie. Realist vorbind, imperiul-temniță e ca o imensă oglindă, care, spartă în milioane de cioburi, păstrează în fiecare ciob mentalitatea de gardian și întemnițat, de tortionar și jertfă.

Moral și juridic, imperiul a murit de mult. Iar monstruosul său trup, forțotind de viermi, a trecut prin toate fazele de descompunere. Ghiftuit de trupurile milioane de supuși, chiftind de mocirlă, de puroi și sânge, uriașul cadavru răspândește miasme înfricoșătoare.

XVIII

Atenție! Prin porțile Spaski își face apariția cortegiul funerar. Dangătul clopotelor pravoslavnice e mai puternic și mai prelung ca niciodată. Sicriul imperial, având formă de tron, cu rămășițe mumificate de han-tătari și de cneji, de țari și țarine, de comisari bolșevici și secretari de partid, de generali, mareșali și generalisimi, traversează Piața Roșie (roșie de sângele milioane de victime imperiale!), lăsând în urmă Necropola din zidul Kremlinului și Mausoleul lui Lenin. Din cortegiu fac parte groparii regimului:

o mână de politicieni paranoici, senili și perversi, preocupați cu onanismul ideologic, elita kaghebistă, dată pe spate de extazul prăbușirii sistemului, grupuri de oligarhi mafioți, mase debilitate de propaganda mincinoasă, monștri „morali” și „culturnici” ai morții, fanatici ortodocși, afișând o falsă religiozitate, bocitoare plătite, artiști de curte, narcotizați de duhoarea cadaverică.

În timp ce macabra privesc înaintea lor cu pași mărunți spre groapa Istoriei, din cadavrul imperial se desprind mari bucăți descompuse, alterate, otrăvite. La fel cum se desprindeau din trupul țarului Ivan cel Groaznic, întemeietorul imperiului, lovit de nebulie și de o boală necunoscută. Drept urmare, se prăbușesc mituri fondatoare; într-un stâlp de foc și fum demonic, înecăcios, dispare imaginea desacralizată a falsului Mesia și, odată cu ea, dispar sosiile și dublurile sale; cad statui și colonade; se închid și se deschid granițe, temnițe, porți.

La parastasul din Palatul Kremlinului, unde se împart pomeni, feude și favoruri, groparii se ceartă la cuțite. Apoi, înnebuniți de setea de putere, se iau la bătaie, se omoară între ei, călcând în picioare steaguri, simboluri și însemne ale măreției imperiale, care timp de veacuri le-au inspirat spaime și frici amestecate cu admirație, iar acum le provoacă greață și profundă antipatie.

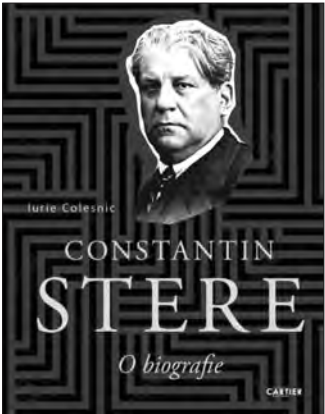
În tot acest timp, duhurile imperiului defunct, scăpate din temnițele secrete de sub Kremlin, cu numeroase camere de tortură (duhurile monarhiei absolutiste, ale neomarxismului, stângismului și egalitarismului), s-au răspândit amenințător în Occident, contaminând nu doar civilizația bătrânei Europe, cotropită de barbari și neocoloniști, ci și întreaga societate contemporană.

În consecință, mase dezumanizate, abia ieșite din detenție, se îndreaptă spre lumea țărilor libere, o lume în proces de globalizare, o lume care, mai degrabă sau mai târziu, se va transforma într-o societate fără memorie istorică, într-o nouă închisoare a popoarelor, cum ar veni.

Istoric vorbind, orice imperiu are un început și un sfârșit. Din nefericire, după sfârșitul Imperiului răului, atrocitățile lui vor mai continua o perioadă. Așa cum morților le mai cresc un timp unghiile...

Orologiul din turnul Spaski s-a oprit. Pentru a doua oară. Prima dată a fost în timpul Revoluției bolșevice din 1917. Nimeni nu știe când va fi repornit și ce timpuri o să măsoare: timpul unor revoluții sângeroase ori începutul erei milosteniei și căinței.

CARTIER | NOI APARIȚII

IURIE COLESNIC CONSTANTIN STERE. O BIOGRAFIE

„Iurie Colesnic este un cavalier al documentului, care nu și-a propus drept scop să descopere America. El a descoperit o Basarabie necunoscută, despre care noi nu știam aproape nimic. A descoperit și ne redescoperă personalitatea Chișinăului, care în afară de provincie, a fost un centru de cultură unde au activat mari personalități, una dintre ele fiind Constantin Stere.”

Acad. Mihai CIMPOI

„La începuturi, Iurie Colesnic a încercat aproape simultan mai multe piste literare. A scris pentru copii («Puiul îndrăzneț», «Țara cu Luceferi», «Învăță să zbor» ș.a.), a publicat și poezie pentru oameni serioși («Arheologii interioare», «Spirala lui Arhimede», «Mi-i dor să vă spun» etc.). Dacă nu am ști și alte cazuri similare de «deturnare» a unui viitor garantat de o diplomă într-un domeniu real spre mirifica și niciodată sigură năluca a vocației literare, am zice că e cam neobișnuită această înclinare spre lirism a unui intelectual cu formație politehnică. Probabil predispoziția pentru științele exacte l-au condus apoi spre mult prea solicitanta activitate enciclopedică (a coordonat și a elaborat articole pentru «Femei din Moldova», «Chișinău», «Sfatul Țării» ș.a.), dar și spre rigorile istoriei literare sau ale istoriei în general. (...) Dar adevărata chemare a lui Iurie Colesnic a fost cea de arheolog al straturilor culturale din interbelic. Segmentul istoric 1918-1945, fiind cel mai aproape cronologic de noi, rămânea și cel mai obscur și cel mai dubios, deoarece slujitorii lui Clio în URSS au fost și cei mai mari măsluitori ai adevărului.”

Eugen LUNGU

VA URMA

Aproape de fiecare dată când mă așez să scriu un text, cu iz literar sau politic, rostesc o scurtă rugăciune care sună astfel: Doamne Dumnezeule, fă să nu se adeverească previziunile mele,/ chiar dacă lumea și-a pierdut credința în Tine, după cum și-a pierdut și uzul rațiunii,/ îndepărtează norul acesta de cenușă ce ne pustiește inimile/ și nu-Ți întoarce fața de la noi,/ chiar dacă noi, orbiți de rațiune și de orgolii,/ ne-am întors fața de la Tine... Și când te gândești că, într-o epocă sinistră, Bacovia spunea: „Mi-am realizat/ Toate profețiile/ Politice,/ Sunt fericit...”

Oare într-adevăr era fericit Bacovia văzând că prind contur profețiile sale?

*

În recentul său roman *Un secol în ceață*, apărut la Polirom, Matei Vișniec folosește termenul de „imbecili utili” pentru scriitorii și intelectualii cu orientare de stânga din Franța, dar și din alte țări occidentale, care au adus elogii, nu atât în scrierile lor, cât mai ales în presă, Uniunii Sovietice și regimurilor staliniste și post-staliniste. Mulți dintre imbeciliile utili au fost finanțați de KGB. Alții, și mai imbecili dintre ei, au căzut în plasa propagandei bolșevice. Din tagma lor făceau parte Sartre, André Gide, Aragon, Picasso, Bertold Brecht și mulți alții. La antipodul lor s-au situat Camus, Dalí, dar și scriitorii și artiștii disidenți din fostul lagăr socialist, al cărui vârf de lance au fost un Soljenițan, un Saharov sau un Václav Havel. Ce-i drept, Aleksandr Soljenițan, la scurt timp după ce s-a refugiat în America, a devenit un critic atroce al capitalismului. Și asta fiindcă i-a văzut toate hibeile atunci când s-a aflat în interiorul lui. Hibe pe care le-a trecut cu vederea sau chiar le-a idilizat în perioada Gulagului, aceasta fiindcă, în comparație cu hibeile sistemului bolșevic, sistemul capitalist părea un adevărat paradis. Cert este că Soljenițan n-a putut fi înregimentat, manifestându-se ca un rebel pe tot parcursul vieții. Dar iată că regimurile au trecut, însă imbeciliile utili au rămas.

Ei pot fi întâlniți atât în regimurile totalitare, cât și în cadrul democrațiilor din Est și din Vest, democrații care devin din ce în ce mai originale, iar intelectualii aliniați, dar și oamenii ce se opun sistemului, din ce în ce mai inutili.

*

În orbirea ei, rațiunea noastră îi reproșează lui Dumnezeu lipsa de substanță. Îi mai reproșează și faptul că Dumnezeu rămâne surd și orb la strigătele de disperare ale omului. Ei bine, dar cum ați dori să fie Dumnezeu, să fie material? El e material, fiindcă se găsește în fiecare particulă de energie și materie. Trebuie să-l simțim însă cu sufletul, cu partea noastră sensibilă și imaterială. Dacă bunul Dumnezeu li s-ar arăta la față oamenilor de fiecare dată când aceștia îl invocă, atunci Dumnezeu n-ar mai avea nicio clipă odihnă, iar imaginea lui s-ar banaliza într-atât, încât prezența sa ar deveni săcăitoare.

Dumnezeu însă, spre fericirea noastră, trăiește într-o altă dimensiune inaccesibilă ființei umane. El e numai duh și spirit. Deși materia nu-i întru totul străină, ci doar îndepărtată. El o însuflețește și-i conferă existență, uneori chiar și spiritualitate, dar nu poate face să dispară, ci doar să treacă dintr-o formă în alta, pendulându-se în hău la nesfârșit.

UȘI ÎN ASFINȚIT

FILE DIN PATERIC

de NICHITA DANILOV

Gândiți-vă, câți oameni sunt pe lume? Șapte, opt miliarde? Dar câte fire de iarbă? Dacă i s-ar arăta la față unuia, atunci ar trebui să apară în fața tuturor. Căci Dumnezeu e al tuturor. Poate chiar mai mult al firelor de iarbă și al frunzelor ce foșnesc uneori atât de tainic în apus atunci când adie vântul, decât al oamenilor, care nici în momentele de taină, când li se dezvăluie o parte din misterul lumii, nu știu să asculte glasul tăcerii ce-i apropie de Dumnezeu.

*

Trăim însă într-un timp în care Dumnezeu se retrage discret din lume. De fapt, el s-a retras de mult, începând cu Secolul Luminilor, fiind înlocuit de rațiune, apoi în timpul Revoluției Franceze, când a fost suplinît de ghilotină. S-a retras și în timpul Marii Revoluții din Octombrie, care a lăsat în urma sa sânge și prăpăd. Dar au mai rămas risipite în lume mici scânteii din suflul cel dintâi, care luminează și încălzesc sufletele aflate în restriște. Acum și ele, strângându-se laolaltă, încearcă să-și găsească drum spre o altă lume. În locul lui Dumnezeu domnesc azi rațiunea și corectitudinea socială. Da, rațiunea care nu ne-a ferit de dictaturi, de aberații și de războaie mondiale, care au omorât atâta omenire. Aceeași rațiune ne îndeamnă astăzi să ne înarmăm, în numele păcii și, desigur, și al rațiunii, până-n dinți.

*

După aproape 33 de ani de la căderea comunismului – o cifră cristică –, România are nevoie de un lider puternic, venit din interior, nu impus din afară, care s-o trezească din letargie și s-o pună în rândul națiunilor demne ale lumii. Un popor fără un lider care să-i apere demnitatea și interesele tinde să devină o mulțime nulă. Oare mai e nevoie să mai spun că spre asta alunecă zi de zi, ceas de ceas România zilelor noastre?! Căci azi, noi, cei care am trăit în comunism, vedem cum, unul după altul, idealurile în care am crezut sunt călcate în picioare.

În Pateric se spune că la Avva Pimen s-a dus un frate și a zis: „Ce să fac, părinte, că-mi vin tot felul de gânduri rele în minte?” Și Avva Pimen a răspuns: „Oprește vântul! Întinde brațele și pieptul și oprește vântul!” Și fratele a zis: „Nu pot să opresc vântul!” Iar Avva Pimen a continuat: „Așa cum nu poți opri vântul, așa nu poți opri nici gândurile rele ce-ți frământă cugetul! Dar altceva poți să faci, și anume, cu un gând bun să înlături gândul cel rău!”

În timp ce vorbeau, în deșert se stârni o furtună, iscată ca din senin. „Ce să facem? Întrebă fratele. Unde să ne ascundem?” „Nu ne putem ascunde nicăieri în fața urgiei Domnului. Să ne lăsăm dar în genunchi și să implorăm cerul să nu se mânie pe noi...” Și, spunând aceasta, Avva Pimen își ridică brațele spre cer. Iar urgia se potoli la fel de brusc cum se pornise. Rămaseră în aer doar firele de nisip cuprinse de vârtej, ca un semn al mâniei Domnului.

*

– Dacă mi-ar apărea deodată în fața ochilor tot pământul pe care l-am săpat, spunea deseori tata stând în cerdacul casei noastre de la Doi Peri și privind-și băta-turile din palmă, m-aș speria de moarte. Căci cât pământ am întors pe dos, mi s-ar ridica în față un munte poate la fel de înalt ca Vârful Omul din Munții Bucegi. Și după un timp de gândire, având oareșicare îndoieli, tata adăuga: – Ei, poate nu chiar cât Vârful Omul, ci cât Muntele Găina din Țara Moșilor, acolo unde se adună în cea mai apropiată duminică de ziua Sfântului Ilie fetele de măritat, aducând cu ele lăzile de zestre. Mi-ar fi plăcut ca pe pământul pe care l-am săpat de-a lungul anilor să aibă loc nunți și botezuri. Și apoi, mă mai gândesc și la nunta mea, care nu are nicio legătură cu muntele ăsta, mai bine zis, mă gândesc la lada de zestre a mamei tale, plină de tot felul de fuste, de rochii, de ghete și de panglici colorate, printre care văd acum răsărind și niște mătăanii... – Doar la nunți și botezuri, la înmormântări nu te gândești, tată? îl întrebam. – Dacă m-aș fi gândit și la înmormântări, ți-aș fi spus că mi-a apărut în fața ochilor nu Muntele Găina, ci Sfântul Munte Athos, acolo unde stau și se roagă în chiliile săpate în stâncă o mulțime de călugări de toate națiile. Poate s-ar ruga vreunul și pentru mine. Sunt însă păcătos și nu îndrăznesc să fac o astfel de comparație. Și, la drept vorbind, între viață și moarte, voi alege întotdeauna viața, cu toate bucuriile și tristețile ei. Mă gândesc nu numai la Muntele Athos, ci și la Lavra Pecerska, unde se află nenumărate edificii, catedrale mărețe și biserici sculptate în stâncă, pline de moaște de sfinți, chilii și clopotnițe, dar și ateliere de pictură și de croitorii pentru veșminte îngerești. Mi se arată în fața ochilor aceste minunății, iar eu mă uit la ele cu sufletul cuprins de teamă că am păcătuît, gândindu-mă cumva că toate aceste frumuseți împodobesc pământul pe

care l-am săpat, și mă rog la Dumnezeu să mă ierte. Și, spunând acestea, tata își făcea cruce, oftând adânc. – Dar, deși am săpat atâta pământ, continua el după un timp, privind stejarul secular aflat în mijlocul grădinii noastre, am fost întotdeauna atras de apă. De aceea am făcut diguri pentru tot felul de iazuri și heleșteie. În spatele lor s-a adunat apa. Apă cât cuprinzi cu ochii. În adâncurile heleșteielor săpate de mine se ascundeau peștii și broaștele, iar deasupra pluteau rațele, și găștele, și lișițele, și cocostârcii și alte păsări sălbaticе. Uneori, seara, mi s-a părut că le aud rugându-se Domnului pentru mine și pentru tot neamul meu.

Alteori, îl întâlneam pe tata la răsăritul soarelui stând cufundat în gânduri pe malul micuțului heleșteu aflat peste drum de curtea noastră, cu picioarele scufundate în apă. Îi vedeam creștetul pleșuv și barba oglindindu-se în apă, printre trestii și papura răsărită la marginea iezulețului. Privindu-și cu atenție chipul cufundat în adâncuri, ondulându-se deasupra norilor, tata arunca mici firimituri de pâine pe luciul apei. O mulțime de peștișori mici cât unghiile înotau printre degetele răsfirate ale picioarelor sale. Alți peștișori păreau că-i ciugulesc pleoapele și fruntea. Se ivea câteodată, făcând mișcări ondulatorii, și câte o lipitoare cu trupul lucios, la fel de colorat ca o salamandă. Privind-o cum își lipește ventuza de gamba piciorului său, tata spunea:

– Uite așa s-a stins din viață, slăvit fie-i numele în veci, preacuviosul Ambrozie. S-a stins la 96 de ani, scufundându-și picioarele în apa heleșteului, într-o dimineată de vară când soarele se ridicase de-o suliță pe cer. Venise când abia se crăpa de ziuă și-și cufundase picioarele în apă, iar lipitorile au supt aproape tot sângele din trupul său fragil. Nici nu a simțit când și-a dat duhul. L-au găsit spre amiază. Muștele și albinele, dar și libelulele, și fluturii roiau în jurul lui.

Ce moarte frumoasă. Cu adevărat demnă de un sfânt.

*

Străbunicul meu Foma, tatăl bunicii mele Tatiana, cel care, după cum spunea lumea, a găsit o olicică plină cu galbeni și și-a cumpărat peste noapte o moșie de 50 de hectare, era atât de împătimit de vânătoare, încât înhăma caii la sanie chiar și pe cel mai cumplit ger, și nu se întorcea acasă decât atunci când sania era aproape plină de iepuri împușcați dintr-o singură împușcătură. Iar când se întorcea în sat chiuia și trăgea focuri de armă în aer și petrecea la cârciumă cu bărbații din sat, împărțindu-și cu ei, frățește, prada.

Din pricina vânătorii, și-a pierdut piciorul, care i-a înghețat în cizmă și a trebuit să fie amputat. Dar nu s-a lăsat biruit, ci și-a continuat escapadele, înfruntând viscoalele ce răvășeau pe vremuri satele din nordul Bucovinei.

După o astfel de escapadă, s-a întors într-o dimineată, când abia se crăpa de ziuă, aproape înghețat, dar cu sania plină de vânat. A vrut să se încălzească și s-a urcat pe cuptor, unde, din pricina trecerii bruște de la frig la cald, a ațipit de cum a închis ochii. Și a ațipit pentru totdeauna, visând că i-a crescut piciorul amputat la loc. A murit cu zâmbetul pe buze.

Din pricina lui familia mea a avut de pătimit în anii comunismului. Am fost considerați culaci și aproape alungați din sat.

Credit fotografic: Mihai Potârniche

IN SFUMATO

ARCADIE SUCEVEANU. RECITIREA POEMELOR (ȘI NU NUMAI) /III/ de EUGEN LUNGU

Pista Goga în poemele autorului basarabean („puterea explozivă a versurilor transilvăneanului Octavian Goga”) o remarca și Nicolae Țone („Totuși iubirea”, nr. 5, 1991), dar și Teodor Vârgolici: „Adâncindu-mă în lectura poeziilor din volumul *Arhivele Golgotei* al (con)fratelui nostru basarabean Arcadie Suceveanu, volum apărut la Chișinău, în Editura Hyperion, m-am întors cu gândul la Octavian Goga, cel care a intonat «cântarea pătimirii noastre». Așa cum Octavian Goga dădea expresie pătimirii românilor din Transilvania, tot astfel Arcadie Suceveanu a dat glas pătimirii românilor din Basarabia. De bună seamă, Arcadie Suceveanu nu este un epigon al lui Goga, dar, prin însăși esența liricii lor, destinele lor umane și artistice se împletesc pe coordonate asemănătoare. Și unul și altul cântă jalea și pătimirea românilor subjugăți, dar nu numai în aceasta constă apropierea dintre cei doi poeți, ci, întâi de toate, în faptul că intensitatea ideatică și reverberațiile emoționale ale lui Arcadie Suceveanu se ridică la nivelul de artă al lui Goga. Lirica lui Arcadie Suceveanu este, ca și a lui Goga, strigătul de durere al unui poet vaticinar, acordurile ei grave, profunde, cu rezonanțe de orgă, destăinuind plânsul unui neam oprimat și dorul lui nemărginit de patria-mamă” (*Cântarea pătimirii noastre*, „Literatorul”, nr. 26-27, 26 iunie 1992).

Iată cum comenta însuși poetul, într-un interviu (întreabă Ludmila Sobetchi), episodul *Arhivelor...*, carte care îi aduce comparația cu marele tribun ardelean: „Valorificând «arhivele Golgotei», am încercat să reconstitui, la modul poetic, desigur, drama prin care a trecut istoria noastră, limba, conștiința de neam. În această carte am adunat răstignirile noastre comune, dar și crucificările mele personale. Și dacă într-adevăr cartea dă senzația de «perioadă continuă», e pentru că am valorificat un material de viață concret și palpabil, adunat și decantat de mult timp în «arhivele» ființei mele. N-am făcut decât să-l «iau» și să-i dau formă poetică, să-l «anim» în și prin cuvinte.

Spontaneitatea despre care vorbești tot prin aceasta s-ar putea explica. Eu nu mă așez la masa de scris până nu descopăr ceva în «arhiva interioară», până nu sunt străfulgerat de acel «scurtcircuit» produs între idei și sentiment.

Cât privește «coloana vertebrală», cred că ai intuit bine esența unor poezii ale mele. Mă simt obligat să-ți spun că inițial manuscrisul cărții purta titlul «Exerciții pentru coloana vertebrală». Trebuie să recunoaștem că frica, teroarea comunistă,

deportările, mizeria materială și morală ne-au cam atrofiat șira spinării. Abia acum am început să facem «exerciții» intensive pentru recâștigarea verticalității, a demnității naționale. Imperiul n-a reușit, totuși, să ne prefacă în «ființe nevertebrate»” („În fața poeziei, ca și în fața morții, suntem cu toții egali...”, revista „Moldova”, nr. 5, 1991).

Alex. Ștefănescu contura un alt tipar liric definitoriu pentru poetul nostru: „Adevăratul Arcadie Suceveanu trebuie căutat în acele poeme de un *remarcabil fast baroc* despre care vorbeam la început. Limba aleasă folosită de poet în cele mai inspirate texte ale sale, ca și aptitudinea de a face din poezie un spectacol de gală, constituie o contribuție prețioasă la dezvoltarea literaturii române nu numai de acolo, ci și de aici. De oriunde” („România literară”, nr. 50, 1990). Adrian Dinu Rachieru miza iarăși pe două formule lirice: „Poezia lui Arcadie Suceveanu, *clasică în aparență și modernistă cu măsură*, cu apetit pentru *parabolă* și de un indiscutabil rafinament, trăind această dramă fără febre mesianice” (extras din culegerea *Poeți din Bucovina*, Editura Helicon, Timișoara, 1997, p. 435-436). Geo Vasile (în „Luceafărul”, mai 1996) invoca părerea unui alt scriitor basarabean atunci când consemna o latură total diferită a poeziei lui Arcadie Suceveanu: „oniric à la Dimov și echinoxist în viziunea lui Nicolae Popa”. Poetul *Timpului probabil* formula totuși altfel opțiunea sa (vezi *Nostalgiei medievale* în „Literatura și arta” din 20 iunie 1991).

Emilian Galaicu-Păun a fost cel mai aprig critic al primelor cărți ale lui Arcadie Suceveanu. I-a sfâșiat poemele în cordeluțe mici pe care a scris: *gongorism, prețiozitate, decorativism, manierism, metaforism debordant, expresionism+suprarealism* (Apocalipsa era comparată cu „figura-cu-sertărașe-și-proptele din prim-planul celebrei *Girafe în flăcări* a lui Salvador Dali”), îl făcea tributار trioului *Păunescu&Dinescu&Dimov* și multe altele. A pus însă mare preț pe *postmodernismul* poetului (*Poezia de după poezie*, Cartier, 1999, p. 91-102).

Pomenit în treacăt anterior, manierismul era identificat și fundamentat teoretic în opera poetului bucovinean de Lucia Țurcanu: „Arcadie Suceveanu este poetul care se încadrează, prin rafinamentul imagistic și fosforescența prozodică, în categoria manieriştilor români moderni, el căutând metafora mereu schimbătoare și creând poeme într-un «stil înalt», un stil al densităților metaforice desfășurate, al rafinamentului artistic. Practicarea tehnicilor manieriste ar putea fi interpretată ca un gest de salvare a poeticității, dar și ca o încercare de a inventa o nouă formulă estetică” („Elemente manieriste în poezia lui Arcadie Suceveanu”, articol publicat într-o culegere colectivă). Teza era fundamentată în volumul *Poezia manieristă românească* (selecție, studiu introductiv și note de Lucia Țurcanu, Î.E.P. Știința, 2015): „În anii ’70, pe segmentul basarabean al literaturii române se produce aceeași evadare în metaforă, din motive etice, în primul rând.

Pentru a evita «dialogul» cu cenzura, dar și pentru a nu se angaja social-politic, unii poeți din Basarabia (Anatol Codru, Arcadie Suceveanu) devin meșteșugari ai expresiei poetice. Pentru basarabeni, *manierismul* a însemnat șansa «întoarcerii la unelte» (Mihai Cimpoi) și a readucerii esteticului în albia poeziei. Metaforismul, deși excesiv și artificializant uneori, oferă poetului prins în schema realismului socialist libertatea exprimării” (p. 24).

Sigur, ecourile din alți poeți, să zicem Dinescu, sunt cioburi accidentale de sintagme (Dinescu: *Proprietarul de poduri*; Suceveanu: *Proprietarul primei ninsori*). Teribilismul celui care poetiza tinerețea sfidătoare și exilul pe o boabă de piper transpare și din atmosfera ironico-ludică în care respiră quiproquourile poetului basarabean. De altfel, acest ambient liric era specific nu numai lui Dinescu. Ludicul e predominant și în poezia lui Marin Sorescu sau Emil Brumaru, ca să ne limităm la doar aceste două exemple. Chimia atmosferei în care se nasc și umblă pe picioroange personajele lui Arcadie Suceveanu e însă alta. În ludicul său, cum afirmam mai sus, intră în mod reflex și o doză de solemn. De fapt, poetul nostru retopește în propriul creuzet orice absorbție. Procesul e similar cu cel al bijutierului care licheiază metalul coclit și uzat al vechilor podoabe, iar din lingoul strălucitor pe care îl obține taie și ciocănește noi podoabe. Așa s-a dezvoltat întotdeauna literatura: e un adevăr axiomatic pe care îl reconfirma recent scriitorul, mai mult american decât român, Andrei Codrescu: „Când a scris *Ulysses*, James Joyce a revoluționat limbajul. E o carte de cotitură. Era la margine, iar acum e în centru. Literatura lui e predată în școli. Unele cărți ies în evidență și rămân în atenția cititorilor pentru mai mult timp. *Ca scriitori ne hrănim din ce au scris ceilalți, înaintea noastră. Poezia se naște din poezie. Romanul din alt roman. Și totul se așază altfel în funcție de contextul social.* Literatura e influențată de mediul social, dar răspunde mai mult la literatură decât la mediu” („Am văzut în limba engleză un instrument prin care poți crea indivizi, poți crea poeți”, „Observator cultural”, 25 august 2022).

Așadar, literatura anterioară e un portaltot pe care odrăsleşte mlădița tânără, înnoitoare. Dacă tot vorbim de Dinescu și Dimov ca posibili „donatori” pentru Arcadie Suceveanu, e bine să vedem rădăcinile de unde și-au sorbit aceștia sevele. Iată cum reperează Nicolae Manolescu, în *Istoria critică...*, sursele care l-au inspirat pe Mircea Dinescu: „Câte o poezie pare să trimită direct la Adrian Păunescu: «Sunt tânăr, Doamnă, încă aripile mă țin/ chiar de ating pământul pe-aproape cu genunchii,/ această putrezire mă-mbată ca un vin/ Căci simt curgând printr-însa bunicile și unchii» sau la Nichita Stănescu: «Zăpada de somn înspre ochiul ei drept/ sau zăpada de ne-istorie;/ ochiul ce râde și mult înțelept/ plânsul din pleoapa subțire». Vinul, absintul, abureala simțurilor, fagurii de miere amintesc de Labiș, laptele țâșnind din țăte, ierburile cosmice de Ion Alexandru. Și așa mai departe. Ceea ce nu înseamnă deloc că Mircea Dinescu ar fi lipsit de originalitate” (p. 1069).

„Lista lui Manolescu” pentru autorii care i-ar fi putut servi lui Dimov drept modele e de-a dreptul impresionantă. Citez dintr-o cronică a exegetului de acum

EDITURA ARC | NOI APARIȚII

OMUL LIBERTĂȚILOR ABSOLUTE: GICU CHIRIȚĂ

„«*Omul libertăților absolute*: Gicu Chiriță» este o carte-omagiu adusă redactorului, traducătorului și omului de spirit Gheorghe Chiriță, cel care s-a pus mereu în slujba limbii române, redându-i, în zecile și sutele de cărți pe care le-a îngrijit, firescul, frumusețea și plasticitatea. Una dintre valorile pe care Gicu le-a prețuit și le-a cultivat cel mai mult a fost prietenia, iar cartea pe care i-am dedicat-o demonstrează cu prisosință acest lucru, fiind scrisă, cu multă dragoste și sinceritate, de rudele, colegii și prietenii săi, la inițiativa surorii Tania Chiriță și a poetei Ana Rapcea. Criticul literar Eugen Lungu, unul dintre vechii colegi și prieteni ai lui Gicu Chiriță, notează, printre altele: «Relevant până în ultima fibră a ființei lui era altceva – Gicu era omul libertăților absolute. Nu au existat interdicții disciplinare, fie în regim

de stat, fie în regim privat, pe care dânsul să nu le fi încălcat! (...) Anume neobișnuita, cronica lui sete de libertate m-a făcut să-l cunosc.»

EDITURA

31 de ani: „Originalitatea incontestabilă a lui Leonid Dimov este o condensare a celor mai diverse înrâuriri, cum ar fi Ion Barbu (tăietura rece-abstractă a cuvântului), Macedonski (rondelurile), Argezi (plasticitate), Minulescu (exotism, teme), G. Călinescu (fabulosul lucrurilor banale), Emil Botta (histrionismul), Șt. Aug. Doinaș și Radu Stanca (baladescul, medievalitățile), Anton Pann, Al. Philippide și alții. Poetul este un artizan superior lucrând pe materialul friabil și vaporos al visului. El izbutește să împace, într-un mod desăvârșit, două înclinații opuse ale spiritului liric: una spre meșteșugul minuțios, scrupulos și exact, și alta spre jocurile imaginației libere, petulante, sofisticate. Este deopotrivă un voluptuos al materiilor pitorești, exotice, luxoase, rarissime și un fantezist al derizoriului și domesticului, aproape mereu cu o notă umoristică («meduze roze gătite cu cimbru»). Lirismul său metronomic și prozodic stăpânit permite largi volute ale unei imaginații bete de ea însăși. Aceste «contradicții» au ca rezultat un baroc al motivelor și al substanțelor. Onirismul lui L. Dimov este unul bine temperat” (Onirismul bine temperat, în „România literară” din 5 septembrie 1991).

Nu-i așa că, forțându-ne un pic imaginația, vom detecta aceleași momente surprinzătoare și în poezia lui Arcadie Suceveanu? Fiindcă așa e literatura, crește, cum legiferează axioma, din ce a mai fost cândva! Cum se întâmplă însă marea minune că sevele din rădăcinile vechi dau rod tânăr, rod inovator care adie prin ceva cu ce a mai fost, dar e în același timp un fruct cu olfacții și suculențe total noi, voi demonstra prin lanțul liric ce urmează.

Lucian Blaga are câteva poeme care reinterpretează poetic conceptul filozofic *Panta rhei* și nu numai: *Heraclit lângă lac*, *De rerum natura*, *În lumea lui Heraclit*. Cunoașterea e o dramă, rezumă Blaga în *De rerum natura*, o idee cu stagiul biblic: adâncirea cunoașterii, pătrunderea tainelor ascunse are și alt revers – cogniția se întâlnește destul de frecvent cu amărăciunea:

A căzut pe lucruri rouă
sau e numai o părere?
Poate că le plânge fața
de-o lăuntrică durere.

Bate-o inimă în lucruri?
Preajma ocupând-o-n pâcuri
n-au și ele gânduri, patimi?
Fără ochi se uită-n lume
purătătoarele de tâlcuri,
născătoare de lacrimi.

Cum observa George Gană, editorul lui Blaga, în *Heraclit lângă lac*, filozoful „marii treceri” invocă anticul gânditor al „curgerii”. Proverbialul rău al lui Heraclit era una dintre „marile reprezentări filozofice ale lumii”, așa cum explica însuși poetul: „fluviul fără origini și fără revărsare, cu murmur grav și aherontic, din care Heraclit a băut otrava tristeții” (Cenzura transcendentă [cf. *Trilogia cunoașterii*, 1943, p. 390]).

Iată deci o temă pe care George Meniuc, scriitor care studiasă filozofia la Universitatea din București, nu putea s-o treacă simplu cu vederea și intra în dialog cu aceasta:

– Cade rouă..., –
roști Heraclit, în zori, pe răcoare.
Uitați-vă, soarele e cât o călcătură de om.
Armoniile ascunse, – grăi el ucenicilor săi, –

Sunt cu mult mai motrice decât acelea aievea.
În timp ce vorbea, un abur pe mare se ridica.
Din măsura apei în măsura aerului se prefăcea.
Aerul în broboane de rouă se condensa.
Psyheia din rouă se zămislea.

Pasa „lirică” pentru Meniuc era cea blagiană, esența poemului convergea însă în vers ideile dialecticianului antic: „Unica sa scriere, căreia posteritatea i-a dat titlul de *Peri physeos* (*Despre natură*), nu este o lucrare sistematică, ci mai degrabă un jurnal în care autorul și-a consemnat, sub formă de maxime, concluziile asupra unor probleme-cheie ale filozofiei [...] Heraclit consideră ca principală caracteristică și esență a lumii mișcarea, schimbarea, neîncetată, [e o] concepție sintetizată de posteritate în expresia *panta rhei* (*totul curge*). Focul veșnic viu este, în concepția lui Heraclit, nu numai substanța din care provin lucrurile, esența lor comună, ci și principiul activ (factorul motor) care determină mișcarea, continua transformare a elementelor; el generează aerul, care trece în apă, apoi în pământ, circuitul continuând apoi în sens invers” (Horia C. Matei, *Civilizația lumii antice*, Editura Eminescu, 1983, p. 257). Apa mării, aburul ridicat de soare și iarăși roua – din toate aceste elemente, antrenate într-un etern flux retroactiv, se înfiripă *Psyheia*. Cum spune mitul, „fata deosebit de frumoasă”, transformată în aburi era ridicată de vânt (vezi ultimul vers) și dusă în palatul lui Eros. Anume acest ultim vers dă poeziei lui George Meniuc o turnură filozofico-erotică.

Arcadie Suceveanu, prieten bun cu autorul *Toamnei lui Orfeu*, continuă acest lanț liric prin poemul *Înfruntarea lui Heraclit*. Piesa are drept motiv general aceeași *panta rhei*, dar autorul nu se arată obsedat de marea problemă filozofică care a declanșat atâtea dispute savante, ci țintește, mai

curând, altceva. Intrat într-o competiție cu sine însuși, personajul poemului înfruntă adevărurile prestabilite axiomatic și, devorat de un orgoliu arzător, vrea să demonstreze contrariul, mobilizându-și întreaga energie a tinereții. Finalul, trist-ironic, fixând eșecul aventurii și ratarea scopului, e absolut relevant pentru poetica târzie a lui Arcadie Suceveanu:

Amurgea când curenții cel repede
se mistui în marea indefinită
râul se terminase, acum
înotam într-o apă amorțită, nepământească,
oglindită în sine
nu era curgere, nu erau valuri, nu erau limite
„E punctul Alfa, mi-am zis, o! de aici
nu-mi voi mai putea relua experimentul”

„Ți-ai cheltuit râul în zadar, altul
nu vei mai avea niciodată, ești prost
ca toți ceilalți”,
mi-a zis Îngerul trist și-a plecat

Poemul e o capodoperă în stare să-l lase *bouche bée* chiar și pe Emilian Galaicu-Păun, reputatul critic al poetului. Galaicu-Păun interpreta poezia „ca pe o tulburătoare *ars poetica*”.

Dacă mi s-ar propune să aleg din toate cărțile lui Suceveanu un singur poem, cred că aș alege *Înfruntarea lui Heraclit*.

Nu sunt sigur că în studiile critice redactate pe marginea poeziei lui Arcadie Suceveanu am reperat toate părerile, dar nici nu cred că e nevoie, deoarece ele vor gravita oricum spre una dintre opțiunile expuse mai sus. Cine dintre exegeți credeți că are dreptate în efortul estimativ de a înscrie poetul într-un sistem liric sau altul? Majoritatea, dacă nu vă șochează răspunsul!... Fiindcă poezia lui Arcadie

Suceveanu e destul de vastă și diversificată artistic pentru a oferi exemple la fel de variate, mai ales dacă ținem cont de evoluția ei pe etape. Cărțile maturității artistice a poetului poartă însă o marcă distinctă a postmodernității, diminuată ușor în *Ferestre...* și *Terasa galbenă*. Nu numai un sentiment al cordialității generaționiste îl îndemna pe Nichita Danilov să constate această înrudire estetică: „Un *postmodernism*, asumat până-n ultima fibră a ființei sale lăuntrice, practică poetul Arcadie Suceveanu în ampla sa antologie, intitulată *Profesionist al himerei*, apărută la Editura TipoMoldova din Iași. Programul său poetic face corp comun cu cel existențial; în fond, poetul își asumă cu asupra de măsură poezia pe care o scrie” (*Eterna Danemarcă a lui Arcadie Suceveanu*, în „Ziarul de Iași”, 10 noiembrie 2014).

Este interesantă în acest sens și părerea poetului. O surprindea, într-o postare destul de originală, Val Butnaru, citând dintr-o piesă autoreferențială a autorului *Eternei Danemarce*:

„...Chiar așa: trecut prin zodii și avataruri
mă câștig pe mine însumi la zaruri –
trist, și urât, și nefiresc
poet postmodernist în caftan boieresc
mulgând moara costelivă cu aripile cosoroabe
ca pe-o sondă din Emiratele Arabe...”

După care Val Butnaru adăuga:

Când am scris acest poem,
mă numeam Arcadie Suceveanu.

(„Jurnal de Chișinău”, 27 iunie 2014)

Concluzionând, cred că poezia lui Arcadie Suceveanu este greu de fixat într-o formulă definitorie absolută (*modernă, postmodernă* etc.). În primul rând, fiindcă scriitorul a evitat să rămână prea mult captivul unui singur concept limitativ, încercând pe rând mai multe modulații poetice – de la un lirism catifelat la un antilirism aproape dur. În al doilea rând, fiindcă nu ezita să varieze chiar și atunci când părea absorbit de mirajul unui topos literar concret. Acest elan al schimbării face ca fiecare carte a sa, odată ieșită în lumină, să fie deja „gravidă” cu următoarea – *Mărul îndrăgostit de vierme*, să zicem, se află conturată, ideatic, în *Eterna Danemarcă* (vezi mai ales *La curtea mărului de smarald*), iar decepțiile negre ale Cavalerului *Înzadar* sunt prefigurate deja în metafizica elegiacă a *Mărului...*

În felul acesta, poezia lui Arcadie Suceveanu este una policromă, cu multiple deschideri spre paradigmele epocii. Poetul poate fi „legalizat” în istoria literaturii și ca ultim sonetist al mileniului, un adevărat menestrel ce re-inventa cu paciențe de giuvaiergiu sonurile neoclasece, ușor manieriste, ale unei specii s-ar părea defuncte, și ca artist al cadențelor pletorice, magnific ritmate și rimate, al unei poezii a vibrantului eu în care răsună alămurile estradei (*Secunda...*, *Miorița* ș.a.), și ca poet al cetății, mai ales în *Arhivele Golgotei*, și ca autor perfect sincronizat cu textualismul postmodern (vezi ultimele cărți).

Orice formă ar lua, versul lui Arcadie Suceveanu divulgă însă prin esența sa un „viciu” vechi și frumos în ceea ce are poezia mai subjugător – jocul armonico-ritmic și plasticitatea metaforică.

O CARTE EVENIMENT

ARCADIE SUCEVEANU
OPERA POETICĂ
CERNĂUȚI, DRUC ART, 2022

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ, SELECȚIE, PREFĂȚĂ ȘI
TABEL BIOBIBLIOGRAFIC DE ȘTEFAN HOSTIUC

„Apolinic prin plasticitate, fast metaforic și abilitate artizanală, prin semeție olimpică și cult al formelor perfecte, versul lui Arcadie Suceveanu are, dincolo de ștaiful ușor manierist și micile slăbiciuni narcisiste, un zvânc dionisiac. Acesta îi dă viață, precum «fastul baroc» (Alex. Ștefănescu) îi dă strălucire. Faptul că abundă în imagini filigranate lucrate, «pline în esența lor» (Mircea V. Ciobanu), nu-i aduce valoare în sine, ci doar un plus de frumusețe. Nici jocul de oglinzi al imaginarului, atât de îndrăgît de ludicil Suceveanu, n-ar fi decât un spectaculos joc de artificii, dacă nu ar atrage după sine în spectacolul poeziei taina spațiilor ascunse, interzise privirii ochiului neinițiat. Și nici retorica onirică, omniprezentă în discursul liric al acestui incurabil visător, nu și-ar afla rostul dacă nu ar avea ca resort energiile fondatoare ale ființei, neliniștea ontologică, marile frământări metafizice. Tot în măsura în care dau sens existenței, fac obiectul meditației lui Suceveanu transcendentul și preexistentul, zone de atracție constantă a imaginarului frământat de dilema fundamentală a ființei în augusta sa exprimare hamletiană. /.../ Guvernată de poetica frumosului (care poate fi înțeleasă și ca poetică a urâtului – replică modernistă la estetica frumosului clasic), lirica de tinerețe a (neo)romanticului Suceveanu e îndreptățită a se manifesta în toată splendoarea ei olimpică-apolinică. Dar din moment ce va fi constatat că «frumusețea [...] e șansa pierdută a lumii», scepticul «hermeneut al Firului-de-nisip-ce-sângerează-în-scoică» va pune la îndoială capacitatea artei apolinice de a justifica de una singură, fără sprijin dionisiac, strălucirea perlei. Splendoarea vieții e tot mai asimilată suferinței din care purcede.”

Ștefan HOSTIUC

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

CITITORUL LUI CORTÁZAR

de MIRCEA V. CIOBANU

Fiindcă excepțiile (în cazul persoanelor: cei care ies din front, care cad din contingent) ies întotdeauna în evidență („în tehnica basoreliefului”, ne învâța cândva teoria literaturii despre vreun *personaj romantic dintr-o proză realistă*), am reținut și eu o opinie separată în răspunsurile la ancheta (din numărul trecut al „Revistei literare”) privind scriitorul și cititorul din preajmă. La întrebarea despre cât de dramatică este „starea națiunii” la capitolul lecturi, Val Butnaru a răspuns că nu e dramatică în niciun fel și că nici nu merită să ne concentrăm pe iluzoriul efort de a-l salva pe cititorul național (ipoteticul cititor, *bien sûr*). Mai mult, Val zice să-l abandonăm în lenea lui, nu doar oferindu-i generos *spațiul rețelelor* și lăsându-l în stihia acestuia, dar limitându-i drastic sau interzicându-i de-a dreptul categoric accesul la lecturile, elitare prin definiție. Parțial solidari cu Val Butnaru sunt câțiva confrăți care ne îndeamnă, cel puțin, să nu dramatizăm. Iar o bună jumătate dintre respondenți aderă la o altă idee, doar sugerată de răspunsul romancierului și dramaturgului de la *Vânturile, valurile...* Drama mare ar fi lectura nesăbuită și masivă a cărților proaste.

Aici vocea lui Val consună cu opinia celor care nu se alarmează atât de puținele cărți citite, cât de *puținele cărți bune* care se află în vizorul cititorului. Alarmă de gradul doi: e îngrozitor de mare (raportat la numărul total de cărți citite) numărul cărților proaste, mediocre, citite și promovate. Sau invers. Și când te gândești că intelectualitatea care îndeamnă lumea să citească se implică în operația de promovare a (tuturor) cărților și a actului cititului, venerează cartea și biblioteca, ambele privite ca entități abstracte, absolute, iar rezultatul – în cel mai bun caz – va fi lectura cărților accesibile, ale vreunor Dan Brown sau Paolo Coelho generalizați... cum să nu-i dai dreptate lui Val? Mai ales că, dacă mai înainte un poet ratat devenea un bun cititor de poezie, azi se pare că un cititor abia aburcat pe scaunul din bibliotecă imediat se transformă în (și) scriitor! Că doar nu degeaba a învățat alfabetul! Și, mai ales, de vreme ce nici cei pe care îi citește nu sunt atât de diferiți de el, de ce nu ar face și el o probă de „scriere creativă”? Și atunci chiar ne pomenim că o întreagă clasă de intelectuali, de oameni de litere, de scriitori și critici literari se înhamă la menajarea mediocrității... de dragul lecturii! În loc să îndemne la discernământ. Democrat sau (totuși) aristocrat ar trebui să fie scriitorul/ lectorul/ comentatorul literar?

Și aici mi-ar veni în minte ideea unei asociații a cititorilor autentici, a cititorilor aristocrați, da. Pe care să-i invidieze toți, să tindă să intre în acest CLUB SELECT AL CITITORILOR DE ELITĂ. Și să nu fie atât de ușor să intri în acest cerc elită. Adevărat, nici nu e nevoie de instituționalizarea lui: el, acest club, există. Doar că statutul său este secret, numărul membrilor este ascuns sub șapte pecete, iar criteriile de selectare a noilor membri sunt necunoscute atât necititorilor, cât și cititorilor de cărți proaste, de cărți de duzină.

Pentru a întredeschide puțin (doar pentru satisfacerea curiozității) ușa în chilia unui astfel de cititor, am să ofer un singur model. I-aș zice (e doar o convenție) *Cititorul lui Cortázar*. Aș fi putut să-l numesc – fără a pierde nimic esențial din intenția acestuia, poate doar mizând pe alte detalii – *Cititorul lui Joyce* (ori: *Cititorul lui Hesse*). Argentinianul îmi convine însă ca model, ca experiment pur, ca demonstrație exactă și argumentată.

Acest cititor, de regulă, nu face trimiteri la autoritate, la marii critici și teoreticieni; mai curând el polemizează cu ei. Dar se vede că îi citește. Discret, nu pentru etalarea lecturilor, nu din snobism, adică. Dar a avut și el, mai mult ca sigur, o tinerețe de snob, când a acceptat o listă de lecturi, o listă de autori, din snobism. Cineva i-a sugerat lecturile elitiste, doar că ele veneau pe părția boemei, a confortului ei aristocratic.

Dar nu contează, azi el își alege singur cărțile și autorii, are gustul format, este ceea ce s-ar numi *cititorul eficient*, doar că nu produce nimic decât propriile opinii, adesea în răspăr cu cele oficiale și, cu siguranță, altele decât ale vulgului, ale „cititorului de masă”. În general, el citește doar pentru sine. Și pentru câțiva de seama lui, cu care va discuta la o cafea sau la o halbă de bere. Dar mai curând la un vin de pe raftul de sus, la un coniac sau la un whisky, potrivite gusturilor pentru lecturile selecte. Este categoric și convingător în aprecieri, uneori ample, alteori expeditiv.

El știe, de exemplu, că *Șotronul* lui Cortázar trebuie citit doar în *Versiunea B* (adică începând cu capitolul 73, apoi 1, 2, apoi 71 etc.). El știe – e convins! – că *Versiunea* (liniară) *A*, adică începând cu primul capitol și terminând, în ordine militară, cu al 56-lea, dar fără anexele metaliterare, e pentru vulg. Și mai știe că „adnotarea editorială” la roman e stupidă. E „aiureală”, zice el. Istoria lui Horacio Oliveira, zice el, nu e nouă (ar putea fi comparată cu viața cinicului individ Oneghin) și, zice el (citez

opinia unui cititor concret), „nu este de o mare importanță”.

Cam așa o fi citit el și *Focul palid* al lui Nabokov. Cititorul obișnuit va încerca să pătrundă mai întâi în mesajul poemului-pretext de vreo 30 de pagini, poate că va compara câteva versiuni traduse (eu, de pildă, am avut la îndemână traducerea românească, dar și traducerea rusă), iar mai apoi, ușor nedumerit, va urmări, pas cu pas, notele și comentariile de subsol, care se întind pe cele vreo două sute și ceva de pagini. Corelarea comentariilor cu secvențele respective din poem îmi va lua mult timp ca să mă dumeresc, într-un târziu, că acest fel de lectură liniară nu e cea mai bună soluție. *Cititorul lui Cortázar*, în acest caz, îmi va spune că *notele de subsol sunt adevăratul erou* al romanului (nu poemul, nu protagonistul, nu autorul poemului adică), tot așa cum, în cazul lui Cortázar, el îmi va spune, categoric și explicit, că *eroul acestui roman este textul*.

Și atunci poemul lui Nabokov se transformă într-un decor teatral, într-un detaliu tehnic (precum piesa cu cursa de șoareci, intercalată în *Hamlet*). Or, tocmai despre asta vorbea – v-am spus deja că protagonistul eseului meu este un cititor concret, i-am citit comentariile reale, chiar dacă el rămâne un personaj virtual, ascuns după un

C(ART)IER

MIYA KOSEI
REPUBLICA MOLDOVA.
ȚARA VINULUI ȘI FLORII-SOARELUI
ALBUM FOTOGRAFIC. EDIȚIE BILINGVĂ

„În Moldova, în orice direcție te-ai îndrepta, peisajul are o monotonie aparte. Andante, andante și da capo. În timp ce străbați drumurile, privești rămasă aproape neschimbată. Oamenii își duc statornici traiul de zi cu zi, de parcă nu ei s-ar roti în stepa nesfârșită, ci stepa s-ar învârti, supusă, în jurul lor.”

Miya KOSEI

pseudonim de rețea – cititorul lui Cortázar, explicând de ce este importantă „schema B” în lectura *Șotronului*. Adică atunci când „în text se amestecă autorul”, mai bine zis, când acest autor „amestecă eroii ca pe niște cărți de joc și intră în dialog cu cititorul”, iar pe fundalul acestui joc „istoria A se transformă într-un decor de carton”.

Cam așa se joacă (și cititorul nu se supără deloc, dimpotrivă, se lasă manipulat, ca un adult blând și înțelegător, de jocul unui copil) Italo Calvino în *Dacă într-o noapte de iarnă un călător...* Pe cititorul obișnuit să citească o istorie aliniată cronologic (bine, admite el și câteva *flashback-uri*, dar nu prea multe), această formulă, acest *joc de-a literatura* l-ar enerva. Îmi amintesc că, în studenție, eram la cules struguri când porniseră niște ploii. Șomam și, ca să nu ne plictisim, am inventat un spectacol, improvizând la o temă auzită undeva: un grup de actori joacă o piesă, dar regizorul intervine mereu, îi oprește și îi impune s-o ia de la început: mai repede/ mai rar/ mai pasional/ mai temperat/ mai accentuat/ mai liniștit... Într-o noapte, am arătat această improvizatie la vinăria din localitate. Fiindcă „personajul” meu trebuia să dispară sporadic în culise (care era curtea fabricii), într-un moment dat mă întâlnesc cu un spectator care tocmai ieșise din sală și îi explica unui nou-venit: nu are rost să mergi acolo, ei încearcă să joace un spectacol, dar regizorul mereu îi oprește, pentru că nu joacă așa cum se cuvine. Ei, bine, acesta era modelul absolut de antipod al cititorului lui Cortázar, care acceptă doar istoria/ lectura liniară: el va ieși afară și va rata adevăratul spectacol.

Și da, să nu uit. Acest cititor niciodată nu se va plânge că lumea e plină de necititori, de ignoranță, că ar trebui organizate campanii pentru lectură, că ar trebui introduse în școli ore de lectură (altele decât cele de literatură). Nu. El consideră că (poate spre deosebire de scris, unde se manifestă orice neisprăvit care știe doar alfabetul) *lectura e apanajul celor aleși*, e un domeniu al unei elite. Mai presus de toate. Adică: există elita națională (politică, profesională, culturală etc.); apoi, mai sus, elita intelectuală; apoi, mai aparte, elita artistică. Și abia mai sus, fără să coincidă neapărat cu cea artistică sau intelectuală (de celelalte nici nu vorbim), elita cititorilor (de carte selectă, bineînțeles). Or, cititorul de elită este posesorul unui dar suprem, e ca cititorul în stele și în semne. Este cel care știe nu doar tainele lumii, ci și cifrul lumii, mecanismul tainelor. Cititorul lui Cortázar.

SILVIA GOTEANSCHII
CELULE STEM
EDITURA PRUT, 2022

VÂRFURI DE COMPAS

POEZIA IMAGINILOR IRADIANTE

de LUCIA ȚURCANU

Foto de Liliana GRECU

De la debutul din 2009, cu *Minunea va veni mai târziu* (Editura Feed Back), și până la *Celule stem* (Prut, 2022), Silvia Goteanschi a mai publicat *Dramaturgia lucioaselor funii* (Vinea, 2014), *Dulcele meu asasin* (Vinea, 2016) și *Memoria hienei* (Știința, 2018), cărți prin care s-a impus ca una dintre cele mai expresive, mai profunde și mai veritabile poete din Basarabia ultimilor ani. Deși centrat pe un eu feminin fragil, a cărui aspirație majoră este eliberarea-libertatea, discursul liric din aceste volume e de o forță covârșitoare, de un curaj admirabil în abordarea lucrurilor incomode, fără a cădea în virulență sau tezism. Silvia Goteanschi nu scrie o poezie cuminte, poemele ei dezvăluie zone ale intimității, de obicei, tabuizate sau delicat voalate, tulburând, destabilizând și chiar enervând cititorul obișnuit cu lirismul confesiv-contemplativ ce caracterizează, în general, versurile poetelor din aceeași generație de la Chișinău. Se produce astfel, cum bine remarca Moni Stănilă, „recuperarea unei poezii a femininului, a senzualității, care nu se teme să-și etaleze armele în poeme tăioase, cu suficiente ancore în cotidian”. Textele, la rândul lor, nu sunt construite în jurul unei metafore-nucleu, ci conțin serii de imagini poetice, „emoționante, vii, puternice, percutante” (observă coordonatoarea colecției „Teritorii” de la Editura Prut), imagini-flash care dovedesc că Silvia Goteanschi nu este poeta construcțiilor ample, cu dezvoltări ale temei în progresie crescândă, cu reluări augmentative și poante, ci, mai curând, creatoarea unor puzzle-uri cu imagini explozive, pe cât de uluitoare, pe atât de tulburătoare.

În 2018, Silvia Goteanschi își antologa, în *Memoria hienei*, ca pentru final de etapă, poemele din cărțile anterioare și anunța, prin inedite incluse în același volum, o nouă etapă. Apariția, peste patru ani, a *Celulelor stem* demonstrează că, de fapt, această încercare de etapizare nu este decât convențională, pentru că nu se produce vreo schimbare radicală nici tematic, nici la nivel de scriitură. Diferența – poate nu singura, dar cea mai evidentă – ține de dimensiunea poemelor: odată scurtate acestea, se reduce riscul discursivității, spre binele poeziei.

Titlul cărții plasează poemele sub semnul ambiguității – între șansa refacerii și pericolul iminent al morbidității –, *Celule stem* fiind, se pare, cel mai dramatic volum al Silviei Goteanschi. Este prezent un sentiment al sfârșitului ineluctabil în toate poemele. În unele texte, atmosfera mortuară este reprezentată în manieră bacoviană, prin raportarea unor motive

uzitate la contexte inedite, cu implicarea referințelor culturale: „pentru mine luna este din metal/ pentru tine luna este din femeie/ pentru dâșii luna e din cașcaval/ gol – asta este luna pentru cei uciși// numai Tabaqui băntuie/ prin lume/ lumea mea în care nu-i nicio lumină/ numai ochi închiși” (*moonlight sonata*); „sunt liberă/ iar azi am înțeles că și căruntă// ce nai-ba poți să faci cu-atâta libertate/ și văd strigoii alb cărând un mort/ și de atâta moarte/ lumina cum se-ncruntă” (*ostatică a lumilor de ieri*). Alteori, acest sentiment al sfârșitului este abordat cu un soi de neimplicare afectivă, cu o detașare indusă, care face posibilă evitarea patosului: „e o liniște nebună în tot/ o moarte care nu e a mea dar care încearcă/ să stea prin preajmă foarte posibil/ din plictiseală// cel mai frumos lucru/ pe care l-am văzut la o moarte/ din punct de vedere sociouman/ nu și lingvistic /.../ e felul în care bea ceai/ cu picioarele goale/îmbrăcată într-un pulover mai vechi/ de-al meu/ așezată pe scaun ca un om adevărat/ și împăcat cu tot ce i se întâmplă/ deși mulți se vaietă se chinuie/ rup din propria carne de frica ei// când ea tăcută și resemnată/ se ridică și pleacă/ și-atunci mă gândesc/ că doar își caută și ea o prietenă” (*„lărgiți-vă și voi”*). Ludicul, (auto)ironia subtilă, cu valențe mai curând detașant-protectoare decât epatant-histrionice, sunt o formă de confruntare a suferinței, fricilor, neîmplinirilor prin persiflare, iar imaginile devin deosebit de expresive atunci când drept element persiflator servește fie o aluzie livrescă („sunt o fată frumoasă/ din iad /.../ sunt o tipă orgolioasă/ trecută de 30 de ani/ ca și cum aș fi trecută/ de băătăia/ de la Rovine /.../ sunt o luptătoare/ da!”, *frontiera*), fie o secvență din realitatea cotidiană nonpoetică („și uite-așa am început uneori să iubim/ chiar dacă pe drumul iubirii/ cel mai ades/ ne așteaptă un tir cu un șofer obosit la volan/ care adoarme”, *uneori mai iubim*).

La fel ca în celelalte volume, Silvia Goteanschi practică în *Celule stem* o poezie a femininului, poemele construindu-se în jurul unui personaj care-și declară, printr-un discurs cu nuanțe feministe abia perceptibile, nevoia de autosuficiență („nu voiam prea multe –/ să sparg niște nuci cu tocul pantofului/ să-mi fiu mie utilă/ [alteori să-mi fiu mie dragoste]”, a *doua șansă*) sau își constată neîmplinirile („realitatea sunt totuși eu o femeie lungă/ aproape de negăsit în această dimensiune probabilă/ în capul căreia e doar un bine fixat fiasco”, *realitatea e mai mult*). Pentru acest eu feminin, aspirația supremă este eliberarea, *Celule stem* fiind, de fapt, o

carte despre căutarea ieșirii. Spațiul închis (valiza, cușca, dulapul, camera) este unul dintre laitmotivele cărții, eul poetic având pornirea eliberării din acest prizor-nierat: „azi dimineată/ când mi-am scos picioarele dintr-o valiză” (a *doua șansă*); „suntem într-o cameră întunecoasă a capului/ care iese din cușcă” (SOS), „fiindcă eu abia acum am ieșit din dulapul orbiei/ în care am stat ascunsă o viață” (*dovadă pentru eșafod*); „camera asta aurită cu gratii în care strig/ că nu-mi ajunge mânia să plec” (o *altă formă de viață*). Întreaga omenire este captiva unui cerc existențial, închiderea fiind văzută ca predestinație sau fatum: „și-am venit toți buluc/ să privim prin gaura mică/ cu mâinile la gură/ fiul// și l-am văzut împreună cu toată suflarea/ butona ecranul uriaș al icoanei/ și urmarea cum noi toți/înăuntru/ pregăteam zgomoș/evadarea// iar când toți am ieșit/ sub aceeași glugă/ conectați la aceeași rețea/ ne-am privit îndelung/ și-mpingându-ne/ am luat-o/ dezorientați/ la fugă// el fuma/ o țigară imensă de foi/ deschidea o intrare în logos – ne mâna/ liniștit [înapoi]” (*memento mori*). Astfel de versuri, cu tentă parabolică, alcătuiesc semnul distinctiv al acestei poezii; drama individuală ascunde drama general umană, poezia capătă conotații profunde, autoreflexivitatea este înlocuită de preocuparea – neafectată, nepretențioasă – pentru soarta lumii. Singura captivitate acceptată pare să fie poezia: „și cum să le spui celor vii cu trupul/ că poezia nu e libertate/ poezia e dictatură pură” (*patruzeci*). Silvia Goteanschi se apropie, prin acest fragment, de un vers al lui Octavian Soviany: „Poezia nu este o republică. Este o dictatură”, declarându-și astfel aderarea la tagma poetilor veritabili, pentru care „poezia nu este un meșteșug democratic”, ci „o problemă strict personală”, cum o definește autorul *Călcâiului lui Magellan* într-un interviu, o dictatură, pentru că „ea este cea care dictează și, dacă vrei să reușești în ceea ce scrii, trebuie să fii foarte umil, foarte smerit, să scrii exact ceea ce-ți spune ea să scrii”.

Ceea ce impresionează în primul rând în *Celule stem* sunt imaginile poetice care transpar asemenea unor flash-uri ce fac poezia să scânteieze și, totodată, electrizează cititorul. Dincolo de obiectele sau sentimentele pe care le definesc acestea, contează, întâi de toate, bucuria estetică pe care o provoacă. Poeticitatea rezultă din raportarea neașteptată a interiorității afective la cotidianul banal („s-au făcut autopsii anul acesta la noi în oraș/ și s-au descoperit inimi foarte hăioase/ ciudate/ inimi pizza/ inimi ferrari/ inimi manea”,

uneori mai iubim), din înșiruirea de scene casnice, aparent ordinare, purtând încărcătură premonitoare („mama lângă plită/ mama atac de panică/ mama caras desfăcut/ tata cu un os subțire de pește în inimă/ cu inima în mama/ cu bărbia în solzi// le spun sărut mâna// în seara asta cineva va ucide”, *zăpada pân'la glezne*), din transferul metonimic prin care se intensifică absurdul („pe afară copiii se jucau fericiți/ capul tău era mingea lor /.../ mingea aia nu era un cap/ era o anarhie/ aveți grijă de capetele voastre/ nu le împrăștiați”, *absurdități*) etc. Cele mai relevante par să fie imaginile ce provin din violentarea realității evocate și deformarea cauzată de trăiri la cote maxime: „mă închid undeva/ într-un butoi/ într-o pasăre – totuna/ lacăt de biserică sau lacăt de ocnă/ un drum înapoi// îmi trece el poemul/ chiar atunci când luna îmi fură/ din mazăre și ajung la tine/ bună sau nebună /.../ luna sângeroasă a murit de foamă// ssst.../ în mazăre dracul pare rândunică” (*mătrăguna leuștean*); „degeaba schimbi cifrele/ pe cadranul ceasornicului/ ai o cioară neagră deasupra capului// semn că e seară” (cu sau *fără pantofi*). Agresive, terifiante, suprareale, aceste imagini sunt mărturia sentimentelor convulsive, a tipătului interior. Poezia nu se naște din notația imediată (cum ne-am obișnuit în ultimii ani), ci din explorarea interiorității și, totodată, a conotativității limbajului (lucru, iarăși, rar întâlnit la poeții de azi, adepți ai denotativității și ai consemnării lipsite de valențe subtextuale).

Unele versuri se coagulează în adevărate micropoeme, compacte, pătrunzătoare: „memoria mea se împrăștie/ ca niște colonii de vulpi albe/ rezistente la capcane color” (*capcane color*); „agățată de suferința lumii/ ca de-o macara care te ridică/ dincolo de sânge/ brutal” (*munca perfectă*); „era o zi cu îngeri în sobor/ și demoni cognoscibili de sistem” (*caleidoscop*). Sunt secvențe care confirmă că, deși scrie într-o epocă în care, în general, „principiul imaginativ este înlocuit cu cel anamnetic, imaginația – cu memoria” (cum constată Al. Cistelecan într-o anchetă pentru „Vatra”), textul poetic fiind, de cele mai multe ori, „pură scriitură de consemnare”, „pură transcriere de real”, Silvia Goteanschi – asumându-și libertatea față de tendințe, mode, mainstreamuri – preferă imaginarul efervescent ca sursă a poeticității, înscriindu-se astfel în rândurile poetilor veritabili, pentru care poezia nu este doar o formă de evocare a traumelor, de exprimare a trăirilor, de notare a impresiilor imediate, ci și o adevărată sursă de emoție estetică.

VÂNTURILE, VALURILE...

DESPRE KGB CA PERSONAJ LITERAR*

de VAL BUTNARU

Citind sau auzind această îmbinare de trei litere, de o notorietate lugubră, foarte mulți dintre noi, locuitori ai Chișinăului, văd în fața ochilor contururile clădirii sinistre din preajma fostului *Planetariu*. Nu e și cazul meu. În asemenea împrejurări, când cineva rostește KGB, văd întotdeauna înaintea ochilor o față umană. E vorba de un bărbat de statură medie, cu o înfățișare plăcută, o privire inteligentă și o voce baritonă caldă, fără nicio notă stridentă. El e N.L., ofițerul KGB cu care am stat de vorbă în studenție. Probabil că anume astfel ar fi corect să mă exprim – „am stat de vorbă” și nu „am fost interogat”. Ce interogatoriu, Dumnezeuze?! În felul acesta, ar rezulta că pretind un statut de martir sau nu știu ce victimă a regimului opresiv comunist. N-am fost nici victimă, nici călău în acest război dus în URSS contra disidenților. Am fost, mai degrabă, un martor, atras, fără voie, în iureșul unor evenimente de neuitat.

Așadar, am avut o singură întrevvedere, ce-i drept cam lungă, cu un ofițer KGB. Cu N.L. Atât. Una singură, dar care mi-a rămas în memorie pentru toată viața. A existat încă o întâlnire, e adevărat, dar aceasta poate fi tratată ca un P.S. caragialian.

Până a se produce acea discuție într-un birou de la etajul doi al Casei Presei, am avut parte, ca orice alt student, de zvonuri, vorbe și șușoteli legate de temuta organizație secretă care ne urmărea fiecare mișcare și auzea orice discuție mai rebelă. În primul rând, trebuie să remarc, tinerele talente de la facultatea de ziaristică, care-și făceau studiile în blocul Filologiei, erau extrem de timorate de o anumită ușă de la parter. O simplă și banală ușă. Înaltă până-n pod, zugrăvită cu vopsea albă și părând înțepenită în balamalele sale enorme. Niciodată n-am văzut ca cineva să intre ori să iasă din acel birou. De fapt, frica era inspirată de o mică tăbliță, cu o inscripție la fel de simplă: „Secția a III-a”. (Un titlu mai bun l-a putut avea doar Eminescu, cu celebra *Scrisoarea III*.)

Acest detaliu l-am descris în romanul *Negru și Roșu*. Chiar dacă nu pășisem niciodată pragul biroului în care ședea kaghebistul nostru, mi-am imaginat, pornind de la un caz devenit notoriu la universitate, ce discuții se purtau dincolo de ușa albă și masivă. Colegul nostru Vlad Olărescu, mai mare ca noi cu câțiva ani, a trântit arma *Kalașnikov* de pământ, în timpul orelor de pregătire militară, și, ca urmare a acestui fapt, a trecut mai întâi prin „purgatoriul”

discuțiilor din spatele ușii înțepenite, apoi, după exmatriculare, trimis forțat în armata sovietică.

Povestea lui, cunoscută de toată lumea, era transmisă *din gură-n gură* pe șoptite, semn că frica a pus stăpânire pe tinerele suflete. Aceeași frică se resimțea și în momentele în care cineva pornea discuțiile cu privire la turnătorii din rândurile noastre. Imediat, se găsea altcineva care ne țistuia și ducea degetul la gură. E plină universitatea de kaghebiști! Până și pereții au urechi! La un moment dat, ajunsesem să cred că marea majoritate a colegilor mei sunt informatori, așa cum credeau și ei despre mine, auzind suficiente zvonuri din surse *sigure*. Nu mai puteai avea încredere în nimeni, era riscant să stai de vorbă cu oricine. Domina o atmosferă infestată de zvonuri și de presupuneri otrăvitoare. Ceva mai târziu, am aflat cine răspândise acele vorbe despre mine și m-am surprins să constat că erau tocmai colegii care co-

EDITURA PRUT NOI APARIȚII

VASILE ROMANCIUC
DUMNEZEU NU-ȘI ȚINE NICIODATĂ TELEFONUL ÎNCHIS

„Volumul de versuri *«Dumnezeu nu-și ține niciodată telefonul închis»*, semnat de cunoscutul poet Vasile Romanciuc, e o hartă poetică a ultimilor ani, un manual subiectiv al provocărilor recente de la Covid 19 până la îngrozitorul război dus de Rusia împotriva Ucrainei și a libertății. Există însă în acest volum și o cartografiere a inimii prin emoționante poeme despre dragostea față de carte, despre prietenie și prieteni, despre existență și importanța cunoașterii. Un excelent volum de poezie.”

EDITURA

respundeau atât de bine profilului clasic de turnător. Erau cei care săreau primii să spună bancuri politice în public și să inițieze discuții provocatoare pe teme periculoase.

Ca orice alt student din acei ani de tristă pomină, am repetat și eu itinerarele obligatorii, colindând librăriile *Drujba*, în căutare de cărți românești: Odesa, Cernăuți, Kiev și Moscova. Ca mulți alții, am împrumutat pe o noapte *Delirul* și, nereușind să-l citesc într-un termen atât de scurt, am negociat la greu prelungirea *contractului* cu încă 12 ore, performanță imposibil de realizat în alte circumstanțe. Uneori, *cititorii clandestini* erau tratați cu refuz. Și acest lucru avea o explicație simplă: în circuitul ilegal al cărților rămăneau tot mai puține volume cu romanul lui Preda. KGB-ul aflase că un grup de studenți din Chișinău au descins la librăria *Drujba* din Cernăuți, cumpărând toate exemplarele de *Delirul*. Imediat ce au primit ordinul respectiv, „ostașii frontului invizibil” i-au detectat pe studenții în cauză și a pornit delirul depistării și sechestrării tuturor cărților *subversive*. Câteva exemplare, puține la număr, au supraviețuit și au continuat să circule clandestin, luminând noaptele studenților basarabeni. Bineînțeles, cei care le citeau se expuneau unor pericole reale. Înțelegeam că ne asumam anumite riscuri.

Să nu credeți că am uitat să relatez despre întâlnirea mea cu N.L., dar pentru a înțelege de ce am ajuns în colimatorul ofițerului cu înfățișare plăcută, ar trebui să mai dezvălui un episod din tinerețea mea studențească. (Acest detaliu abia urmează să-și găsească romanul!)

Prin 1976-77, când am fost abordat de *Marele Filolog*, mulți studenți își câștigau bucata de pâine colaborând cu agenția de turism pentru tineret *Sputnik* (!), în calitate de ghizi-translatori pentru grupurile din România. Condițiile păreau cu adevărat atractive: trei-patru zile de călătorii, comunicare din belșug cu tinerii din România, mâncare, cazare, plus onorarii sau diurne, cum se numeau atunci. Am acceptat și am avut parte de numai trei plecări, de fiecare dată doar la Kiev, după care am fost lipsit de plăcerea comunicării cu românii de dincolo. Ce s-a întâmplat?

Atunci când *Marele Filolog* m-a convins să accept această muncă, a uitat să menționeze că, la sfârșitul fiecărei rute, ghidul era obligat să completeze un șir de formulare, rapoarte financiare, dar și o expunere a discuțiilor purtate de turiștii români. Când m-am confruntat cu această situație, am înțeles că *Sputnik*-ul era de

fapt o subdiviziune a KGB-ului. Mă afluam într-o mare dificultate. Cu toate că nu era mare lucru de raportat, fiindcă nu auzisem niciun fel de discuții subversive, eram obligat să scriu măcar un singur rând „de rău”. Și atunci mi-am amintit că, aflându-ne la Kiev, un cuplu de tineri m-a rugat să-i însoțesc la o vreo farmacie, mijlocindu-le cumpărarea unui stoc impresionant de prezervative. Văzându-mi uimirea imprimată pe față, mi-au explicat că Ceaușescu tocmai interzisese anticoncepționalele. Ei bine, am descris în raportul meu anume acest episod. Am predat anchetele, așteptându-mă la o reacție nervoasă a responsabililor de la agenție, căci prea a bășcălie aducea un asemenea „denunț”, dar nimeni nu mi-a spus nimic. A urmat a doua deplasare, din nou la Kiev, dar am înțeles imediat că nici nu pot pretinde la rute mai atrăgătoare. La așa rapoarte, așa destinații.

La sosire, am completat iarăși anchetele de rigoare și am povestit despre un alt cuplu aflat în căutare de prezervative. Și iarăși nimeni n-a reacționat în niciun fel. A treia deplasare a fost și ultima. După ce un responsabil citise declarația mea, m-a întrebat dacă n-am auzit altceva decât ceea ce se referă la chestiunea prezervativelor. I-am răspuns că, după interdicția draconică a lui Ceaușescu, asta e cea mai sensibilă problemă a prietenilor noștri de peste Prut. Astfel se explică faptul că preocuparea lor de bază se reduce la procurarea anticoncepționalelor. Responsabilul a spus doar un „hm” abia sesizabil și a plecat. Presupun că și el, la rândul lui, urma să raporteze superiorilor conținutul discuției noastre.

Și acum, despre întâlnirea cu N.L., episod descris destul de detaliat în romanul *Hipnotic*.

Anul 1978, vara. Eram student în anul trei și am fost luat *la practică* la „Tinerimea Moldovei”, un ziar super-popular pe acele timpuri. În scurt timp însă, bucuria mi-a picat în scârbă. În acele zile de o insuportabilă căldură, bătrânii lupi ai jurnalismului autohton preferau să-și petreacă timpul în răcoarea birourilor, tăifăsuind la o cafea, iar eu m-am văzut obligat să iau cu asalt autobuzele prăfuite și să merg, peste o zi, pe lanurile patriei, scriind reportaje la nemuritoare rubrică *Seceriș-78*.

În una din acele zile, făcându-mi apariția în redacție, sunt anunțat că mă așteaptă redactorul-șef. Pe atunci, acesta era un eveniment ieșit din comun. Șeful mi-l prezintă pe bărbatul cu înfățișare plăcută: „Tovarășul N.L. vrea să stea de vorbă cu tine”.

N.L. se uită lung la redactorul-șef și-i spune ceva ce m-a uluit: „Pavele, probabil că ai multe chestiuni de rezolvat în redacție. Să știi că poți să-ți vezi de treabă”. Să-i spui așa ceva redactorului-șef al ziarului „Tinerimea Moldovei”? Asta era peste puterea mea de înțelegere.

Am rămas în doi și a început acea discuție de patru sau chiar cinci ore. N.L. își cunoaște meseria, mi-am spus, când l-am auzit înșirându-mi detaliile de ordin biografic. Mi-a vorbit despre tata, mort cu cinci ani în urmă, despre mama, care avea un salariu extrem de modest, fapt care m-a obligat să mă pun cu burta pe carte și să obțin o bursă majorată, despre antrenamentele mele la greco-romane... Și, deodată, m-a întrebat ce știu despre Ceaica. Domnișoara era un personaj legendar printre studenți. Am răspuns că n-o cunosc, fiindcă nu stau la cămin. Acest răspuns s-a dovedit a fi salvator, fiindcă am apelat la el de fiecare dată când N.L. mă strângea la perete.

Apoi a formulat propunerea de colaborare. Urma să devin turnător. Șocul era atât de mare, încât începusem să mă bâlbâi: că nu pot, că situația materială, că mama bolnavă, că fratele mic. Au urmat promisiunile și perspectivele unei vieți în huzur, în cazul în care voi accepta și, invers, o viață de coșmar, în cazul unui refuz.

La sfârșitul acestei discuții eram epuizat și abia am găsit puteri să-i spun că-i voi da un răspuns a doua zi. N.L. era vizibil nemulțumit de răspunsul meu și mi-a fixat o întâlnire la stadionul *Dinamo*. „Am să țin un ziar în mână!” Mi-am zis că nu poate fi adevărat! Omul vorbea cu replici din filmele sovietice despre spioni!

A doua zi, am venit la stadion. Ținea, într-adevăr, un ziar în mână! Am bâiguit aceleași argumente din ziua precedentă: mama bolnavă, fratele mic, lucrul de hamal la editură și tot felul de baliverne de felul acesta. Am înțeles că N.L. se aștepta la un asemenea răspuns, fiindcă m-a întrerupt brusc și mi-a spus printre dinți, cu o voce metalică: „Ai să regreți toată viața ta acest gest!”

Au trecut vreo patru ani și întâmplarea face să mă mai întâlnesc o dată cu N.L. Pe atunci, în fiecare joi dimineața, mergeam la baia publică din centrul orașului. Și de acea dată, mă dezbrac, ca tot omul, iau ligheanul de zinc în mâini și mă apropiu de robinetul cu apă fierbinte. Și atunci, s-a întâmplat asta! Mi-am ridicat privirea și l-am văzut pe temutul ofițer KGB stând gol în mijlocul sălii spațioase. Reacția lui a fost total imprevizibilă și monumentală: a vărsat apa din ligheanul pe care îl ținea în mâini și și-a acoperit repede rușinea. Acest gest m-a amuzat enorm și m-a pus pe gânduri. Adică, ce voia să sugereze? Că își face procese de conștiință? Că regretă ceva? Nici până azi nu pot găsi o explicație plauzibilă.

Nu știu dacă scena cu ligheanul de zinc acoperind penisul securist poate fi considerată ca o mărturie a rezistenței mele în fața hidrei comunist-kaghebeste sau drept o contribuție modestă în efortul nobil de deconspirare a arhivelor secrete, dar, recunosc, în acel moment m-am simțit învingător și răzbunat!

Un securist în pielea goală, stând neajutorat în mijlocul unei băi publice – ce subiect miraculos pentru un viitor roman!

ZILELE LITERATURII ROMÂNE *la Chișinău*

16-20 MAI 2023 | EDIȚIA A VII-A

În perioada 16-20 mai a.c. la Chișinău s-au desfășurat Zilele Literaturii Române, eveniment organizat de Uniunea Editorilor din Republica Moldova, Editura Cartier și Muzeul Național al Literaturii Române. Pe agenda festivalului au figurat, ca și în alți ani, dezbateri, lansări de carte și recitaluri de poezie și proză. Noutățile aduse de această ediție au fost dezbaterile *Cum facem ca Republica Moldova să pună mâna pe carte?* și *Ce scriem și ce citim pentru copiii de azi?*, precum și o discuție cu scriitoare din diasporă. Ediția a VII-a a festivalului s-a bucurat de prezența multor scriitori români importanți, din Țară și din Republica Moldova. Iată impresiile unora dintre participanți:

Vasile ERNU:

Zilele Literaturii Române la Chișinău a fost inițiativa mea acum 13 ani. Le-am organizat cu sprijinul ICR prin 2010. Ideea era simplă: să facem un circuit real al scriitorilor din România în Republica Moldova: să stea la o masă aici. Tot ce contează în poezie, proză, eseu – cei ce au cărți la zi. Eu cred în nevoia de cunoaștere care rezolvă multe bariere. A fost o pauză după care proiectul a fost reluat și dus mai departe de Gheorghe Erizanu – scriitor, editor și om de toată încrederea – și Editura Cartier. S-a alăturat și aripa tânără – Paula Erizanu: fac o treabă excelentă. Ei fac ce trebuie. Mă bucur că e un nivel atât de ridicat și mai ales că publicul e tânăr. Eu am venit mai ales pentru o întâlnire la care am ținut în mod special: cea de la școala nr. 32, adică la Liceul „Iulia Hasdeu” pe care l-am absolvit. O revenire după 33 de ani: a fost ceva special.

Maria PILCHIN:

Zilele Literaturii Române la Chișinău pentru mine au fost despre echilibru, unul geopolitic, așa cum războiul nu a ajuns la noi, și altul cultural – era o suită de evenimente cu autori și cărți din literatura română (de aici și de peste Prut). Am participat la o masă rotundă despre literatura pentru copii și la o lectură publică alături de autori care scriu pentru copii. A fost minunat. În cadrul discuției, alături de Radu Vancu și Ionela Hadârcă, am tot dezbătut despre bucurii și tristeți inserate în cărțile pentru generația tânără. O temă prolifică și actuală. Nu există soluții pure și asta am constat și noi. Până la urmă, talentul autorului va ști să le îmbine, să le nuanțeze. Am citit pagini din „Doggy” (ARC, 2023). Am trăit senzația unui eveniment rotund, cald și primitor.

Vasile GRIBINCEA:

Simt – și nu sunt singurul – că a șaptea ediție a Zilelor Literaturii Române la Chișinău a fost una norocoasă. Cine (re)vede programul și înregistrările disponibile online ale evenimentelor poate avea o imagine clară în legătură cu inteligența diversitate a propunerii prin care festivalul a câștigat și a menținut interesul unui remarcabil public de toate vârstele. Cred că această intensitate a întâlnirilor dintre oameni și a celor dintre oameni și cărți (a legăturilor care merită și pot să continue) este un motiv de bucurie și de speranță. Firescul generos al Zilelor Literaturii Române înseamnă și concretizarea unor eforturi importante, așa încât le mulțumesc și aici organizatorilor pentru șansa pe care ne-au oferit-o. Sper ca Zilele Literaturii Române să aibă viitorul frumos pe care îl pot avea.

În imagini: 1. Radu Vancu și Svetlana Cârsteian la întâlnirea cu elevii Liceului „Spiru Haret” din Chișinău; 2. O dezbatere în curtea Muzeului Național al Literaturii Române; 3. Patru prozatoare: (P. Erizanu, L. Bălțeanu, T. Țibuleac și I. Hadârcă) în dialog cu cititorii.

Vasile ROMANCIUC:

N-am avut posibilitatea să particip la toate evenimentele (știu că am pierdut mult), dar cele două la care am fost prezent, „mi-au încărcat bateriile” (cel puțin) până la următoarele ZLR. E vorba de recitalul poetic de la Biblioteca din Centru (ce noroc să-i ascultă citindu-și poemele pe Svetlana Cârsteian, Radu Vancu, Răzvan Andrei, Vasile Gribincea, Moni Stănilă!) și de seara dedicată copiilor (la aceeași librărie, unde au citit din creația lor Ionela Hadârcă, Radu Vancu, Irina Nechit, Maria Pilchin). Moderatorul inspirat al ambelor întâlniri cu publicul a fost poetul Emilian Galaicu-Păun.

Marea mea bucurie din cadrul ZLR e apariția la Editura Cartier a cărții *Coerența labirintică. Volum alternativ/Continuu* de Vasile Gribincea. Un debut poetic strălucit.

Felicitări organizatorilor și tuturor participanților, care ne-au dăruit câteva zile de neuitat! Ceea ce scria Nicolae Iorga în 1918 – „În Basarabia doarme un copil încă fraged, căruia trebuie să-i aducem întărire prin lumină” – mai e de actualitate. Cartea ne întărește prin lumină.

Gelu DIACONU:

Înainte de a pleca spre Chișinău, am avut emoții, fiindcă era prima mea călătorie cu avionul. Zborul a decurs însă foarte bine și am aterizat cu gândul că, dacă tot am scăpat, mi-aș putea transforma emoțiile negative din avion în altele, pozitive, datorită întâlnirii cu oameni pe care îi știam doar de pe internet și reîntâlnirii cu prieteni mai vechi. Zilele Literaturii Române la Chișinău au fost, cel puțin pentru mine, încărcate de aceste emoții pozitive. Am avut surpriza să constat că sunt mai cunoscut la Chișinău decât în București, că tinerii de la liceele „Spiru Haret” și „Aristotel” ar fi vrut să le vorbesc mai mult, că întâlnirile cu oameni dragi și foarte primitori au trecut prea repede, așa cum se întâmplă când ai sentimentul că prezența ta le face plăcere celorlalți și că aceștia, în calitatea lor de gazde bune, vor să-ți facă șederea cât mai plăcută. M-am simțit excelent la Zilele Literaturii Române la Chișinău, iar acest text redă prea sumar tot ce aș vrea să spun. Îmi doresc să revin cât mai curând în capitala Republicii Moldova, fiindcă am lăsat acolo prieteni foarte buni, de care îmi este deja foarte dor.

Fotografii de Nadejda ROȘCOVANU

Foto de N. RĂILEANU

ÎNZE CIT*

de NICOLAE POPA

POEZIE

NICOLAE POPA (N. 1959, S. BUDA, CĂLĂRAȘI) A ABSOLVIT UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA, FACULTATEA DE ZIARISTICĂ (1983). A URMAT CURSURI LA INSTITUTUL DE LITERATURĂ „M. GORKI” DIN MOSCOVA (1989). REDACTOR LA REVISTA „ORIZONTUL”. REDACTOR LA „LITERATURA ȘI ARTA”, LA SUPLIMENTUL LITERAR AL COTIDIANULUI „SFATUL ȚĂRII”. REDACTOR-ȘEF AL REVISTEI LITERARE „BASARABIA”. REDACTOR-ȘEF AL PUBLICAȚIEI „OPINIA”. MEMBRU AL UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA.

VOLUME PUBLICATE (SELECTIV): „TIMPUL PROBABIL” (DEBUT, POEZIE, 1983); „GHID PENTRU COMETA HALLEY” (POEME, 1987); „CUBUL DE ZAHĂR” (ROMAN, 1991, 2005, 2017); „LUNATICUL NOPTII SCITICE” (POEME, 1995); „PĂSĂRI MERGÂND PE JOS” (PROZĂ SCURTĂ, 2001); „CAREUL CU RACI” (POEME, 2003); „AVIONUL MIROSEA A PEȘTE” (ROMAN, 2008, 2013, 2022); „BALCOANE CU ELEFANȚI” (MICROROMAN PENTRU COPII, 2010); „MARELE CIULICĂ” (POVESTIRE PENTRU COPII, 2012); „ELEGIILE CASEI SCRITORILOR” (POEME, 2013), „O MIE DE ANI CU FAȚA LA SOARE” (ANTOLOGIE, 2019), „MITROFAN PLÂNGĂCIOSUL” (POEME, 2021).

PREMII: PREMIUL TINERETULUI DIN REPUBLICA MOLDOVA (1988); PREMIUL USM (1996, 2001, 2003, 2008, 2014); PREMIUL USR (1996) Ș.A.

ÎNZE CIT

Înfloresc zambilele în Parcul Catedralei
și eu trec printre hulubi cu o mască nouă,
albastră, întinsă până peste cearcăne.

Tu mă faci să mă simt om frumos,
zici că masca mea nouă se asortează de minune
cu albastrul din ochii mei, mult-puțin cât e,
și mă văd din nou copil senin
în cămașuică nouă pe drumurile satului
prinde arome de pască
și cozonaci cu vanilie și scorțișoară

și-mi smulg deodată masca,
speriat ca nu cumva să-mi fi pierdut mirosul
tocmai acum, înainte de Paști,
ratând în acest an miresmele Învierii,
miresmele blânderelor mese pascale.
Miluiește-ne, Doamne,
și întoarce-le înzecit celor ce și-au pierdut mirosul,
mireasma miruirii Tale.

UN SCAUN LA POARTĂ

M-am trezit azi tare devreme
știind că am mult de lucru –
trebuie să mă apuc de tâmplărit,
trebuie să instalez la poartă un scaun,
un scaun lung de patru persoane
cu spătar înalt ca în legislativ,
căutând să revin la timpurile când
sătenii ieșeau duminica în drum
și discutau pe așezate
despre câte-n lună și-n stele
analizând, urmărind, legiferând.
Nerăbdător, dau să ies din casă,
dar casa mi-i ferecată pe dinafară
de o mulțime de oameni tăcuți.
Nu pot deschide ușa din cauza
simplei lor prezențe tăcute
pe scări, pe la ferestre, în pod și în beci.
Nu aș putea deschide nici poarta
în fața mulțimii tăcute
ce se adună în drum.
Încerc să strig, să mă revolt,
să le explic ce-ar însemna un scaun la poartă,
însă tăcerea lor e atât de grea

încât o simt cum se lasă
adânc în mine.
Și mă așez pe un scaun la masă
în casă
și tac
înconjurat de oameni tăcuți,
ferecați în tăcere.

PLECĂRILE

Voi ați plecat. Noi n-am plecat –
rămas-am să rămână
măcar ceva din trupul nostru
în propria țărână.

Voi ați învins, deși tot triști
vă mai gândiți la noi,
voi ați plecat, noi am rămas.
Ce trist e fără voi! Fără de voi
noi ne simțim ca fără noi.

Trăim ca în a treia zi.
Coliva-i pe sfârșite,
dar lumânări s-or mai găsi.
Și-avem cu ce le-aprinde.

Mai rău va fi, groaznic va fi
când ni se vor sfârși
aducerile-aminte.

SĂ NE ȚINEM

Adusu-ne-am aminte de pusul în pământ,
de faptul că ar trebui să mai și punem câte ceva
în pământ în afară de straturile de durere
clădite pe straturi de oase,
să așezăm așadar în pământ și semințe
de pătrunjel, semințe aproape invizibile,
și-atunci să vedeți ce fericiți vom fi la toamnă,
când vom zice: o! ciorba asta e atât de gustoasă
fiindcă are în ea pătrunjel din cel
apărut din semințe aproape invizibile
puse-n pământ pe vreme de pandemie...
Vom schița un surâs, fără să-l ducem până la capăt,
fără să-l transformăm în zâmbet,
fiindcă s-ar putea să iasă la semănat bombardierele
însămânțând pământul cu țipete,

cu sânge, cu bocete și blesteme
Să avem așadar grijă să punem
pe ici, pe colo câte ceva în pământ, ușurel,
cu mânuța noastră,
să punem numaidecât și câte-o sămânță de busuioc,
să răsară, să crească, să avem de ce ne ține
când va începe pământul să se încline.

SÂNGE DE OM, TOTUȘI

Când i-am întins cana cu apă
i-am și văzut chipul reflectat în ea.
A început să bea cu înghițituri lacome,
și-a băut chipul, a rămas deasupra
doar nimbul bandajului
cu o mică pată de sânge –
sânge de om, totuși.

PAGINI ILUSTRATE CU DESENE DE NICOLAE POPA

Și-atunci eu n-am putut să nu dau din aripi, că tot mai bine-i să dai din aripi decât din mâini și el a simțit un curent, un fel de boare de vânt prin salonul de la etajul patru și a strigat să vină cineva să închidă fereastra, că îl trage curentul!

Deși îl trăgeam eu de-o aripă peste pervazul ferestrei. Prin aer pluteau pete de sânge, pete de îngeri.

NOAPTEA REMUȘCĂRILOR

Adoarme, adoarme, adoarme și capul meu pe o pernă moale, adoarme, adoarme, adoarme și trupul meu pe o saltea de puf, însă la capătul patului nu-și află odihnă tălpile mele, care mă poartă desculț pe acolo pe unde odihnă nu e, nici viață nu e, precum nici moarte nu e! Traversez răscolitorul tăram al remușcărilor. Sar în picioare din așternut, dau să urlu, dar urletul meu e și el plecat pe undeva pe unde el încă nu știe că nici urlet nu e, numic nu e.

TROTINETA

Aș vrea să uit cum va fi să fie, cum voi da din picior tot mai grăbit fugărind trotineta, fugărit de bolovanul de foc ce va veni rostogolindu-se în urma mea, gata-gata să mă ajungă.

Să uit întâmplările zilei de mâine, să fiu mult mai prevăzător față de trecutul îndepărtat, care trecut m-a și ajutat să ajung aici fără să dau prea des din picior, trecutul împingându-ne pur și simplu înainte.

Dar a venit timpul să fac un salt într-o parte, să zbor cu trotineta cât mai departe peste bordură, lăsând bolovanul de foc să mă depășească, să-mi treacă dogoritor pe-alături, să-și vadă de rostogolirile lui spre apa lacului din adâncul văii unde va urma un sfârâit clocotitor reducând la tăcere corul broaștelor.

AM CĂLCAT PE CEVA VIU

Tocmai veneam de la poștă, iar zăpada se tot aduna, creștea și creștea. Mă îndepărtam de grupul de pensionari ce-și așteptau îngândurați pensia. Zăpada tot mai mare, pensia tot mai mică. Eu încă nu aveam vârsta necesară pentru a sta îngândurat în așteptarea pensiei binemeritate. Trebuia să mai încărunțesc puțin. Eu nu așteptam decât un colet cu versuri care nu mai venea odată, și pășeam prin zăpadă ca fără de trup, nici de scufundat nu mă scufundam ca să pot zice că înot prin zăpadă, nici de plutit nu pluteam, ca să aud scârțâit sub pași. Totuși, la un moment dat am călcat adânc, m-am scăpătat, am călcat pe ceva viu care s-a zbătut și a țipat, și a izbucnit în plâns, însă nu și-a scos capul din zăpadă, nu m-a apucat de picioare și nu am putut afla pe cine călcasem mergând prin zăpadă dinspre poștă spre casă.

OFTATUL FURNICILOR

Nu, nu e totuna cine și cum oftează. Fiecare oftat își are of-ul său, specificul său. Eu, de-o pildă, nu aș putea ofta niciodată așa cum oftează furnicile-n iarbă. De fapt, ca să fiu sincer, habar n-am cum oftează furnicile. Știu doar că o duc greu, din greu în mai greu, mititecele, și ajung la „of, Doamne!” ori de câte ori ridică paiul de jos, ori de câte ori lasă paiul din spate. Însă cum anume oftează nu știu, și nici tu nu știi. Așa că deocamdată oftăm fără prefăcătorii. Dar într-o zi vom afla, numaidecât vom afla cum oftează furnica.

DE-A LUNGUL ȘANȚULUI

Și am luat-o de-a lungul șanțului, iar șanțul șerpuia printre tufe înflorite de trandafiri.

Mă agățau crengi țepoase și înflorite, îmi scoteau cămașa din pantaloni, degetele îmi sângerau, eu însă înaintam, înaintam, feream din calea mea spinii odată cu florile iar trandafirii își scuturau petalele-n șanț.

În urma mea șanțul se umplea de petale de trandafir. Ferice de cei ce cădeau în șanț venind după mine.

TOATE VIEȚUITOARELE CASEI

Podul casei săgetat de vrăbii, veranda foșnește de cocostârci, pe pereți, printre fotografii, circulă grauri, în odaia dinspre drum o bufniță își lipește chipul ei plat de geam, în odaia dinspre ogradă o rândunică se izbește de-un ciob de oglindă. Geamul bucătăriei, smuls din perete, e prăvălit în grădină spre Steaua Polară, iar într-un ungher doarme el și niciun zgomot venit de afară, să zicem vreun zdrăngănit de cană goală într-o căldare goală, nu-l poate scoate din visul acesta în care podul casei se golește de vrăbii și ies cocostârcii unul câte unul din verandă clătinându-se și luând-o spre baltă, iar în străveziul ferestrei se dizolvă chipul bufniței, și țâșnește din bucătărie un stol de grauri

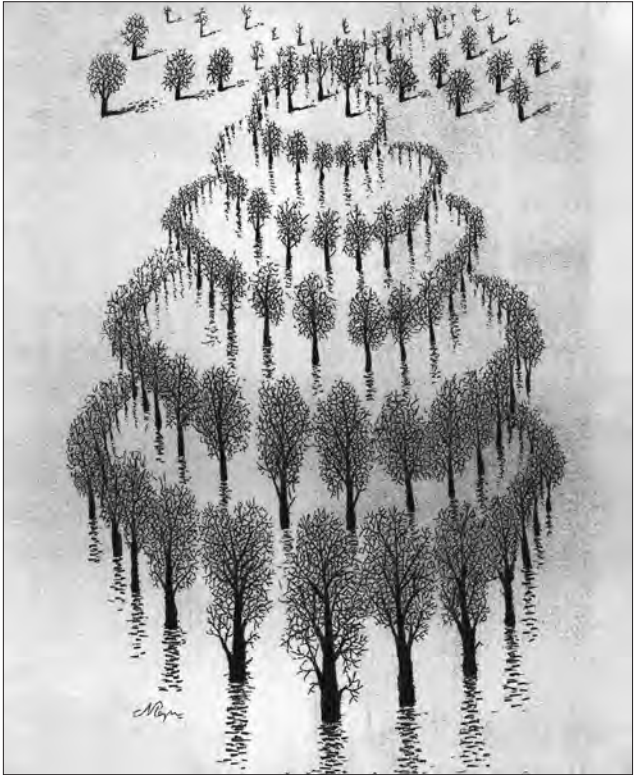

speriați de zbaterea mâinilor tale peste ruinele geamului luându-ți zborul spre Nord și lovindu-te crunt cu fruntea de Steaua Polară.

MAMĂ

Mamă fără de sfârșit, mamă a tuturor rugăciunilor pentru sănătate, mamă, poate ai observat și matală că ai un mormânt minuscul, infinit mai mic decât tot ce se vede în Univers. Când dau cu sapa să-i afănez țărâna dau cu sapa în gol. Mormântul tău e cer senin. Mamă fără de sfârșit, anii-lumină îți multiplică chipul pe undeva pe unde altceva nimic nu se întâmplă, deși tu încă mai ești aici și, ca toate mamele, cauți să mă tot educi, eu însă continui să fiu copilul needucat care te trăgea de poala paltonului în biserică și țișam să mă iei în brațe ca să pot vedea și eu ce se întâmplă acolo, sus, deasupra capetelor plecate.

*** Poeme dintr-un volum în curs de apariție la Editura Cartier.**

MAESTRI ȘI UCENICI

Anchetă realizată
de EMILIAN GALAICU-PĂUN

Foto de Nicolae RĂLEANU

NICHITA DANILOV:

„NICI UCENIC, ȘI NICI MAESTRU”

Em. GALAICU-PĂUN: *Se știe – iar istoria literaturii a transformat întâmplarea într-un soi de mit – că, la capătul unei întâlniri providențiale cu idolul său, poetul Stephane Mallarmé, tânărul Paul Valéry a avut un fel de „șoc existențial”, care avea să-i schimbe destinul: n-a mai publicat poezie vreme de aproape două decenii, iar atunci când a făcut-o, în 1917, dând la tipar „La Jeune Parque” (într-un „fabulos” tiraj de... 40 de exemplare), devenea el însuși un maestru. Ați trăit și Dvs. o astfel de întâmplare? Cine a fost „Mallarmé”-ul Dvs.? Vă rog s-o istorisiți.*

Nichita DANILOV: Mult timp, din diverse motive, poate și din pricina ultimei întrebări din anchetă, am tot amânat răspunsul. Întrebările mi-au rămas însă în minte. Inclusiv scena întâlnirii dintre Paul Valéry și Mallarmé, relatată de Emilian, un mallarméan de felul său. Așa că m-am hotărât să-i răspund acum, când peste întrebările anchetei s-a așternut praful uitării.

Povestea relatată de Emilian are un aer mitic. Într-adevăr, vreme de 20 de ani, Paul Valéry a fost atât de obsedat de scena întâlnirii sale cu Stéphane Mallarmé, încât și-a neglijat, într-un fel, propria sa vocație. Sigur, poți să fii fascinat de o anumită personalitate, dar după mai multe întâlniri fascinația se transformă în obișnuință. Cineva te poate surprinde o dată, de două ori, dar după mai multe intersectări și dialoguri, acuitatea percepției începe să se atenueze. În afară de aceasta, și personalitatea de care ești atras își epuizează o parte din resurse. Astfel că întâlnirile încep să devină liniare, dacă nu cumva chiar agasante și doar simpla inerție le mai ține în zona adulației.

Paul Valéry îl vizita în mod regulat pe Mallarmé, participând la acele întâlniri de marți, devenite celebre în epocă, întâlniri ce se desfășurau în locuința poetului. Întâlnirile erau importante, pentru că în cadrul lor se vehiculau anumite opinii și idei, legate de noile curente și de viața literară pariziană. Pentru Valéry, vizitele acestea se transformaseră într-un adevărat ritual. Poetul aștepta, probabil, ca mirajul primei întâlniri să se repete. Dar miracolul nu s-a mai repetat, și, cu toate acestea, admirația lui Valéry față de Mallarmé nu a scăzut, ci a crescut pe măsura trecerii timpului, sedimentându-se atât în opera sa epistolară, cât și în cea poetică. Un fapt de-a dreptul admirabil. Căci nu e ușor să rămâi o viață întreagă fidel idolului tău din tinerețe. Tendința este alta: să-i sfărâmi statuia. Valéry l-a întâlnit pe Mallarmé în octombrie 1891, la vârsta de 20 de ani. Cu alte cuvinte, la începutul carierei sale. Dar „un Mallarmé întâlnit în tinerețe poate fi nu doar deschizător, ci și închizător de drumuri”, spunea, răspunzând la aceeași anchetă, Simona Popescu. Căci, își continuă ea argumentația, „la un tânăr mesmerizat – de

un maestru sau altul – apare riscul agoniei (să precizăm că, paradoxal, în grecește, agonia înseamnă luptă) fără de sfârșit a epigonului. Vivace, pentru că, în condiția lui de imitator, uneori inconștient, epigonul e de cele mai multe ori un om harnic, un productiv (...). În realitate, un epigon nu știe să admire în profunzime”.

Aici, Simona Popescu pune punctul pe „i”. Un epigon e lipsit de profunzime. Și adulația lui față de maestru așijderea. Căci, dacă ar avea profunzime, epigonul și-ar găsi un drum al său în artă. El însă se mulțumește să-și imite idolul. Spiritul lui e de suprafață. Dacă îl zgârii un pic cu unghia, vei vedea că sub epiderma unui epigon nu curge sânge, ci un lichid alcătuit dintr-un amestec de fum și secreții de molușcă.

În jurul unei mari personalități apar adulatori, care își fetișizează idolul, ridicându-l în slăvi și apărându-l de denigratori, pentru a-i devora aura, dar apar, tangențial, și geniile. Geniile însă reușesc să iasă de sub tutela maștrilor, urmându-și propriul lor destin.

Cât de admirativ poate fi un geniu care e contemporan cu un alt geniu? Chiar dacă fac parte din două generații diferite, între genii se dă o luptă surdă. Cazul lui Valéry e o excepție. E excepția care întărește regula. Relația dintre genii e de natură conflictuală. Geniile au aversiune unul față de altul. Se evită. Gândiți-vă, de pildă, la relația dintre Lev Tolstoi și F.M. Dostoievski. Au fost contemporani. Dar nu s-au întâlnit față în față, ca să schimbe câteva cuvinte între ei, niciodată. Verlaine și cu Rimbaud s-au întâlnit. Și ce-a ieșit din asta? Din pricina geloziei, Paul Verlaine a alergat pe străzi cu pistolul după mult mai tânărul său confrate Arthur Rimbaud, gata-gata să-i vină de hac. S-au întâlnit și Paul Gauguin și cu Vincent Van Gogh. Ba chiar au împărțit un timp același habitat. Drept mărturie a prieteniei celor doi stă urechea tăiată a lui Van Gogh...

Într-un timp care ne este mai apropiat, a mai avut loc o altă celebră întâlnire. Mă refer la cea dintre tânărul Serghei Esenin și Aleksandr Blok. Esenin era la începutul carierei sale. Aleksandr Blok – în culmea gloriei. Primul abia părăsise satul și se aciuase în Moscova cârciumărească. Al doilea provenea dintr-o familie de aristocrați. Erau diferiți și ca vârstă, și ca temperament, și ca educație. Singurul punct comun era talentul. Esenin apăruse la întâlnirea cu Blok îmbrăcat într-o rubașcă, deși purta joben. Blok îl descrie ca pe un flăcău simplu, venit din Reazan, ce purta în el sufletul neprihănit al satului său natal. Esenin însă se pervertise. Povestea cu flăcăul neaoș era o simplă mască, pe care autorul Ceaslovului satelor deja se lepădase, adoptând dandismul. El purta, desigur, și rubașcă, dar purta și joben când apărea în saloanele mondene. Iar atunci când ieșea satisfăcut de acolo, îl umplea cu ovăz, pentru a-l oferi cailor înhâmați la câte o trăsură. A fost

o întâlnire pasageră. Cei doi poeți s-au tatonat, dar nu au făcut niciun efort să se cunoască mai îndeaproape. Și faptul acesta a fost, probabil, spre binele lor. O astfel de „prietenie” nu avea nicio șansă să se prelungească în timp. Aveau firi mult prea diferite pentru a se apropia. Norocul amândurora e că au păstrat distanța necesară pentru a nu ajunge la conflict.

Relațiile dintre genii nu sunt de adulație. Gândiți-vă ce s-ar fi întâmplat dacă Macedonski l-ar fi adulat pe Eminescu? Nu, el a luptat cu acesta. Macedonski a luptat cu Eminescu, dar a luptat și cu propria sa persoană, și cu propria sa operă, ca să rămână Macedonski. Prin atitudinea sa și-a urcat toată posteritatea în cap, ieșind cu greu din conul său de umbră, în care a fost împins de către contemporani. A luptat și a reușit, în cele din urmă, să rămână Macedonski. Sacrificiul a fost enorm. Și travaliul așijderea. Posteritatea însă îi datorează mult. Căci dacă Eminescu, prin perfecțiunea operei sale, a închis drumurile, Macedonski le-a deschis. Oare câți poeți nu au ieșit de sub pulpana sa?! Fără Macedonski nu ar fi apărut Bacovia. Nici Ion Barbu. Nici Ion Pillat. Nici Ion Minulescu. Nici Nichita Stănescu. Nici atâția alți poeți, mai vechi și mai noi. Poezia română îi datorează mult mai mult decât lui Eminescu. Opera lui, desigur, este imperfectă. Dar tocmai din această imperfecțiune, din mulțimea de tatonări și încercări nereușite s-au născut alte opere. El a fost cel care, cu sau fără voia sa, a spart un colț al cubului. Și din colțul acela spart s-au revărsat o mulțime de opere de artă din epoca modernă, ba chiar și post-modernă. Căci, dacă stăm să ne gândim mai bine, o parte din optzecismul lunedist stă sub semnul lui Macedonski. Poemele de amor și Levantul lui Cărtărescu își trag rădăcinile din rondelurile și *Noapțile*... lui Macedonski.

Dar să revin la întrebarea lui Galaicu-Păun. Dacă am trecut și eu printr-o întâmplare similară. Dacă am avut în viața mea un Mallarmé al meu.

Trebuie să mărturisesc că la începutul carierei mele literare am căutat anumite repere. Am căutat un idol. Și idolul acesta a fost poetul Mihai Ursachi (1941-2004). Am fost un timp fascinat atât de personalitatea, cât și de poezia sa. La un moment dat, chiar am început să-l imit. Adulația mea însă nu a durat mult. Căci după mai multe întâlniri, am prins să-i descopăr hibe. Mihai Ursachi era un histrion, care juca diferite roluri. Inclusiv cel de geniu, și avea nevoie de adulatori. Eram firi cu totul diferite. Nu aveam cum să ne apropiem prea mult. Dialogurile purtate cu el se transformau în monologuri. Mihai Ursachi nu te asculta. El își interpreta rolul, căutând să te atragă în mrejele adulației sale. Era deopotrivă rațional și irațional. Sarcastic și sacerdotal. Dar, totodată, fals. Dacă te apropiai de el, simțeai cum răsună golul în interiorul său. Golul datorat narcisismului și adulației față de propria persoană. Apoi, mai era vorba și de rigiditatea sa. Toate aceste fapte puse laolaltă creau între el și noi o barieră peste care nu se putea trece. Dincolo de toate acestea, Mihai Ursachi a jucat un rol important în viața literară ieșeană în perioada anilor '70-'80. Liviu Antonesei, Luca Pițu, Valeriu Gherghel și mulți alți tineri îl adulau ca pe un zeu. A trebuit să treacă ani de zile ca această adulație să se estompeze. Or, adulația mea avea anumite limite. Simțindu-i falsitatea, la un moment dat, în timp ce ne plimbam prin Piața Unirii (Mihai Ursachi era însoțit de Valeriu Gherghel și, dacă nu mă înșel, de Liviu Antonesei), oprindu-mă în loc, m-am apropiat de pieptul său și am ciocănit de trei ori îndoiindu-mi degetul arătător. „Sună a gol, magistre”, i-am zis, spre stupefacția celorlalți ucenici ai săi. „Și ce propui să fac?” m-a întrebat Ursachi, privindu-mă de sus. „Să mai cobori din când în când cu picioarele pe pământ.” În urma acestui incident, am rămas, totuși, prieteni.

Em. G.-P.: Acum, că sunteți unul dintre cei mai apreciați scriitori români contemporani, rogu-Vă să-mi spuneți dacă ați avut șansa să Vă caute un tânăr autor pentru a „face ucenicie” la Dvs., iar dacă (încă) nu – totul e înainte! –, pe cine dintre autori ați fi vrut să-l vedeți pe post de „tânărul Paul Valéry”?

N. D.: Am avut, desigur, și eu, la rândul-mi adulatori. Dar, spre norocul meu, adulatorii s-au transformat în cei mai crunți denigratori ai mei. Astfel că am avut și norocul să scap la timp de mumificare. Din pricina firii mele rebele, nu am vocație să fiu nici ucenic, și nici maestru.

ZILELE REVISTEI „CONVORBIRI LITERARE”

20-22 APRILIE 2023 | EDIȚIA A XXVII-A

În perioada 20-22 aprilie 2023, a avut loc cea de-a XXVII-a ediție a Zilelor Revistei „Convorbiri literare”. „Revista «Convorbiri literare» este cea mai prestigioasă revistă culturală din țară, care a făcut, cu adevărat, istorie. A trecut prin toate vremurile, a stat «ascunsă» mulți ani după 1944, a revenit în actualitate, tot la Iași (de unde a plecat) prin strădania scriitorilor din anii 1970. Eu sunt unul dintre cei care au publicat, în primul număr de după 1944, în revista «Convorbiri literare». Așadar, mă simt convorbirist și sunt mândru că am trecut în experiența mea de viață prin Iașul literar și artistic”, a precizat criticul literar Theodor Codreanu.

La rândul său, eminescologul Nicolae Georgescu a subliniat că revista «Convorbiri literare» a apărut concomitent cu Academia Română: „Culturile majore în secolul al XIX-lea se disting prin împărțirea materialului tipografic între ziar și carte. Cultura română, la ora actuală și de un secol încoace, trăiește mai mult în ziare, reviste, în periodice. «Convorbirile literare» au apărut concomitent cu Academia Română care este făcută, este instituită să dea seamă de toate provinciile culturale ale românilor. Este, am putea spune, parlamentul cultural al românilor, indiferent de granițe, de situația geo-politică. «Convorbirile literare» au același program. Reprezintă prima revistă care vrea să îmbrățișeze totul. Nu mai este locală, nu mai este punctiformă, ci este atentă la întregul fenomen cultural românesc și în felul acesta a rezistat”, a precizat Nicolae Georgescu.

Zilele Revistei „Convorbiri literare” au debutat cu simpozionul: „*POESII de Mihail Eminescu – Ediția princeps, realizată de Titu Maiorescu acum 140 de ani.* „În acest an se împlinesc 140 de ani de la apariția ediției princeps, coordonată de Titu Maiorescu”, a precizat Cassian Maria Spiridon, directorul „Convorbirilor literare”. Acesta a adăugat că la 21 decembrie 1883 a apărut, la Editura Socec, volumul *Poesii* de Mihail Eminescu, sub redacția lui Titu Maiorescu, acesta fiind primul și singurul volum de poezii eminesciene tipărit în timpul vieții poetului. Volumul conține o selecție de poezii realizată de Titu Maiorescu, selecție care cuprindea 61 de poezii, în principal antume, dintre care 26 în primă apariție.

Prezent la Iași, Nicolae Georgescu, a cărui operă este dedicată aproape integral eminescologiei, unul dintre cercetătorii care cunosc toate edițiile poeziei lui Eminescu, dovadă fiind masiva lui teză de doctorat, în două volume, *Eminescu și editorii săi*, a spus că, în opinia sa, arhitectul ediției princeps este chiar Eminescu, nu Titu Maiorescu. „Nu avea timp Titu Maiorescu să se ocupe de ea, pe de o parte, pe de alta, creșterea aceasta din poezie în poezie este una organică, are sens, un sens dorit de autor. Poeziile din ediția princeps au greșeli de tipar, aceleași din «Convorbiri». Sunt vreo douăzeci de asemenea greșeli, de unde îți dai seama că în 1883 s-a cules textul după cel tipărit deja în «Convorbiri literare». Putea să facă asta doar Eminescu; el, se pare, a pus poeziile teanc, a intercalat cele 26 de poezii noi și așa au ajuns

la tipar”, a subliniat Nicolae Georgescu. Trebuie să subliniem faptul că, într-o scrisoare adresată lui Mihail Eminescu, în 1884, Maiorescu scria: „Acum trebuie să știi că volumul de poezii ce ți l-a publicat Socec, după îndemnul meu, în decembrie anul trecut, a avut cel mai mare succes, așa încât Socec stă încă uimit. În aceste șapte săptămâni de la apariție s-au vândut 700 de exemplare; o mie este toată ediția și de pe acum trebuie să te gândești la ediția a doua, în care vei putea face tu toate îndreptările ce le crezi de trebuință. Poeziile D-tale sunt azi cetite de toate cucoanele, de la Palat până la mahalaua Tîrchilești, și la întoarcerea în țară te vei trezi cel mai popular scriitor al României. Așa cam este, dar tot nu este rău, când te simți primit cu atâta iubire de compatrioții tăi”.

La rândul său, Academicianul Mihail Cimpoi a precizat că receptarea critică a lui Eminescu și a operei poetice evocă două mari momente importante. „Primul moment constituie articolul lui T. Maiorescu din 1898, ce urmează primei ediții de poezii, în care criticul impune imaginea unui spirit schopenhauerian, a geniului pur abstract. Al doilea moment corespunde publicării poeziilor postume în ediția Perspessicius, studiilor lui G. Călinescu și T. Vianu din anii 1930, urmate de interpretarea lui Ion Negoițescu, tipărită în 1968, prin care se stabilesc valoarea postumelor și imaginea poetului nepereche”, a spus Mihail Cimpoi.

Ziua de vineri, 21 aprilie 2023, a debutat la Casa cu Absidă „Laurențiu Ulici” cu Simpozionul „Dimitrie Cantemir (1673-1723)”. „La «Convorbiri literare» au fost convorbiri literare cu adevărat, la cel mai înalt nivel”, a concluzionat Academicianul Mihail Cimpoi. După simpozion a urmat lansarea unor cărți importante, cum ar fi N.A. Bogdan, *Memoria pământului românesc. Locuri și oameni*, ediție îngrijită de Liviu Papuc, care precizează: „Am inclus între aceste coperte scrierile cu mai pronunțat aspect literar ale lui N.A. Bogdan, «Scrisorile» prin care dădea seamă de starea Iașului și a împrejurimilor acestuia la un moment dat, apoi notele de călătorie, evocările unor figuri contemporane, la care am adăugat, în reluare, *Iașul – Leagăn al unirii neamului românesc. 1916-1918. Reminiscențe și însemnări*, publicată în 2018”, precizează Liviu Papuc.

Participanții la Zilele Revistei «Convorbiri literare» au putut viziona și expoziția de artă vizuală „Atelier 35”, eveniment dedicat artiștilor din Iași aflați la început de carieră. „«Atelier 35» este un eveniment organizat de mai bine de treizeci de ani de Filiala ieșeană a Uniunii Artiștilor Plastici din România, care certifică depășirea limitării spațio-temporale injuste a artelor ieșene și existența unor căutări plastice perfect acordabile la noua avangardă a picturii”, a subliniat lect. univ. dr. Maria Bîlășevschi, președintele UAP Iași.

Cea de-a doua zi a manifestărilor s-a încheiat cu festivitatea de acordare a premiilor anuale ale revistei „Convorbiri literare”, a Premiului Național „Iacob Negruzzi” pentru reviste literare și a Premiul Național „Titu

Maiorescu” pentru critică literară. Evenimentul a avut loc în Sala „Vasile Pogor” a Primăriei Municipiului Iași.

Premiile acordate sunt:

Premiul pentru Debut: Anca Simitopol, pentru volumul *Timpul care se varsă în veșnicie*, Editura Ideea Europeană
„Mulțumesc revistei «Convorbiri literare» pentru acordarea acestui premiu care mă onorează. Cred că este important să scriem, să citim despre istorii locale, pentru că ele fac legătura dintre generații și reamintesc și ne formează atașamentul față de cine suntem noi.” (Anca Simitopol)

Premiul pentru Poezie: Olimpiu Nușfelean
„Premiul este o surpriză. Eu scriu poezie, proză și eseu. Nu știu la care țin mai mult. Noi, românii, avem această înclinație pentru a trăi poetic, chiar dacă în ultimii ani am început să ne pierdem această calitate. Mulțumesc pentru premiu și doresc tuturor să avem puterea de a trăi în continuare poetic.” (Olimpiu Nușfelean)

Premiul pentru Esu: Dan Petrușcă
„Am pornit să scriu o carte despre iubire și când am terminat-o mi-am dat seama că habar nu am ce este. Nici nu mi-am imaginat că am să o scriu vreodată. Mi-am dat seama că există și iubirea de prietenie de care vorbea Aristotel. Am simțit asta chiar în acest moment, iubirea de prietenie s-a răsfrânt asupra mea.” (Dan Petrușcă)

Premiul pentru Proză: Răsvan Popescu
„Este un premiu important pentru mine, un premiu care mă încurajează să merg mai departe. Cu atât mai mult este mai important, cu cât este un premiu care vine de la o revistă de prestigiu și de tradiție, așa cum este «Convorbiri literare».” (Răsvan Popescu)

Premiul „Simion Mehedinți”: Dumitru Păcuraru
„Eu am o legătură specială cu Iașul. În primul rând, pentru că mă chemă Păcuraru. Apoi, strămoșii mei au plecat în Transilvania din Moldova. Unul dintre ei se numea Sturza. Munca de gazetar m-a apropiat într-un fel și m-a făcut să înțeleg tragedia prin care a trecut Eminescu.” (Dumitru Păcuraru)

Premiul „I.E. Torouțiu”: Attila F. Balázs
„Astăzi Iași este capitala culturală a României. Am tradus peste 50 de poezi în limba maghiară și am să continui această preocupare și, prin colaborarea noastră, sper că vom continua promovarea literaturii române în lume.” (Attila F. Balázs)

Premiul „Al. Tzigara-Samurcaș”: Dragoș Pătrașcu
„Nefiind poet, scriitor... este o mare surpriză pentru mine să primesc acest premiu. Sunt foarte încântat. Îl consider unul dintre cele mai importante pe care le-am luat în cariera mea de artist. Poezia a constituit și constituie unul dintre punctele de plecare pentru majoritatea lucrărilor mele.” (Dragoș Pătrașcu)

Afișul cu programul evenimentelor organizate în cadrul Zilelor Revistei „Convorbiri literare” (ediția a XXVII-a, 20-22 aprilie 2023)

Premiul de Excelență: Nicolae Georgescu
„Este o împlinire de demult sperată de mine, am vrut să ating acest punct de centru al Moldovei, acest punct de capitală culturală a României. Cezar Ivănescu m-a impulsionat. Mi-a spus: numai acolo vei reuși. Iată că am reușit. Doresc longevitate revistei, dincolo de noi.” (Nicolae Georgescu)

Premiul Opera omnia: Ion Cristofor
„Este cel mai frumos cadou pe care viața mi-l putea face; pe 22 aprilie împlinesc o vârstă rotundă și văd acest premiu ca pe un cadou, nu știu cât de meritat, din partea «Convorbirilor literare».” (Ion Cristofor)

Premiul Național „Iacob Negruzzi” pentru cea mai bună revistă literară: „Luceafărul de dimineată”, dir. Dan Cristea
„Mă bucur mai mult de acest premiu acordat revistei «Luceafărul de dimineată» decât de un premiu personal.” (Emil Lungeanu)

Premiul Național pentru Critică „Titu Maiorescu”: Mihail Cimpoi
„Vă mulțumesc pentru această apreciere foarte înaltă, este un premiu național. O să se cam sperie lumea de la Chișinău. În ceea ce privește această definiție care mi se dă că sunt cel mai bun eminescolog, cel mai mare... vin cu precizarea că sunt cel mai înalt sau un eminescolog mai înalt. E un premiu care mă onorează. Am primit multe premii, dar acesta este deosebit, pentru că îl primesc într-un oraș de mare cultură, de la «Convorbiri literare».” (Mihail Cimpoi)

Zilele Revistei „Convorbiri literare” sunt organizate de Asociația Revista „Convorbiri literare”, în parteneriat cu Primăria Municipiului Iași, Uniunea Scriitorilor din România – Filiala Iași, Rotary Club Iași și cu sprijinul SC Cotnari SA, Palas Iași, Universitatea Apollonia și Editura Doxologia.

Ana PARTENI

LI S-A LUAT ȘI PÂINEA COPILOR

de ION ȚURCANU

Când începuse să se mijească de ziuă, satul Mărăcini rămăsese departe în urmă. Nichifor Arghir, care duce de curmei cele două vaci înjugate la sanie, aruncă o privire înapoi în depărtare, dar nu vede nimic, nici măcar o dără de fum de la vreun hogoag. Sania se mișcă greu, că drumul este troienit și încărcătura prea mare pentru două vaci foarte slabe. Nu au avut încotro, că boi nu mai sunt, și nici cai. Cele mai multe vite au fost luate în contul predării obligatorii a cărnii la stat, iar celelalte au murit de foame, așa că au fost nevoiți să înjuge cele două vaci, singurele care au mai rămas în sat. Una e a lui Nichifor, iar pe cealaltă au obținut-o cu mare greu de la o soră a lui, care nu voia să o dea în ruptul capului. Că, zicea ea, atâta mai am, și dacă, doamne ferește, se întâmplă ceva cu ea, eu cu ce rămân? A dat-o, până la urmă, dar numai după ce au luat să ducă și datoria ei la postavkă. Dacă nu ar fi fost nici aceste două vacuțe, fiecare ar fi trebuit să-și care tăbultocul în spate până la gara din Arsura. Au grijă ca animalele să nu cadă în drum, Nichifor le îndeamnă cu vorba, trăgând ușor de funia legată de coarnele lor, iar cei patru țărani care vin în urma saniei, sunt gata să o împingă de fiecare dată când aceasta se afundă în omăt. Se opresc din când în când, ca animalele să-și tragă sufletul, apoi se opintesc cu toții și reiau mersul. Sunt singurii bărbați mai cu putere în sat și au fost rugați să ia și tăbultocii câtorva vădane, bătrâni și bolnavi, care mai au de dat postavcă. Dar ce putere, că și ei sunt ca vai de dânsii, care cu spatele brăzdate de gloanțele din prima linie a frontului, care fără o mână, care cu rană adâncă în picior.

În câmp deschis, vântul, care suieră și bate cu furie, ridică și poartă cu el trâmbe de zăpadă ce învăluie și acoperă cu o deasă pulbere albă oameni, sanie și animale. Din vreme în vreme, călătorii scutură omătul de pe ei, de pe rogojina ce acoperă sacii și îl dau jos de pe animale ca să nu se topească pe spatele lor și apoi să înghețe.

Cât merg, li se alătură, când de o parte, când de alta a drumului, câte o sanie sau chiar câte două din satele împrăștiat prin câmpia din Valea Mare cu aceeași încărcătură și urmând aceeași cale. Mai întâi s-au luat după ei câțiva țărani din Pârliți, care însoțeau o sanie târâtă cu greu de o singură vacă, la fel de slabă și aceasta, apoi alții din Izbiște cu o căruță trasă de doi cai piperniciți, după care le-au ieșit în cale grupuri de sânni sau cu căruțe din Ocoale, Novaci, Flămânzi, Țopârlani și din alte sate. Se făcu, astfel, un șir lung care lupta îndărătnic să învingă troienele. Pri-

vită dintr-o parte, dunga aceasta neagră și diformă părea să fi încremenit de mult pe covorul alb ca neaua al câmpiei fără de viață.

În sfârșit, după vremea mesei au ajuns în gara Arsura, unde se află depozitul pentru primirea grâului și a altor produse agricole, numite rusește postavka. Cât cei din Mărăcini și condrumetii lor își așteaptă rândul, se adună în câteva grupuri și discută molcom între ei. Nichifor Arghir ia de sub rogojină un mănunchi de buruieni uscate amestecate cu paie pe care le dă vacilor dejugate, apoi se apropie de grupul în care se aflau sătenii săi și vecinii lor din Pârliți. Scoate dintr-un buzunar adânc al sumanului ros de vreme și de spălătură o pănușă de popușoi, din altul o boaghe de tutun și își răsucesce fără grabă o țigară, pe care o aprinde, în timp ce ascultă atent ce se vorbește acolo.

– Am adus tot ce am avut, zice Sava Nădrag din Mărăcini, iaca tobultocul ista din sanie. Acasă nu a mai rămas nimic. Nu știu ce am să fac, cum am să-mi hrănesc copiii.

– Ce, crezi că numa' la mata îi așa? îi răspunde unul din Ocoale, un țăran costeliv, ușor adus de spate, cu o căciulă țuguieată trasă adânc peste urechi. La mine nu a mai rămas niciun grăunte. Nu mă ajunge capul ce să fac, cum să mă întorc acasă cu mâinile goale?

– Da, așa-i, așa-i la toți, murmură câteva voci stinse, furișându-și privirile spre militarii de la intrarea în depozit.

– Nu poți avé, observă răstit dintr-o parte un țăran îndesat și osos, dar slab și cu ochii adânciți în fundul capului, că pământul iaca de doi ani nu mai rodește, da statu nu știe de asta, cere să dai pâine și celelalte ca în anii cei buni. De unde să iei, când nici familia nu ai cu ce-o hrăni?

– Grăiți mai încet, zice Nichifor Arghir printre dinți, că cine știe ce drac ne poate auzi ș-apoi chiar că nu vom mai ajunge acasă.

– Da ce rău am zis? întreabă țăranul ciolănos și cu chipul umbrat. Nu-i drept?

– De drept îi drept, dar nu pentru toți. Cât țărani discută între ei, îi ajunge rândul și pe cei din Mărăcini.

– De unde sunteți? îi întreabă în rusește, apropiindu-se de sania lor, un militar între două vârste, îmbrăcat într-un palton lung soldătesc, cu căciulă la fel și cu pâsle în picioare.

– Din Mărăcini, răspund câteva voci fără mare însuflețire.

– Maracen? întreabă militarul, căutând denumirea satului cu creionul într-un caiet gros.

– Da, zice cineva în doi peri.
– Ah, da, iată, am găsit, anunță militarul. Haideți, puneți sacii pe cântar.

Nichifor Arghir dă rogojina la o parte, își ridică sacul cârpit în câteva locuri și îl duce la cântar.

– Dezleagă-l! ordonă militarul.

Țăranul deznoadă și apoi desfășoară fără grabă ața groasă cu care legase strâns gura sacului. Militarul se apropie, bagă caietul în deschizătura de la paltonul blănit, lărgește gura sacului, apoi cufundă o mână adânc în sac, răscolindu-i conținutul și ridicând în căușul palmei înmănușate câteva zeci de boabe. Trece apoi în fața cântarului și, în timp ce cântărește sacul, întreabă:

– Cum te numești?

– Nichifor Arghir.

Militarul caută atent în caiet apoi, arătând la cântar, zice:

– Aici ai șaizeci de kilograme.

– Nu-i drept, tovarăș nacialnik, sacul are șeptezeci de kilograme, l-am cântărit acasă, zice țăranul, dându-se mai aproape și arătând la indicatorul cântarului.

– Nu te atinge de cântar, strigă la el militarul. Marș de aici!

– Dar nu-i drept, tovarăș nacialnik, ia uită-te și mata mai atent. Șeptezeci de kilograme.

– Eu mă uit tare atent. Tu spune de ce ai adus numai atât. Ai datorie de anul acesta 250 de kilograme. De ce nu ai adus tot grâul?

– Nu mai am.

– Acesta nu este un răspuns bun. Pe mine nu mă interesează dacă ai sau nu ai. Eu trebuie să primesc 250 de kilograme. Ai înțeles?! strigă militarul.

Nichifor nu zice nimic. Privește undeva în lături, încruntat și cu chipul umbrat sub căciula grea de cârlan, roasă pe la margini, și cu mâinile lăsate în jos a neputință.

– Lasă că degrabă s-a găsi cine să te dea la brazdă, îi zice militarul, adăugînd câteva sudalme în rusește. Ia sacul și îl deșartă la grămada din depozit.

După ce se întoarce cu sacul gol, țăranul se oprește la cântar, unde deja se cântăresc alți saci, și se uită îndelung la militar. Acesta îl observă și îl întreabă:

– Ce vrei?

– Păi, un document, ceva, că am dat grâul...

– Mai vrei și document, după ce nu ai dat nici măcar jumătate din datorie? îi răspunde militarul și îi face semn să se îndepărteze, adăugînd și o sudalmă.

Dar Nichifor nu se mișcă, ba chiar se dă ceva mai aproape de militar. Soldățoiul îl privește cu un amestec de ură și mirare și, după ce se codește puțin, scoate dintr-un

buzunar al paltonului un teanc de hârtii, pune una pe caiet, scrie ceva pe ea, din alt buzunar scoate o șampilă, o trăneste pe hârtia pe care i-o întinde țăranului, fără să-l privească, înjurând cu înverșunare. Acesta ia hârtia, o examinează atent, apoi o împăturește grijuliu și o pune într-un buzunar pe dinăuntru, de la piept, al sumanului și se întoarce la sanie. Sprijinit de o loitră, își răsucesce fără grabă o țigară, o aprinde, trage lacom câteva fumuri și urmărește ce se petrece la cântar.

După ce au trecut pe acolo unul după altul alți trei țărani din Mărăcini, fiind și aceștia luați la rost cu asprime și înjurați de mama focului de către recepționarul de la cântar, de ce au adus mai puțină pâine decât erau datori, veni rândul lui Sava Nădrag. Aplecându-se asupra singurului sac rămas în sanie, acesta îl săltă fără grabă cu gura în sus, apoi se opri parcă neștiind ce să mai facă – să-l ridice sau să-l lase la loc. Stă sprijinit cu mâinile o vreme de loitra saniei, privind în nicăieri.

– Ce faci acolo? strigă recepționarul. Adă mai repede sacul la cântar.

Nădrag aruncă o privire înapoi la cel care strigă, se întoarce apoi la sac, îl ridică încet pe loitră, de unde, după alte câteva clipe de zăbavă, îl ia în brațe și îl duce la cântar. După ce grâul este cântărit și țăranul este beștelit și el și amenințat cu pușcăria, militarul îi poruncește să ducă sacul în depozit. Dar acesta parcă nici nu a auzit ce i s-a cerut, se uită la sac, la ceea ce arată cântarul, aruncă o privire înapoi spre cei de lângă sanie, apoi revine la sac.

– Du grâul în depozit! îi strigă militarul.

Țăranul însă nu reacționează și continuă să se uite țintă la sac. Militarul face semn celor doi soldați de la ușa depozitului să vină să ridice sacul. Aceștia se apropie și apucă sacul, unul de gură și altul de fund, dar Nădrag se repede și apucă și trage la el cu toată puterea. Văzând că soldații nu pot scăpa de Nădrag, recepționarul le strigă:

– Ce vă jucați cu el? Dați-l de pământ, împușcați-l!

Soldații dau drumul la sac și îl lovesc pe țăran în piept cu paturile armelor. Acesta cade pe spate, dar se ridică îndată și se întinde din nou spre sacul, pe care însă soldații l-au luat și l-au dus în depozit.

Pe la chindii, cele câteva zeci de sânni și căruțe au luat-o înapoi spre Valea Mare. Îndărăt mersul ar fi trebuit să fie mai ușor, că încărcătura a rămas în depozitul din Arsura, dar nu era deloc, pentru că urmele pe care le-au lăsat ziua fuseseră acoperite de zăpadă, astfel că adeseori călătorii se îndepărtau mult de drum, mai ales că între timp se întunecase. Întinderea albă,

aceeași peste tot, nu-i ajuta deloc să se orienteze corect.

Cei din Mărăcini au ajuns în satul lor tocmai spre ziuă. Când Sava Nădrag intră în ogradă la el e încă întuneric. Nu are nicio treabă pe afară și totuși nu se grăbește să intre în casă, unde la o fereastră clipocește un opaiț. Se sprijină cu un umăr de un stâlp de la prispă, își aprinde o țigară și trage fumuri rare în el. Stă o vreme așa, cu țigara care între timp i se stinsese între degete și cu privirea rătăcind în semiîntuneric.

O mână mișcă într-o parte și în alta opaițul din geam și atunci el se ridică și se apropie de intrarea în casă. La ușă scutură cu un ciot de mătură omătul de pe picioarele în opinci și intră. Ilinca, soața lui, slabă și cu privirea rătăcită, ca o stafie ieșită din mormânt, îl întâlnește chiar în prag. I se uită drept în ochi ca și cum vrea să audă o veste bună pe care o aștepta de mult. Dar nu zice nicio vorbă. Nici el nu zice nimic, doar ridică mâinile în lături a pierdere. Ea îi întoarce spatele și dispare dincolo de sobă, unde pe o lejancă dorm pe o saltea de paie cei patru copii ai lor. El mai stă o vreme în picioare, apoi se așază pe un scăunel. Figura i se adună grămadă, se împuținează și încremenește: un ghem mare, parcă fără de viață, la care abia ajunge lumina palidă a opaițului.

*,„Postavka”, în rusă: predarea obligatorie a producției agricole la stat.

CARTIER NOUTĂȚI

LORINA BĂLTEANU LEGATĂ CU FUNIA DE PĂMÂNT ROMAN

„O mare surpriză acest roman al poetei Lorina Bălțeanu! O lume întreagă încape în el, după cum o lume întreagă într-un sătuc: zeci de personaje, de povești, de întâmplări. Totul văzut prin ochii unei fetițe care crește cu gândul că vrea să plece departe de locul în care s-a născut, simțindu-se legată de el cum i se pare că e prinsă și luna, cu o funie (invizibilă), de pământ. O fetiță/ fată cu dor de ducă și cu un puternic sentiment al neapartenenței, Străină, dar cu o uriașă tandrețe pentru acest sat pe care se pregătește să-l lase, cândva, în urmă. /.../ Ceea ce o deosebește pe Lorina Bălțeanu de mulți alți autori/multe alte autoare de azi este scriitura – densă, intensă, senzorială, poetică. Ca și în poezie, ea lucrează cu detaliile, cu emoția și cuvintele ca un bijutier, creează microstructuri ale (i)realității imediate (cum ar fi spus M. Blecher) care licăresc continuu – și au darul de a emite lumina unei profunde, tulburătoare înțelegeri.”

Simona POPESCU

TRADUCERI DIN LITERATURA UNIVERSALĂ

POEȚI DE LIMBĂ SPANIOLĂ ÎN INTERPRETAREA LUI ANDREI LANGA

Miguel de UNAMUNO
(29.09.1864 – 31.11.1936, Bilbao, Spania)

A CITI, A CITI, A CITI, A TRĂI VIAȚA

A citi, a citi, a citi, a trăi vieți
visate de alții.
A citi, a citi, a citi, căci sufletul uită
ce s-a întâmplat.
Rămâne ceea ce rămâne, ficțiunile,
scrisul măiestrit, cuvinte aduse din condei,
valurile, creațiile omului,
trecerea spumei.
A citi, a citi, a citi. Voi citi oare și mâine
sau voi fi citit?
Voi fi propriul meu creator, propria-mi creatură,
voi fi tot ce s-a întâmplat?

Octavio PAZ
(31.03.1914 – 19.04.1998, Ciudad de México, Mexic)

INTERIOR

Gânduri rebele
caută să-mi străpungă fruntea
Pe urme de pasări
se înalță scriitura
Mâna gândește cu voce tare
un cuvânt cheamă alt cuvânt
Pe foaia ce scriu
vin și pleacă ființe imagine
Cartea și caietul
își strâng aripile și se odihnesc
Se aprind lumânările
orele se desfac și se închid una câte una
În colanți roși și cu chipul palid
intri tu și intră noaptea

Gloria FUERTES
(28.07.1917 – 27.11.1998, Madrid, Spania)

E COMPLICAT SĂ FII POET

E complicat, domnilor, să fii poet.
Oamenii pleacă și adorm liniștiți –
după muncă vine somnul cel bun.
Lucrez ca un rob, ajung acasă,
masa la care mă așez e fără bucate,
asta mă face să cad pe gânduri.
Incertitudinea mă cearcă, mă ciuruește:
încep să fiu mâncată de umbre,
orele trec pe lângă pleoape,
somnul se sperie și fuge de mine –
scriu până mă apucă zorii.
Prietenii îmi organizează apoi recitaluri,
la care particip ca o naivă,
dar oamenii nu-și dau seama de asta.
Las urme de limfă în ceea ce scriu,
mă smulg din brațele rimei,
iau cu asalt transeele angoasei,
devin eroina fantasmelor,
nu mai am aer când ajung la final.
E complicat, domnilor, să fii poet.

Héctor BERENGUER
(1948, Santa Fe, Argentina)

POEZIA...

Mâini ce ne susțin,
cineva ne înalță corpul
ca pe unul abia coborât de pe cruce.

E adevărată doar carnea din care ți-e făcută inima,
Doar corpul pe care îl poți dărui lupilor.
Trandafirul lăsat cândva pe pieptul tău,
puținele cuvinte pe care le poți smulge morții.
Pământul întreg e casa noastră.
Numele efemere ce ne mai rămân
sunt singurul nostru adăpost.
Viața care, până la urmă, se scurge în dragoste.
Restul nu e nimic.

Pere BESSÓ
(1951, Mislata, Valencia, Spania)

ÎNFĂȚIȘAREA SINGURĂȚĂȚII

Mușchi moleșiți.
Ochiul de veghe
plutește acum în lacul obscur.

E conștiința,
o piatră aruncată în lac,
o capcană a visului.

Ana MUELA SOPEÑA
(24.04.1961, Bilbao, Spania)

VORBIM DESPRE PLOAIE

În umbra deasă se sting sărutările
ce aleargă dezgolite, fără cicatrici,
spre abisul ultim al lumii.

Dincolo de umbră e pielea ta
ce se pierde întreagă printre visări,
așteptând atingerea mea clandestină.

Te aștept în hoteluri, sinucigașe,
știind că dragostea e o scânteiere,
o utopie și o himeră din alte vremi.

Vorbim despre ploaie...

Ne facem că rătăcim
cuvinte ațipite în nisipuri.

Toate în jur pronunță numele tău,
pe când eu urmăresc sufletul lucrurilor.

În întunericul trotuarelor
locuiesc în tăcere șoaptele noastre
ce-și duc ecourile mai departe –
martori ai acestui deceniu,
cuprins de nebunia infinitului.

Mauricio ESCRIBANO
(1966, Santa Catalina, Argentina)

* * *
acele zile și azi
îmi ating corneea
revin posomorâte
cu zidurile lor de spital
și cu aceste frunze de toamnă
ca niște caramele din sânge
pe care le linge vântul
stăteai singură
pe un pat de metal
alături de absența mea
și mi te îndepărta
ca toate lucrurile
pe care le ignor
din teamă să nu le iubesc

CLERICI ORTODOCȘI PRIGONIȚI DE REGIMUL COMUNIST

de NICOLAE ENCIU

CARTEA DE ISTORIE

Secolul care s-a încheiat a fost traversat de câteva mari controverse de idei, de dileme dramatice ale istoriei, manifestate în forță și în conflictele sale specifice. Disputa intransigentă dintre democrația liberală și fascism, dintre fascism și comunism, dintre democrația liberală și dictatura partidelor comuniste, dintre colonialism și mișcările de eliberare națională, dintre liberalismul economic și economia socială de piață – sunt doar câteva din controversele ideologice care au însoțit sau cauzat marile conflicte ale veacului trecut. Unora dintre aceste interogații istoria le-a dat un răspuns definitiv, ca în cazul regimurilor fasciste și al dictaturilor partidelor comuniste. Dar, cu aceasta, munca de reconstituire a istoriei, a adevărului, a memoriei sale autentice nu a luat sfârșit, având de înfruntat în continuare numeroase interogații pentru ca, prin răspunsurile date, să se poată ajunge la o conștiință istorică autentică a acelei epoci.

Astfel, de rând cu numeroase alte tragedii, traumatisme și coșmaruri, secolul al XX-lea a fost marcat și de prigoana comunistă împotriva creștinilor și ai clerului. Odată cu instaurarea regimului ateu bolșevic în Rusia, a început un secol al martirilor, în care numeroși monahi, preoți și credincioși au fost persecutați pentru credința lor.

În anii care au urmat căderii Zidului Berlinului și regimurilor dictatoriale din Europa Centrală și de Est, politicile anti-religioase ale regimului sovietic au făcut obiectul mai multor lucrări istorice, dar preocuparea majorității cercetătorilor pentru descrierea tabloului general al campaniilor îndreptate împotriva Bisericii a lăsat într-un con de umbră destinele individuale ale numeroșilor creștini ortodocși, victime ale comunismului. Este tocmai ceea ce și-a propus să realizeze doctorul în teologie Ioan Lisnic, investigând, de-a lungul anilor, numeroase fonduri arhivistice pentru a cunoaște mai bine cazurile individuale ale slujitorilor Bisericii Creștin-Ortodoxe care au fost persecutați de regimul comunist pentru credința lor.

Drept motto pentru laborioasele sale investigații de arhivă, i-a servit Conducul al 2-lea din Acatistul Sfinților români din închisori: „Fiara roșie cu mânie s-a pornit împotriva Bisericii lui Hristos și lumea întreagă s-a îngrozit de cumplitele nelegiuiri: că icoanele au fost călcate în picioare, moaștele sfinților batjocorite, preoții uciși și mulțime de biserici dărâmate; iar voi, Sfinților, nevoind a ne lăsa

o țară fără altare și cruci, v-ați împotrivit cu bărbăție celor rău credincioși, cântând lui Dumnezeu: Aliluia!”

Născut la 29 aprilie 1964 în comuna Gura Căinarului, Florești, absolvent al Universității „Alec Russo” din Bălți (1985), al Seminarului Teologic din Chișinău (1997) și al Academiei Teologice din Moldova, cu studii postuniversitare și doctorale (2010), doctorul în teologie Ioan Lisnic este autorul mai multor lucrări și studii de învățătură creștină și de istorie a Bisericii¹, un cercetător asiduu al arhivelor din Chișinău, Odesa, Ismail și al altor centre de documentare, cu importante contribuții la o mai bună cunoaștere a cazurilor individuale de persecutare a credincioșilor ortodocși, care au fost prizonieri de regimul comunist pentru credința lor.

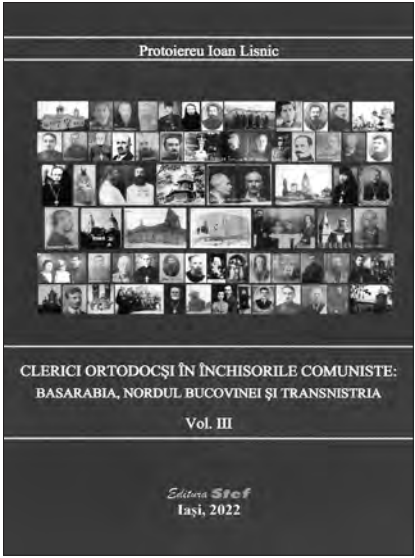
Noul său volum, *Clerici ortodocși în închisorile comuniste: Basarabia, nordul Bucovinei și Transnistria*, este al treilea dintr-o serie de lucrări ce redau biografiile clericilor și credincioșilor ortodocși persecutați de regimul sovietic². Urmărind o mai bună cunoaștere a cazurilor individuale de prigonire a clericilor și credincioșilor ortodocși, primul volum al dr. Ioan Lisnic a adus la cunoștința cercetătorilor și a publicului cititor cazurile a 320 de victime ale regimului sovietic; cel de-al doilea volum a redat alte 60 de biografii ale martirilor închisorilor comuniste, iar lucrarea recent apărută la Editura Stef din Iași completează tabloul cu reconstituirea altor peste 60 de biografii ale clericilor și credincioșilor din Basarabia, nordul Bucovinei, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM) și a clericilor basarabeni rămași după 1918 în stânga Nistrului. Volumul conține și biografiile completate ale altor 26 de preoți și credincioși, despre care s-a scris în primele două volume.

Distribuția cronologico-geografică a credincioșilor contribuie la o mai bună înțelegere a cauzelor și modului în care a avut loc persecutarea credincioșilor de către regimul sovietic în Transnistria, Basarabia și Bucovina.

Sintetizându-și investigațiile asupra cazurilor de persecuție împotriva credincioșilor, autorul lucrării constată, cu justificat temei, că acestea s-au înmulțit mai ales după revoluția rusă din februarie 1917, când soldații încep să părăsească în masă unitățile lor, grupându-se în cete dezordonate și tulburând localitățile prin provocarea de dezordini, jafuri și chiar prin

asasinări. Prinși în mrejele propagandei bolșevice, cetelor radicalizate de soldați li s-au alăturat și unii țărani din satele basarabene. Drept urmare a anarhiei ce a cuprins Basarabia în acea perioadă, furia bolșevicilor s-a orientat inclusiv împotriva Bisericii și slujitorilor ei. Autorul lucrării invocă, în această privință, cazurile preoților martiri Dimitrie Baltaga din Costești, jud. Chișinău, Melentie Ivanov din Mihailovca, jud. Bender, Atanasie Captarenco din Crocmaz, jud. Cetatea Albă, Andrei Gonciaruc din Răileanca, același județ, Vasile Vrabie din Căușenii Vechi, jud. Bender ș.a.

Până la anexarea Basarabiei și nordului Bucovinei din iunie 1940, persecuțiile împotriva credincioșilor și slujitorilor bisericești au afectat întreaga RASS Moldovenească, autorul volumului identificând liste întregi de condamnați de către Colegiul GPU din respectiva formațiune, inclusiv: preoții Mihail Pașinschi din Butuceni, Râbnia, Iosif Rotariuc din localitatea Hlinaia, Tiraspol, Alexandru Teohari de la biserica din Păsătele, Ananiev, diaconul Teodor Trandafir din Vărăncău, Râbnia, ierodiaconul Iacob Teleatnicov de la catedrala din Tiraspol ș.a. Ilustrativă, în această privință, este descrierea situației și condițiilor de trai ale preoților și țăranilor transnistreni, aparținând lui Daniil Levcenko, originar din gubernia Ekaterinoslav (martie 1933): „Preoții sunt închiși sau trimiși în Siberia la muncă silnică și la moarte sigură. Numai în satele de pe malul Nistrului bisericile au fost lăsate pentru ca să se tragă clopotele și să se facă slujbe de preoți, cu gândul ca moldovenii basarabeni să creadă că în Rusia e bine. Dar în aceste sate preotul este ținut de puținii credincioși care au mai rămas, cei mai mulți fiind trimiși în Siberia sau în închisori. Preotul e silit să umble zdrențos, batjocorit, hulit și flămând, căci n-are mâncare decât de la cei care se ndură să-i dea o bucată de pâine. Satele sunt organizate în colhozuri de câte 300 de familii, care musai trebuie să lucreze 1.700 ha pământ, în comun. Și lucrează toată vara ca un rob, lovit, biciuit cu knutul. Femeile trebuie să lucreze de-a valma cu bărbații. Copiii le sunt luați și crescuți în crescătorii, unde sunt îngrijiți de babe bătrâne, netrebnice, neputincioase. Toamna toată recolta e luată de stat și lucrătorii rămân muritori de foame. Iarna, sfâșiați de foame, nu văd pâine în ochi și sunt nevoiți să mănânce makuh (mălai de la oloinițe), dacă-l mai găsesc, altcum fac mâncare din rădăcini de copaci tineri, din coji, din buruieni de pe câmp. Și așa mor oamenii pe unde apucă, pe străzi, prin gări, pe câmp”³.

PROTOIEREU IOAN LISNIC
CLERICI ORTODOCȘI ÎN ÎNCHISORILE COMUNISTE: BASARABIA, NORDUL BUCOVINEI ȘI TRANSNITRIA, VOL. III
IAȘI, EDITURA STEF, 2022

Dar adevărata dramă, în întreaga ei amploare, a populației din Basarabia, așa cum rezultă și din mărturiile publicate de protoiereul Ioan Lisnic, începe din 1940, odată cu înființarea RSS Moldovenești. Pentru credincioșii și clerul din provinciile românești anexate de Uniunea Sovietică începe o perioadă de grele încercări, acestea decurgând din aplicarea politicilor anti-religioase de către statul sovietic. Preoții rămași în parohiile lor devin peste noapte dușmani declarați ai puterii sovietice, fiind persecutați prin impozite exorbitante, arestări și deportări. Condamnările la moarte se efectuau în baza unor acuzații sumare precum apartenența la partidele românești interbelice, agitație antisovietică, încercări de a trece Prutul în mod clandestin, neachitarea impozitelor etc.

Conform mărturiilor documentare conținute în volumul prezentat, printre victimele deportării din noaptea de 12-13 iunie 1941 s-au numărat mai multe familii de preoți: Nicolae Arvientev din localitatea Deviza, Cetatea Albă, Ștefan Cecati din Comrat, Vladimir Loghin din Tighina, Porfirie Șoimu din Parcani, Soroca ș.a. Nu au evitat deportările nici preoții din nordul Bucovinei, fiind etichetați de noile autorități drept „elemente social periculoase”. Astfel, au fost arestați preoții Meliton Buzdugan din Corovia, Adâncata, Ioan Cușniriuc din Cotul Vânători, actualul raion Chițmani (Cozmeni), Valerian Opaț din Banila pe Siret, jud. Storojineț ș.a.

Reanexarea Basarabiei în august 1944 a avut drept consecință revenirea Bisericii la situația din perioada 1940-1941. La fel ca în primul an de ocupație sovietică, preoții au fost supuși unor impozite exagerat de mari, umiliți, bătuți, judecați și surghiuniți. Autoritățile locale interziceau săvârșirea slujbelor în biserică și tragerea clopotelor. Preoții erau siliți să depună sume peste posibilitățile lor financiare la agențiile asigurării de stat și să achite impozite mărite, stabilite de inspectorii secțiilor financiare raionale. Lucrarea fixează și cazuri când, fiind chemați la sovietul sătesc, preoții erau amenințați și forțați să părăsească parohia. Conform datelor invocate de autor, din 1944 și până în 1949, au fost arestați numeroși preoți, inclusiv clericii Vladimir Benevski din Taraclia, Teodor Cuciukschi din Cotuieni, Lipcani, Gheorghe Armașu din satul Plop, jud. Soroca, Mihail Trofimov din satul Grimăncăuți, jud. Bălți, Ioan Cechiro (Sochircă) din satul Parcani, jud. Soroca, Ștefan Melnic din Peceștea, jud. Orhei ș.a.

Conform estimărilor protoiereului Ioan Lisnic, fondurile documentare ale Arhivei Naționale a Republicii Moldova conțin un număr de aproximativ 20.000 de dosare personale desecretizate și transmise de la Arhiva Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova (fosta arhivă a poliției politice a Moldovei Sovietice) la Arhiva Națională din Chișinău [4]. În baza studierii unui număr impresionant de dosare, cele trei volume ale autorului au adus în atenția publicului cititor numeroase cazuri de persecutare a preoților și credincioșilor, arestați sau executați de regimul comunist. Urmează să fie cercetate în continuare arhivele pentru a identifica și a scoate din anonimat numele tuturor celor care au pățimit pentru credința în Hristos. Așa cum, pe bună dreptate, afirmă protoiereul Ioan Lisnic, sunt necunoscuți pentru noi, dar cunoscuți de Dumnezeu. O parte dintre ei, cu siguranță, vor fi canonizați de Biserică și trecuți în rândul sfinților. În consecință, cunoscând viața și faptele lor, le vom urma credința.

NOTE:

1. Ioan Lisnic, *Bisericile județului Soroca, sectorul Florești* (2000); Idem, *Mitropolitul Visarion Puiu. Viața și opera sa bisericească* (2010); Idem, *În memoriam: Protoiereu Mitrofor Grigore Lisnic* (2013); Idem, *Episcopia Hotinului cu reședința la Bălți (1923-1944)* (2014); Idem, *Țăplești. File din istoria satului și a bisericii* (2016); Idem, *Viețile sfinților după sinaxar. Compendiu* (2017) ș.a.

2. Ioan Lisnic, *Clerici ortodocși din Basarabia și Bucovina de Nord în închisorile comuniste. Centenarul Marii Uniri, 1918-2018*, Cuvântul ABC, Chișinău, 2018; Idem, *Clerici ortodocși din Basarabia și Transnistria în închisorile comuniste*, Editura Stef, Iași, 2019; Idem, *Clerici ortodocși în închisorile comuniste: Basarabia, Nordul Bucovinei și Transnistria*. Vol. III, Editura Stef, Iași, 2022.

3. Ioan Lisnic, *Clerici ortodocși în închisorile comuniste: Basarabia, Nordul Bucovinei și Transnistria*. Vol. III, Editura Stef, Iași, 2022, p. 5.

4. *Ibidem*, p. 10.

Cheotoarea

Tonul: „Din tot ce-am spus, din tot ce vrem...”
(Ion Caraion, **Epitaf**)

Să rămână doar vocea, ca dintr-o cămașă de in cheotoarea, cât să-și poată da seama, cu ochii închiși – bărbătească? femeiască? –, oricine-o descheie – mai strâmt primul O, mai lărgită c-un diftong, OA, silaba deschisă –, și dacă e parte femeiască, născut în cămașă oricui i-i dat s-o!

Sau ca din *Das-In-Sein*-ul lui Heidegger, întru lui Noica, „închiderea ce deschide”, când tot ce-ți dorești e să într-o, prin cratimă (care-n zece ani are s-arate probabil a linie de pauză, și în alți câțiva, pusă – cu ani cu tot – în paranteză) – tot ea, butonieră a numelui tău în *trois-pièces*: Em. G.-P. cât să-și treacă,-n chip de orhidee, Ea vocea: „*mon Em*” (doar că n-are să ți-o, à *haute voix*, nici de-ar fi să te treacă ca pe-un nasture prin cheotoarea din naștere-a ei).

Nici nu vocea – vorbirea, pe care și dacă-i avea-n loc de degete limbi, tot n-ai prinde-o în scris, fiindcă zice-se „orice cuvânt e al-tul/ atunci când se plimbă din gură în gură”, iar ție îți lasă gura apă să faceți vorbire, și nu doar *de bouche à oreille* – și urechile sunt cheotori ale trupului, tre’ să-i șoptești vorbe dulci: „Dintre sute de fete-fermoare/ una tu, cheotoare!” ca s-o poți dezbrăca –, și tot tu ai fi-n stare să iei jăratic cu gura, doar-doar te vei face-auzit. De n-ar fi să te treacă, *tout court*, sub tăcere, cum ar șterge o literă, E, din cuvântul *Emet*, după ce că, gol, Em i-a căzut la picioare/ când întru al ei ți s-a dat.

[Dürer]os prin os, tu – ea, ’n lucarne și oaze.

Nu țărâna, abia răsucirea de frază, în **Facerea**: „...te vei întoarce”, înțeleasă *ad-litteram* – la două capete, cum ar veni: „Odihnească-se-n pace/ și pe-o parte, și pe-alta!” –, te întoarce pe dos, cum stai până în gât în cuvinte și, din vorbă în vorbă, simți cum îți răsare-n cerul gurii – de unde s-a spus: „*Notre peuple a tout raté sauf...*”*** – Grai-Nou. Fiecărui ținut după scrierea lui, fiecărei limbi după poezii ei – cine nu-i, cu limbă de moarte, poet? Dar abia după proba țărânei poți să spui: „până-n măduva oaselor”. (Pusă la patru, nici nu ace, scânduri, țărâna/ tras, osul, la țol festiv, de cernoziom.)

După care așterne-te – ’n chip de **Sprachgitter***** – pe scris, cât să-și șteargă, făcându-și intrarea-n poem, ea picioarele – încă tânără, pasu-i n-atinge pământul, și totuși țărâna a și prins-o de gleznă –, adusă și ea din condei. În vederea ei – se-arată când nici nu te-aștepți, și atunci încheiată pân’ la pleoape – poemul în care, la rândul tău, te-nfățișezi: nici născut în cămașă, nici fără nici o cusătură cămașa – și tot n-ai pe unde s-o scoți!/ și tot trasă la sorți!

(Y)in *absentia* prin excelență, făptura ei, „fără de care s-au făcut nice una din câte s-au, nici nu făcut, făurit”. Un poem cât un stat de om/ O lumânare aprinsă – la un capăt, sus, Ea/ tu la celălalt capăt, de jos: pentru vii _____ pentru morți

Ecoul: „sau nici atât... sau nici atât...”
(Ion Caraion, **Epitaf**)

Cheutoarea

* Versuri din poemul Svetlanei Cârstean, **Sînt alta**, Nemira, 2020.

** Fragment din scrisoarea lui E.M. Cioran către Dana Dumitrescu, din 13 mai 1989: „Chère amie, J'aurais dû vous remercier plus tôt pour l'admirable Mallarmé. Șerban Foarță s'est attaqué à l'impossible et a réussi grâce à son talent et aux vertus poétiques de la langue roumaine. Notre peuple a tout raté, sauf graiul. De toutes les langues que je connais, la nôtre est indéniablement la plus poétique. Me voilà patriote...”

*** Volum de Paul Celan, din 1959; în traducerea românească a lui George State, **Gratii de vorbă**.

un poem de emilian galaicu-păun

EDITURA ARC NOI APARIȚII

IULIAN FRUNȚAȘU
**DONATELLO,
ASASINUL LUI PUTIN**
PROZĂ SCURTĂ

„«Donatello, asasinul lui Putin» este cel de-al doilea volum de proză scurtă semnat de Iulian Frunțașu, după «Uneori trebuie să fii prost pentru a fi deștept». Conține și acesta 18 povestiri (...) și este cartea unui personaj care își schimbă costumele, jobul, sexul de la o proză la alta, asumându-și cu un teribil firesc fantasmalele și tabuurile, angoasele, penibilul și exploziile interioare pe care le experimentăm cu toții în anumite momente...”

EDITURA

PLURALIA TANTUM

JURNAL IN MARGINILE ISTORIEI LITERARE (LII) de LEO BUTNARU

24.XII.1975

Dacă e să ajung, ca mâine, șomer, mă gândesc la eventualele mijloace de a-mi câștiga bucata de pâine:

- secretar literar la P. (dacă va fi posibil);
- tentative de a traduce pentru L. și C.M.;
- aceleași, de-a publica sub pseudonim la C., C.S., T.M. A colaborează la R. și, dacă va fi posibil, TV;
- deplasări de la biroul de propagare a literaturii sub pecetea și semnătura lui Bolduma;
- raionul? pedagog, sau – umilit la R.R., scriind într-o limbă pe care o îngăimăm fără mare plăcere?
- a fi (mai) fără atâtea etichete, cătușe și pseudo-prieteni.

La Eminescu: „Poate de mult s-a stins în drum/ În depărtări albastre,/ Iar raza ei abia acum/ Luci vederii noastre” – la Mandelștam: „Sunetul mai stăruie, deși cauza lui a pierit”.

Revista „Codrii”, nr. 12, reproduce ex-librisul meu executat de găgăuzul din Comrat P. Vlah. E cam sumbru, aproape indescifrabil. Mă rog, e... dreptul lui de autor...

Bine, America Latină. Dar – Europa Latină? Că doar există o parte latinizată a continentului nostru...

17.I.1976

Cetatea Sorociei. Sloiurile de gheață pe care Nistrul le-a aburcat pe mal par a fi ruinele altor cetăți. Inundație. Vreo șaptezeci de familii au fost sinistrate. Oploșite la baza turistică „Victoria”.

Cetatea Sorociei, unde am venit să mă informez despre cum decurg lucrările de restaurare. Înaintez pe o schelă piezișă care duce spre o ușă masivă de fier – cea de la intrarea în fortăreață. Trag de mâner – ușa nu se clintește. Lovesc în fier cu lacătul prins într-un singur belciug. Apare o femeie. „Ce bați, că doar am strigat că, iaca, vin.” Mă prezintă, interesându-mă de mai-marele pe cetate. „Îi Grecu, de la muzeu.” „Dar aici, la muncă, la restaurare, cine e?” „Eu și cu bărbatu-miu.” Prin ușa întredeschisă mai zăresc câțiva inși, trebăluind sus, pe schele. Aș vrea să intru. Femeia: „Știți, n-avem voie să dăm drumul nimănui. Că, acum două săptămâni, a venit unul să-și facă seama, să-și ia zilele. I-am găsit hârtie scrisă în buzunar. Mata du-te, te rog, și adu-mi un peticel scris de la Grecu, de la muzeu, că se poate să te las să intri. Așa, de unde să-ți cunosc eu sufletețul, ce ai mata în el? Să-mi dea iscălitură... Știi unde-i muzeul? Iaca, chiar pe malul Nistrului, lângă cărucean”. (Se referea la „Roata Dracului” – Roata de Bălci. Bun cărucean! De douăzeci de metri înălțime!)

20.I.1976

În curtea autogării din Soroca „picură”, topindu-se încet, un sloi uriaș de gheață. Rămas încă de „la umflarea apelor” Nistrului. Femei oacheșe, gălăgioase, așteaptă autobuzul.

Murdare-foc! De mult nu a cunoscut Moldova atare desfundări (primăvăratice deja?). În autobuz, o femeie: „Pe timpul ista, știu că avem de spălat, noi și șoferii”.

Eroism etic și eroism fizic. Primul e motivat prin conștiință, al doilea – prin bravadă goală. Primul e mai caracteristic femeilor: jertfirea plinătății existenței în numele copiilor, soților, aceștia – uneori – handicapați (orbi, calici etc.). Al doilea, caracteristic unor bărbați cărora le place „să se afișeze”. Dar există și un eroism sinonim patriotismului care include cele mai înalte calități, dar excluzând brava-da. Apoi, „eroismul întâmplător”, eroismul din disperare, eroismul din... frică. Cine ar putea să-ți explice, sub aspect psihologic, motivele care duc la ceea ce se consideră a fi eroism în pluralitatea-i de aspecte? În astfel de cazuri, nu se prea spune adevărul, se înfrumusețează, se clișeizează. Chiar și cel care ajunge erou din... spaimă (ce i-ar fi rămas să facă într-un caz-limită?), dacă rămâne în viață, tot la bravadă ajunge, vorbind înflăcărat de dragostea de patrie etc.

16.II.1976

La Eminescu, această dureroasă mărturisire: „Posteritatea nu vrea să afle că am suferit de foame din cauza fraților mei. Sunt prea mândru în sărăcia mea. I-am disprețuit și acest gest e prea mult pentru un suflet care nu s-a coborât în mocirla vremurilor de azi”.

Peste aproape 100 de ani, un alt geniu, francezul Camus, îl susține întru totul, scriind: „Căci putem avea – fără romantism – nostalgia unei sărăcii pierdute. Un anumit număr de ani trăiți în sărăcie sunt de ajuns pentru a construi o sensibilitate... Opera este o mărturisire și eu simt nevoia să depun mărturie. N-am spus decât un singur lucru, la drept vorbind. Ducând o viață de sărăcie, printre oamenii aceștia umili sau vanitoși, eu am atins în modul cel mai sigur ceea ce mi se pare a fi adevăratul sens al vieții. Operele de artă nu vor împlini niciodată această necesitate. Arta nu-i totul pentru mine. Să fie atunci măcar un mijloc”.

Celelalte se completează cu detalii. Această „necesitate” camusiană, acea „poezie-sărăcie” eminesciană.

Apollinaire s-ar fi referit și la noi, scriind: „Belles journées, souris du temps,/ Vous rongez peu à peu ma vie./ Dieu! Je vais avoir vingt-huit ans,/ Et mal vécu, à mon envie”.

Maestrul și Margareta lui Bulgakov – grandios. Un poem modern, expus dintr-o respirație. Chibzuit – cum ar fi zis Eminescu – prin unirea fanteziei și reflecțiunii, în consecință atingându-se ceva aproape de perfecțiune.

13.III.1976

Trei inși de la Academie critică un roman (*Delirul* lui Marin Preda) dintr-o literatură despre care la noi, de vreo douăzeci de ani, este interzis să se vorbească. Între timp, această literatură – română – a fost învrednicită de câteva

premier Herder și altele. (De altfel, opiniile inșilor sunt prea străvezii, încât e ușor de priceput cine le-a pus la cale.) Spectacolul *O vânătoare de rațe*, după piesa omonimă a lui Vampilov, la „Luceafărul”, s-ar fi putut comprima de la 3 la 1,5 ore. Umplutură obositoare. Un schimb de regizori între două teatre. Apostol e de la „academic”.

16.III.1976

Într-o consignație de la piața centrală răsună niște nostalgice acorduri de pian. Îmi zic că cineva probează instrumentul, cu gând să-l procure. O voce: „Da’ lasă, omule, clapele în pace că, iată, vom începe să dansăm, nu alta!” E vânzătoarea. Mă întorn în direcția de unde vin acordurile. La pian, o momâie de om, încovoiată, în căciulă cu clapele lăsate, în palton de iarnă, păslari, fără galoși, murdari de noroi. Îi văd doar o parte a feței. Să aibă la vreo 55 de ani. Atâta arată, dar, în realitate, poate fi mai tânăr. Nu acordă pic de atenție celor din jur. La început, unii vizitatori ironizează – mimică jucată cu subînțelesuri, șoapte. Apoi, chipurile le sunt adumbrite de compasiune. Mogâldeața apasă în continuare pe claviatură. Se resimte ceva dintr-o îndemânare de cândva. O altă vânzătoare: „Dumnezeu cu dânsul... Nu i-a mers în viață. Vine zi de zi la noi, își răcorește sufletul. Îi zice aceeași melodie, *Șalul albastru*. Ne spunea că, în Lenin-gradul asediat, a ascultat-o pe Șuljenko...”

5.IV.1976

Pe zi ce trece, devin tot mai puține, mai infime șansele ca, peste ani, să fie „descoperită” creația unui sau altui scriitor. Cărțile acestora nu sunt acoperite de metaforicul praf al uitării – posibil ca peste ele să nu se aștearnă niciun fir de praf, din cauza altor „opere (mai) noi”, depuse pe cărțile tipărite într-un ieri regresiv. Necitite, acestea sunt înmormântate de propriile surate care, la rândul-le, peste un anumit timp, împărtășesc aceeași soartă a neantizării, chiar dacă par a fi – provizoriu! – mai la suprafața tectonicii literare.

Un cititor cât de cât instruit ar putea să-ți dea câteva zeci de nume de scriitori mari sau importanți, mai mult sau mai puțin, însă aceasta nu înseamnă că el le-a și citit opera. Doar a auzit de ea și cam atât – din lipsă de timp, curiozitate sau din lene, n-a deschis atâtea și atâtea cărți valoroase...

Astfel că destui literați trebuie să se consoleze apriori că nimeni niciodată nu-i va mai „descoperi”! Mai ales, în Estul Moldovei, unde cititorul neinstruit e „susținut” de o critică literară la fel de plată, inactivă, dacă nu chiar proverbial de leneșă. Parcă e firesc ca, să zicem, opera lui Al. Robot să se vândă la preț redus, pe când niciun Bucov-Cruceniuc-Istru-Roșca-(ea, nu Valentin)-Barjansch-Darienco..., luați la hurtă, nu fac barem cât zece pagini din publicistica sau poezia lui Robot?! Dacă e posibil să dai atâtea nume de scriitori proști, îți imaginezi ce șiruri de cititori mizerabili ai putea presupune? Plus la toate, cine, adică, e directorul Societății republicane „Prietenii cărții”? Un cretin, ca și Lozan, cel de la televiziune. Iar acolo unde fondurile financiare sunt încredințate unui bețivan alde I. Bol., care nu aduce deloc mai puține prejudicii cărților și scriitorilor decât cenzura, lucrurile devin foarte clare... – catastrofale...

8.V.1976

Sunt poeți creația cărora îmi place, însă de la care nu pot învăța nimic (Paruir Sevak-armeanul, Voznesenski, Grigore Vieru, Ziedonis). Metafora lor îmi poate atinge sufletul, dar nu poate pătrunde în el.

de DUMITRU **APETRI**de DUMITRU **APETRI**

În prefața pe care o semnează, prozatorul Nicolae Rusu constată că e vorba de destinul tragic și controversat al mareșalului Ion Antonescu – personalitate blamată de unii, apreciată și respectată de alții. Împărțim pe deplin asertiunea prefațatorului că „romanul lui Ion Achim e tocmai acel indiciu sau cea hârtie de turnesol în stare de a ne ajuta să identificăm puținii oameni de stat pentru care Țara nu este pedestal pentru propria imagine, cale spre huzur și căpătuire, ci un sacrificiu și o enormă responsabilitate” (p. 18). Ion Antonescu a trecut prin vârtoarea tuturor evenimentelor istorice în care a fost implicat având conștiința sacrificiului. În fața plutonului de execuție, când a fost întrebat dacă, la despărțire, nu are de transmis vreun mesaj, mareșalul a declarat: „Spune-i regelui că nu sunt supărat pe el și că l-am iertat. Spune-i că-i mulțumesc că mi-a oferit prilejul să mă așez, cu un minut mai devreme, în rândul acelor care s-au jertfit pentru binele și onoarea acestui neam...” (p. 24).

E arhicunoscut următorul fapt: contribuția armatelor la diferite conflagrații provoacă diverse opinii. Cât privește anii de foc 1941-1945, mareșalul Ion Antonescu a declarat: „Nu ne-au bătut milioanele de soldați ruși, ci miliardele de dolari americani vărsate sovieticilor în tehnica de război și în alte materiale” (p. 146). În acest sens, este concludent și „Memoriul intelectualilor adresat mareșalului Ion Antonescu” în aprilie 1944, în care se constata: „Împotriva Germaniei și a aliaților ei, luptă trei sferturi din populația globului și patru cincimi din industria lumii. Raportul de

Cu diverse ocazii, prozatorul, pe tot parcursul scrierii (de regulă, în digresiunile sale epice și publicistice), își exprimă opinia față de mai multe personalități militare și civile. Printre acestea din urmă îi aflăm pe compozitorul George Enescu, pe cântăreța Maria Tănase, pe poeții Ion Minulescu și Grigore Vieru. În vizorul autorului au ajuns și unele lichele lumpenproletare (Kotovski,

Ilustrul prozator Spiridon Vangheli îl consideră pe Ion Iachim „un povestitor cu har de la Dumnezeu, un povestitor de care nu avem mulți”. Această apreciere înaltă o confirmă și recenta sa pânză epică *Sfidând furcile caudine*, pe care o recomandăm cititorului din toată inima.

Călin VLASIE

ALTERNATIV | CONTINUU

FORMAREA AUTORILOR ÎN CONCEPȚIA LUI ALEXANDRU MUȘINA (IV) de VASILE GRIBINCEA

ASPECTE SPECIFICE ALE „PREDĂRII” SCRIERII CREATOARE ȘI RECOMANDĂRI ALE LUI ALEXANDRU MUȘINA PENTRU AUTORII ÎN FORMARE

În articolul *Și scrisul se învață, nu-i așa?*, din 2006, Alexandru Mușina face o predictibilă – însă nu mai puțin elocventă – remarcă referitoare la specificul orelor de *Creative Writing*, la provocările – dar și împlinirile – care diferențiază aceste ateliere de celelalte cursuri predate de scriitorul-profesor de la Brașov și, în principiu, de orice altă activitate didactică:

„Am ținut cursuri de folclor, de antropologie culturală, de literatură comparată, de editare de text etc., dar – de departe – cele mai grele, mai solicitante (și mai pline de satisfacții, e adevărat) au fost cele de scriere creatoare. Pentru că, la scrierea creatoare, studenții nu pot fi «unificați», nu pot fi «uniformizați» în a învăța și pentru a învăța același lucru, mai mult sau mai puțin clar, evident, științific”¹.

În aceeași ordine de idei, autorul accentuează doza de imprevizibil pe care o implică atelierele de scriere creatoare, solicitând o deosebită flexibilitate mentală și o adecvare suplimentară, individualizată, din partea mentorului. Experiența îndelungată a îndrumătorului nu se traduce prin identificarea și aplicarea unor algoritmi imuabili:

„După 16 ani de cursuri de scriere creatoare, nu pot afirma că am ajuns la metode, la tehnici infailibile, valabile oricând, oriunde, cu oricine. Desigur, există o programă; în timp, am elaborat o serie de «exerciții» specifice, există teme, subiecte obligatorii; dar, de fiecare dată, le adaptez nivelului fiecărei grupe cu care lucrez”².

În *Scrierea creatoare va învinge!*, Mușina vede un motiv al dificultății instituționalizării cursurilor de *Creative Writing* în chiar diferența lor specifică față de abordări intelectuale preponderent reproductiv: „E mai ușor să papagalicești scheme, formule, teorii luate de la alții, mai mult sau mai puțin digerate, decât să explici, să arăți tu însuși cum se scrie o poezie, o schiță, un roman”³.

Eseul *Și scrisul se învață, nu-i așa?* relevă inclusiv tendința lui Alexandru Mușina de a vorbi mai puțin în scris despre cum lucrează efectiv în timpul atelierelor de *Creative Writing*: „Nu mă voi opri la tehnicile de învățare a «ceva ce nu se poate învăța». Cine vrea să le afle, să vină la cursurile mele de scriere creatoare”⁴. O

invitație similară este lansată în finalul din *Breviarul începătorului*⁵, text din 2000. Această abordare nu ar trebui considerată neapărat parcimonioasă. Mai curând, ea sugerează opinia – comprehensibilă, dar nu indiscutabilă – că un suport scris (utilizabil inclusiv de autodidacți) nu poate înlocui participarea propriu-zisă la cursurile de scriere creatoare (a căror organizare Mușina o promovează consecvent). Și totuși, exponentul Școlii de la Brașov oferă uneori – în treacăt – informații despre tehnicile la care apelează în cadrul atelierelor. Două exemple sunt: lucrul în grup („una dintre cele mai bune metode de a-i învăța este să-i pui pe juni să scrie împreună: un roman, o nuvelă etc.”⁶) și „rescrierea de texte literare de vârf”⁷.

În contrabalanță cu faptul că nu detaliază în scris propriile sugestii tehnice în contextul predării-învățării „meșteșugului” literar, Alexandru Mușina face, în *Breviarul începătorului*, următoarea recomandare: „Citiți – și aprofundați – artele poetice, textele despre arta scrisului ale poetilor și prozatorilor (ale marilor moderni). [...] Preferați aceste texte tuturor produselor teoreticienilor literaturii (necesare, dar până la un punct)”⁸. Așa cum am văzut, Alexandru Mușina recurge adesea, în textele sale programatice, la exemple din scrierile sus-menționate (iar dintre autori, Ezra Pound este, în acest sens, un reper predilect).

Mușina își formulează punctele de vedere nu doar în câmpul de rezonanță al unor citate din iluștri moderni; uneori, referințele rămân implicite la poetul optzecist, imediat recognoscibile doar pentru cititorii versați:

„Când scrieți, încercați să fiți «obiectivi», să vă «impersonalizați». Asta nu înseamnă să renunțați la propria personalitate, să vă «abstractizați», să adoptați o anumită «poză», un «rol» (cam asta înțeleg mulți prin impersonalizare). Ci să treceți dincolo de problemele, frustrările voastre imediate, să exprimați ce se află în spațiile acestora – voi sunteți punctul de plecare, dar nu sistemul (ultim) de referință”⁹.

În filigranul acestui fragment din *Breviarul începătorului* recunoaștem teoriile lui T.S. Eliot despre corelativul obiectiv (din eseul *Hamlet*¹⁰) și despre impersonalitatea operei de artă, susținută printre altele în eseul *Tradiție și talent personal*: „Emoția artistică este impersonală. Iar poetul nu poate atinge această impersonalitate fără să se dăruiască în întregime muncii pe care trebuie s-o facă”¹¹. Și în această sugestie referitoare la impersonalizare putem sesiza

o reverberație a deschiderii *exploratorii* căreia Alexandru Mușina îi identifică o funcție paradigmatică în *Eseu asupra poeziei moderne*. În aceeași perspectivă se înscrie poziția formulată de Mușina împotriva mizerabilismului, în interviul (pomenit anterior) dat Doinei Ioanid:

„...ca să scrii ca și când ai fi altul, îți trebuie multă imaginație, capacitatea de a te pune în tot felul de situații, de a imagina lumi, limbaje diferite, moduri diferite de a înțelege lumea (plus atenție la ceilalți). Or, când n-ai imaginație (și n-ai cultură!), ai prins formula asta a mizerabilismului și îi dai bătaie. Psihologic, mizerabilismul este ceva simplu, nu are ceea ce numea Pound «precizie psihologică»”¹².

Scris fără pretenția autorului de a fi original, textul *Breviarul începătorului* sintetizează majoritatea liniilor de forță ale percepției lui Mușina despre învățarea „meseriei” literare. Împreună cu aspectele referitoare la dezvoltarea unui profil intelectual ce nu se restrânge la lecturi din zona literaturii, deschiderea spre orizonturi culturale internaționale, necesitatea unei viziuni complexe asupra scrisului, acest eseu include informații subsumabile unui cod comportamental. Autorilor în formare li se recomandă între altele perseverența, atenția, inteligența în raportarea la cititori și în receptarea feedbackului. Este semnificativ faptul că, recenzând prima ediție a volumului *Teoria și practica literaturii*, Marius Chivu se oprește asupra punctelor-cheie ale *Breviarului*, următorul citat în extenso propunând o recapitulare a ideilor lui Alexandru Mușina în legătură cu statutul optim al autorilor în devenire, dar și – pentru cei care abia urmează să se familiarizeze cu această zonă din scrisul lui Mușina – o bună introducere:

„În fine, în *Breviarul începătorului*, scriitorul și profesorul Alexandru Mușina oferă câteva reguli «în primul rând poetilor, dar și junilor prozatori», pe care mi se pare util să le copiez aici pe scurt, fără dezvoltările din carte:

- 1) citiți cât mai multă poezie/proză universală de calitate; 2) nu fiți provinciali, chiar dacă «mentorii» voștri sunt; 3) nu vă lăsați păcăliți de «mode»; 4) nu vă reduceți, din conformism, posibilitățile de expresie: a) nu există genuri majore și genuri minore; b) nu există «formule»; 5) fiți modești; 6) nu fiți țuțări; 7) nu dezarmați, nu vă subestimați; 8) «tenacitatea e primul semn de talent»; 9) scrieți ce vă place; 10) concentrați-vă asupra «producției», nu asupra «vânzării»; 11) fiți scriitori, nu jurnaliști sau profesori; 12) nu vă desconsiderați cititorii; 13) nu vă considerați cititorii geniali;

- 14) nu fiți «ideologici»; 15) recitiți-vă textele cu voce tare; 16) nu scrieți pentru «specialiști»; 17) citiți textele despre arta scrisului, ale poetilor și prozatorilor; 18) nu încremeniți în proiect; 19) preferați critica celor de aceeași vârstă cu voi; 20) nu vă supărați pe cei care vă critică; 21) când scrieți, încercați să fiți «obiectivi», să vă «impersonalizați»; 22) nu vă limitați, în lecturi, în interese, în cunoaștere, doar la literatură; 23) citiți *Nu* de Eugen Ionescu; 24) prin urmare: a) luați acestea ca pe o serie de sfaturi, nu ca pe un set de recomandări obligatorii, fiindcă b) până la urmă, fiecare își definește singur obiectivele, și c) nu vă pierdeți umorul”¹³.

Concepția lui Alexandru Mușina despre formarea autorilor e fermă, dar nu dogmatică. Uneori deconcertantă, ea are meritul de a asocia firescul și competența. Exigențele și resursele sale rămân edificatoare, mobilizatoare. Ultimele două strofe ale sonetului *Cumpănă* – prezent în secțiunea finală a volumului *Teoria și practica literaturii* – pot fi receptate și ca un mesaj împotriva unor abuzuri prescriptive, schematizante, asupra literaturii și a artei în genere. Detașarea de abordările inadecuate la complexitatea esențială a poeziei se manifestă inclusiv printr-o înțelegere a părților de imprevizibil, inexplicabil, irepetabil care intră în (al)chimia sensibilității și creativității literare, în coerența posibilă a unui fel de a fi: „Nu crede eunucii care secretă scheme/ Ca un păianjen plasa. Din cuvânt/ Ei văd doar geometria. Uitată de Zidar”¹⁴// ’Nainte să se-apece de lucru. Nu te teme/ De ce au zis, vor zice, de Ce și Cum și Când.../ Zâmbește. Și înoată, senin, până la mal”¹⁵.

NOTE:

1. Alexandru Mușina, *Eseu asupra poeziei moderne*, Chișinău, Cartier, 2017, p. 302.
2. *Ibid.*, p. 302-303.
3. *Ibid.*, p. 309.
4. *Ibid.*, p. 303.
5. *Ibid.*, p. 326.
6. *Ibid.*, p. 303.
7. *Ibid.*, p. 311. O completare notabilă în acest sens e de găsit în mărturia lui Andrei Dósa, *Creative Writing Saved My Life* în revista, „Steaua”, nr. 5/2012, p. 11: „Nu era tocmai ușor să faci față ritmului în care Alexandru Mușina îți cerea să rescrii Sara pe deal, apoi poeziile lui Nichita Danilov, Mircea Cărtărescu [...] sau să scrii de la o săptămână la alta primul și ultimul capitol al unui roman sau să rescrii proze scurte urmuziene pentru a înțelege la scară mică mecanismele prozei sau să-ți scrii jurnalul timp de o săptămână și după aceea să-l prezinți în fața colegilor, asta ca să nu mai vorbesc despre lista de romane fundamentale pe care a trebuit să le citim și din care am primit un test”.
8. Alexandru Mușina, *op.cit.*, p. 322-323.
9. *Ibid.*, p. 324.
10. V. T.S. Eliot, *Hamlet*, în „Selected Essays”, ed. cit., p. 144.
11. T.S. Eliot, *Tradiție și talent personal*, în „Pa-ter. Chesterton. Eliot. Eseuri literare”: selecție, prefață, traducere și note de Virgil Nemoianu, București, Editura pentru Literatură Universală, 1966, p. 230.
12. Alexandru Mușina, *op. cit.*, p. 338.
13. Marius Chivu, *Pentru scrierea creatoare* în „Dilema veche”, nr. 473, 7-13 martie 2013, online <https://dilemaveche.ro/sectiune/carte/articol/pentru-scrierea-creatoare>, accesat pe 10 iunie 2022.
14. Cf. *Și scrisul se învață, nu-i așa?*, unde autorul folosește sintagma „ca un maestru cu ucenicul lui în ale zidăriei” pentru a descrie o abordare didactică pe care unii studenți nu o agreează (v. Alexandru Mușina, *op. cit.*, p. 302).
15. Alexandru Mușina, *op. cit.*, p. 365.

HAIKU

BUCĂȚI DE SOARE

de ION CUZUIOC

POET ȘI PROZATOR, **ION CUZUIOC** PRACTICĂ MAI MULTE SPECII DE POEZIE CU FORMĂ FIXĂ NIPONĂ – HAIKU, SENRYU, GOGYOHKA –, PENTRU CARE A OBTINUT PESTE 150 DE PREMII ȘI MENȚIUNI LA CONCURSURILE SĂPTĂMÂNALE ȘI LUNARE DE HAIKU, SENRYU ȘI GOGYOHKA ORGANIZATE DE ROMANIAN HAIKU, LYRICAL FLASHES, DINCOLO DE RETINĂ, GOGYOHKA ROMÂNIA, GOGYOHKA SUA ETC. ESTE LAUREAT AL CONCURSURILOR INTERNAȚIONALE LITERARE „LITERATOPIA 2020” ȘI „PLANETOPIA 2021” DIN MACEDONIA ȘI AL CONCURSULUI INTERNAȚIONAL DE HAIKU ORGANIZAT DE JURNAL ISRAELIAN ȘI EDITURA SAGA DIN TEL AVIV. POEMELE SALE AU FOST TRADUSE ÎN JAPONEZĂ, ENGLEZĂ, FRANCEZĂ, RUSĂ, MUNTENEGREANĂ, MACEDONEANĂ ȘI IVRIT, FIIND PUBLICATE ÎN DIVERSE ANTOLOGII, CULEGERI ȘI REVISTE DE PROFIL DE PESTE HOTARE.

DESPRE HAIKU, AUTORUL FORMULEAZĂ URMĂTORUL CREZ: „PENTRU MINE UN HAIKU ESTE UN UNIVERS PE CARE ÎNCERC SĂ-L EXPLOREZ ZI DE ZI. UN HAIKU BUN, PRINTR-UN GÂND ALUZIV, POATE SCHIMBA MENTALITATEA OMULUI. CEEA CE UN POET ESTE NEVOIT SĂ EXPUNĂ (SUBIECTUL ABORDAT) ÎN PAGINI DE VERSURI, UN HAIJIN CU TÂLC O VA FACE ÎNTR-UN HAIKU DIN SILABE NUMĂRATE. UN HAIKU BUN POATE FI ȘI O NUVELĂ, ȘI O PIESĂ DRAMATICĂ, ȘI CHIAR UN ROMAN. DE MAI BINE DE O JUMĂTATE DE VEAC PRACTIC TOATE GENURILE LITERARE, ASTĂZI ÎNSĂ, PRIMORDIAL ÎN ACTIVITATEA MEA SCRISĂ HAIKUUL, CĂCI ÎN EL VĂD IMAGINAȚIA FILOSOFICĂ ȘI ÎNȚELEPCIUNEA OMENEASCĂ. CINE VA ÎNȚELEGE CU ADEVĂRAT FARMECUL HAIKUULUI VA PĂȘI CU DREPTUL, PORNIND LA DRUMUL MARE AL VIEȚII PE PĂMÂNT”.

*** sâmbăta morților – din vatra cuptorului zboară hulubași	*** ultim omagiu – din cutia viorii țărâit de greier	*** ninsoare în toi – făină de la moară pe fața tatei	*** ape tulburate – salcia plângătoare își scutură frunzele
*** aburi spre cer – în urma plugului brazde arate	*** satul părăsit – clopotul bisericii plin de păianjeni	*** primul îngheț – pe apele lacului bucăți de soare	*** noapte cu nouri – stelele căzătoare peticind luna
*** singur pe prispă – în palmele bunicului răsare luna	*** drum spre cimitir – coșulețul buncii plin cu mucenici	*** picături de ceară printre cei vii și cei morți – pomelnic citit	*** roadele toamnei – luna și soarele pe rând în Carul Mare
*** flori scuturate – bunica prin livadă în pantofi noi	*** arșiță-n țară – la umbra sperietoarei stol de vrăbii	*** schitul părăsit – doar privirile sfinților de pe icoane	*** picuri de lacrimi – copacul își petrece ultima frunză
*** ticăit de ceas – în pianul părăsit carii măcinând	*** pustietate – pe funia putredă cămașa arsă	*** chiciură în sat – livada tatei plină de mărgăritare	*** pe amurgite – soarele spre orizont cu dealul în spate
*** spre sânul mamei – șirag de mărgăritare din ochii pruncului	*** paing în lacăt – tot așteaptă să-i vină stăpânul casei	*** se întorc cocorii – asfințitul de bunic tot mai departe	*** căldură mare – au îmbrăcat pălării floarea-soarelui
*** în largul mării – desprinsă de mal barca transportând luna	*** drum înmiresmat – de la fiert de palincă se întorc tații	*** biserica părăsită – din limba clopotului curge rugina	*** sat în pribegie – crucile din cimitir plâng cu rugină
*** căpița de fân – trecută în căruță luna cu furca	*** la cosit iarbă – spre chindii doar stele pe cămașa tatei	*** răstignire – pe capul lui Iisus nimbul soarelui	*** palton demodat – molia și-un boschetar în așteptare
*** pălăria tatei – în pânza paingului cuibul de molii	*** flori scuturate – prin livadă spre casă Calea-Lactee	*** seară de iarnă – doar candela mai fumegă lângă fuior	*** vremi de restriște – metanii smerite în fața icoanei

FIRUL CU PLUMB

ION BOLDUMA (1933-1993)

✱ ✱ ✱

*Eu aud cum veșnicia
Sparge cerul și fereastra
Și mă lupt să spun o vorbă,
Singura din lumea asta.*

*Că e totu-așa cum este,
Ba mai mult – nici astfel nu e –
Viața-i pasăre ce-și crește
Într-un cuib cu moartea puii.*

*Dar tresar și mă cutremur,
Că mi-i dorul fără parte,
Nu cumva în vorba asta
Să mi-l văd rănit de moarte.*

*Dorul meu e-un pui ce zboară
Spre un cuib de altă lege,
Unde pasărea speranței
Dă din cap a mă-nțelege.*

*Și coboară-ncet în mine
Și cu mine-n cer se suie –
Viața-i pasăre ce-și crește
Într-un cuib cu dorul puii.*

EDITURA CARTIER NOI APARIȚII

VIOREL MARDARE
AȘA ERAU TIMPURILE
ANTOLOGIE ȘI NOTE
DE DORIN ONOFREI

„Viorel Mardare scria rar. Scria încet, măsurat. Avea simțul cuvintelor. Pregătea orice text ca pe o întâlnire – îl pieptăna cu gramatica (...) și îl parfuma cu ironie. Scrierile lui sunt o cronică vibrantă a primelor două decenii ale mileniului nostru, o frescă reprezentând vicii și virtuți.”

Marcel SPĂȚARU

EUTOPIA.

CONCEPTE, IDENTITĂȚI ȘI ISTORII ROMÂNEȘTI /FRAGMENT/

de LIVIU NEAGOE

LIVIU NEAGOE ESTE LICENȚIAT ÎN FILOSOFIE AL UNIVERSITĂȚII „BABEȘ-BOLYAI” DIN CLUJ-NAPOCA, MASTERAND ÎN ISTORIE MODERNĂ AL CENTRAL EUROPEAN UNIVERSITY BUDAPESTA ȘI DOCTOR ÎN ISTORIE AL INSTITUTULUI DE ISTORIE „G. BARIȚIU” DIN CLUJ-NAPOCA. ARE CA DOMENII DE INTE- RES: ISTORIA INTELECTUALĂ, NAȚIONALISMUL ȘI IDENTITATEA NAȚIONALĂ, IDEEA DE CETĂȚENIE, ANTISEMITISMUL ROMÂNESC. **A PUBLICAT** ARTICOLE ȘI STUDII ÎN REVISTE DE SPECIALITATE, PRECUM ȘI CAPITOLE ÎN VOLUME COLECTIVE: LIVIU NEAGOE (EDIT.) „ELITE, NAȚIUNE ȘI SOCIETATE ÎN ROMÂNIA MODERNĂ” (2012), LUCIAN NASTASĂ, DRAGOȘ SDROBIȘ (EDIT.) „POLITICI CULTURALE ȘI MODELE INTELECTUALE ÎN ROMÂNIA” (2013). ESTE AUTOR AL VOLUMELOR: „CETĂȚENIE, NAȚIUNE ȘI ETNICITATE. O PERSPECTIVĂ COMPARATĂ” (2014) ȘI „ANTISEMITISM ȘI EMANCIPARE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA. DILEME ETNICE ȘI CONTROVERSE CONSTITUȚIONALE ÎN ISTORIA EVREILOR DIN ROMÂNIA” (2016). MAI JOS, CITIȚI UN FRAGMENT DIN VOLUMUL „**EUTOPIA. CONCEPTE, IDENTITĂȚI ȘI ISTORII ROMÂNEȘTI**”, ÎN CURS DE APARIȚIE LA **EDITURA CARTIER**.

În societatea contemporană, supusă se- cularizării tot mai accelerate, cetățeanul trăiește o identitate locală, o identitate profesională, o identitate civică, o identitate politică, o identitate religioasă, o identitate etnică, o identitate regională, o identitate națională, o identitate europeană și, nu în ultimul rând, o identitate culturală, care se suprapun și la care individul se rapor- tează pentru a găsi un sens și a stabili o relație adecvată cu sine și cu ceilalți. Din această perspectivă, identitatea regională poate oferi un model de coabitare care să dezamorseze controversele istorice exis- tente în regiune între maghiari și români, bulgari și turci, sârbi și croați, polonezi și germani, ucrainenii și ruși. Asumarea identităților regionale poate fi un factor de coeziune prin valorizarea a ceea ce ne apropie și nu prin accentuarea a ceea ce ne diferențiază. În exprimarea identității: sociale, religioase, regionale sau naționale, discursul nu are doar o funcție descriptivă, de reflectare a realității, ci se dovedește a fi un element central în modelarea realității sociale și în construcția conștiinței națio- nale¹. Reevaluarea tradiției istoriografice a discursului etnocentric este o datorie a istoricului pentru care obiectul cercetării trebuie detașat de orice ingerințe și inter- ferențe ideologice.

Osemantică a istoriei românilor ar trebui să renunțe la concepte colective precum „noi” sau „poporul român” și să se concen- treze asupra unor concepte individuale precum „stat român” sau „cetățean”². A regândi astăzi, din perspectivă românească, ideea de Europa înseamnă a ne racorda la valorile europene fără a renunța la speci- ficul național, a produce creații culturale, tehnologice sau instituționale fără eternele și fascinantele complexe de inferioritate sau fals-arogantele idealizări paseiste. În același timp, a regândi identitatea românească din perspectivă europeană înseamnă a ne integra, nu prin imitație sau sincronism, ci printr-un efort continuu și constant de a fi români devenind europeni. Există în acest moment specialiști români – cu expertiză în istorie, filosofie, științe politice, studii europene sau relații internaționale – care sunt deplin integrați în Europa și care pot privi Europa din perspectivă românească. Căci Europa reprezintă nu doar un conti- nent, o mare cultură și civilizație, o idee împărtășită sau o conștiință comună, ci

„o comunitate imaginată mai largă decât națiunea, de la care pornește, și de care putem atașa speranțele noastre de pace, dreptate și libertate”³.

Pe aceste coordonate, ale gândirii unor concepte europene din perspectivă româ- nească și a unor realități românești din perspectivă europeană, se pliază textele care alcătuiesc volumul de față. Între *Mitte- leuropa și Balcani* analizează conceptul de „semiorientalism” ca simptom al despărțirii de moștenirea bizantină care marca intra- rea noastră pe orbita modernității. Odată cu debutul secolului al XIX-lea, Europa nu mai reprezintă pentru boierii români o geografie simbolică situată pe tărâmul utopiei, ci o realitate palpabilă accesibilă prin călătorii. Șocul cultural inițial este rapid absorbit de mica elită românească, care adoptă cu entuziasm cele mai revolu- ționare idei ale romantismului european. Balcanismul și bizantinismul fuzionează cu europenismul alcătuind mixtura unei culturi care se raportează la Europa inclusiv din perspectiva unor proiecte de federalizare a continentului.

Europenizarea, concepte și realități ro- mânești articulează formele amplului proces de europenizare a societății românești: de la prima europenizare, care a avut loc odată cu adoptarea Regulamentelor Organice, trecând prin reacția critică a formelor fără fond, pentru a ajunge la respingerea ideii europene în numele definirii și apărării specificului național. Contradicțiile euro- penizării și excesele influențelor culturale au definit expresia teoretică a formelor fără fond care au conturat direcția tradiționa- lismului cultural din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În această direcție se înscriu reacțiile împotriva ideii de Europa din perioada interbelică pentru care speci- ficul național se definea printr-un anumit mod de a trăi valorile ortodoxiei.

Românism se raportează critic la un text al lui Cristian Preda care definește românis- mul strict din perspectiva culturii politice la care am aplicat o grilă de interpretare inspirată de tropii intuitivi și contrain- tuitivi propuși de Bogdan Ștefănescu. O analiză pertinentă asupra conceptului de „românism” presupune o dezbatere mai largă din perspectiva istoriei ideilor. În acest context, am plasat discuția asupra românismului în cadrul dezbaterii dintre neoconservatorul Aurel C. Popovici și so-

ciologul Virgil I. Bărbat. Dezbaterea iden- titară de la începutul secolului XX dintre românismul antieuropean al lui Aurel C. Popovici și românismul proeuropean pro- pus de Virgil I. Bărbat este inedită, ceea ce sper că va constitui implusul pentru cercetări ulterioare.

A fi român. Despre parcursul filosofic al identității tratează vastul subiect al edificării unei propedeutici a identității naționale. Am avut în vedere atât contribuțiile istoricilor, care s-au simțit chemați să caute formele istorice ale identității naționale, cât și pe cele ale filosofilor aflați în căutarea sufle- tului național. Construcție inconsistentă semantic dar generatoare de metafore, sufletul național a captat interesul unei palete largi de gânditori: de la Mihai Ralea și Camil Petrescu la Ion Buricescu și Ion Zamfirescu. O atenție specială am acordat filosofiei lui Lucian Blaga, care reprezin- tă mai consistentă reflecție pe marginea identității naționale realizată cu mijloacele filosofiei culturii din perioada interbelică.

Gramatica identității articulează con- textul intelectual al manifestărilor „tinerei generații” pentru a se dedica filosofiei cul- turaliste a lui Constantin Noica. Membru al elitei criterioniste, alături de Mircea Eli- ade, Mircea Vulcănescu, Petru Comarnescu și Mihail Sebastian, Constantin Noica s-a reinventat în anii comunismului, după o perioadă de detenție și domiciliu forțat. Prin rolul asumat de „antrenor cultural” Noica a întruchipat, pentru o serie de tineri stră- luciți: Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Sorin Vieru, idealul magistrului care conectează gândirea la sursele originare ale filosofiei. Dacă încercarea de a configura o filosofie în jurul unei prepoziții, într-o reacție românească la provocările modernității, este semnul unei crize, modelul școlii de filosofie pe care Constantin Noica l-a în- truchipat la Păltiniș este cel mai mirabil lucru care s-a petrecut în cultura română în anii sumbri al comunismului.

Identitatea ca stigmat păstrează dez- baterea pe tărâmul filosofiei și încearcă să ofere un răspuns la cutremurătoarea interogație cioraniană: *Cum este posibil să fii român?* Este explorat, odată cu Emil Cioran, neantul românesc și vidul ontologic pe care-l presupune existența într-o cul- tură minoră, pentru a fi analizate, odată cu Sorin Antohi, implicațiile unei „teorii a României”. Formula pe care o propun în

acest cadru: *rețele epistemice*, specialiști români în diverse domenii care lucrează și se asociază în proiecte comune cu colegii lor din alte țări, reprezintă varianta ieșirii din stigmatul etnic și a depășirii parohialismului cultural. Totodată, „ipoteza Antohi” este verificată prin raportare la câteva cazuri emblematic pentru stadiul istoriogra- fiei românești a ultimelor două decenii: Lucian Boia, Vasile Boari, Ovidiu Pecican, Mircea Platon, cu trimitere la necesitatea recuperării prin traduceri a unor autori precum: Cristina A. Bejan, Raul Cârstocea, Irina Marin, Ion Popa.

Antisemitism, dublu antisemitism este o analiză a antisemitismului în context interbelic cu trimitere la cazul paradig- matic al lui Mihail Sebastian. Eseul este o abordare critică în raport cu monografia Martei Petreu, care tratează relația lui Mihail Sebastian cu Nae Ionescu din perioada cola- borării la *Cuvântul* în termeni psihanalitici. Dincolo de erorile – cultivate voit, pentru a-și susține teza – de interpretare, cartea Martei Petreu a generat reacții dintre cele mai diverse: de la receptare entuziastă, la critică acerbă și de la atitudine rezervată, la distanțare hermeneutică. Mihai Iovănel și Laszlo Alexandru au demontat edificiul argumentativ al Martei Petreu și au relevat faptul că nu am reușit să ne detașăm de mirajul pe care încă îl exercită asupra noastră figurile iconice ale perioadei interbelice.

Dar, ceea ce reușește Marta Petreu nu este o poziționarea unei noi grile de inter- pretare a excepționalismului interbelic, ci necesitatea unei interogații: de ce anumiți membri marcanți ai generației interbelice au ales ca modalitate de exprimare intelec- tuală antisemitismul și teroarea politică? Răspunsul la această întrebare înseamnă a porni de la faptul că înțelegerea prezentului stă în reconcilierea cu propriul trecut. /.../

NOTE:

1. Bogdan Ștefănescu, *Patrii din cuvinte. O ti- pologie a discursurilor identității naționale*, Editura Universității din București, 2017, p. 90.

2. Armin Heinen, *Elaborarea istoriei României: dezbateri metodologice*, în Victor Neumann, Armin Heinen (edit.), *Istoria României prin con- cepte. Perspective alternative asupra limbajelor social-politice*, Iași, Ed. Polirom, 2010, p. 45.

3. Alexandru Duțu, *Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene*, București, Ed. All, 1999, p. 250.